T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM/ANASANAT DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

ARAMA KURTARMA STK'LARININ ÖRGÜTLENME BİÇİMİ: BURSA ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kamuran Gülcan GÜLER

BURSA 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM/ANASANAT DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

ARAMA KURTARMA STK'LARININ ÖRGÜTLENME BİÇİMİ: BURSA ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kamuran Gülcan GÜLER

Danışman:

Doç. Dr., Mustafa Berkay AYDIN

BURSA 2023

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Arama Kurtarma Stk'larının Örgütlenme Biçimi: Bursa Örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kamuran Gülcan GÜLER

Öğrenci No: 701944007

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Programı: Sosyoloji

Statüsü: Yüksek Lisans [●] Doktora [ ]

Sanatta Yeterlik: [ ]

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM/ANASANAT DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı: Arama Kurtarma STK'larının Örgütlenme Biçimi: Bursa Örneği
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 95 sayfalık kısmına ilişkin, 10/08/2023 tarihinde şahsım tarafından ..... (Turnitin)* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Kamuran Gülcan GÜLER
Öğrenci No:	701944007
Anabilim Dalı:	Sosyoloji
Programı:	Sosyoloji
Statüsü:	Y.Lisans ● Doktora ☐ Sanatta Yeterlik: ☐

Danışman: Mustafa Berkay AYDIN

Tarih:

BURSA 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 701944007 numaralı Kamuran Gülcan GÜLER'nın hazırladığı "Arama Kurtarma Stk'larının Örgütlenme Biçimi: Bursa Örneği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, …../…../20….. günü ……...-……. saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının …….. (başarılı/başarısız) olduğuna ……. (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr., Mustafa Berkay AYDIN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

…../…../2023

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	**: Kamuran Gülcan GÜLER**
Üniversite	**:Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**: Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim Dalı	**: Sosyoloji**
Bilim Dalı	**: Sosyoloji**
Tezin Niteliği	**: Yüksek Lisans Tezi**
Sayfa Sayısı	**: 13+105**
Mezuniyet Tarihi	**: ……/……./20....**
Tez Danışmanı	**: Mustafa Berkay AYDIN**

ARAMA KURTARMA STK'LARININ ÖRGÜTLENME BİÇİMİ: BURSA ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı, sivil toplum unsuru olarak Bursa'daki arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimlerini anlamak ve bu yapıların özgünlüğünü ve çeşitliliğini bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda STK'lar; organizasyon yapıları, finansal kaynakları, ağ mekanizmaları, gönüllü politikaları, üye profilleri ve faaliyet alanları açısından incelenmiş ve örgütlenme biçimleri açısından aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma uygulamalı ve alan araştırması türündedir ve nitel bir çalışmadır. Veri toplama yöntemi olarak derinlemesine analiz yapılmasına olanak tanıyan nitel araştırma tekniklerinden yüz yüze ve yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Bursa AFAD'dan alınan ve arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'lar oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç aşama izlenmiştir. Araştırmada 9 kategori belirlenmiştir.
Bu kategoriler katılımcılara ilişkin bulgular anlamında: üyelik motivasyonu ve STK ile tanışma; STK'lara ilişkin bulgular anlamında: kuruluş süreci ve amacı, üye profili, örgütlenme modeli, organizasyonel yapıları, ekonomik durum, ilişki ağı ve gönüllü yönetimidir. Araştırma sonucunda katılım ve gönüllülük esasına dayalı ilgili STK'ların hiyerarşiden uzak ve yatay düzelemde örgütlenen kurumlardan ziyade dikey bir biçimde örgütlenen yapılar olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arama kurtarma, sivil toplum kuruluşları, örgütlenme biçimi

ABSTRACT

Name and Surname	**: Kamuran Gülcan GÜLER**
University	**: Bursa Uludag University**
Institution	**: Social Science Institution**
Field	**: Sociology**
Branch	**: Sociology**
Degree Awarded	**: Master**
Page Number	**: 13+105**
Degree Date	**: …../……/20….**
Supervisor	**: Mustafa Berkay AYDIN**

ORGANIZATIONAL FORM OF SEARCH AND RESCUE NGOs: THE CASE OF BURSA

The aim of this study is to understand the organizational forms of search and rescue NGOs in Bursa as a civil society element and to reveal the originality and diversity of these structures with a holistic approach. For this purpose, organizational structures, financial resources, network mechanisms, volunteer policies, member profiles and fields of activity of the NGOs were examined and in terms of organizational forms, the similarities and differences between them were tried to be revealed. The type of research is applied and field research. This study is a qualitative study. As a data collection method, face-to-face and semi-structured interview methods, which are qualitative research techniques that allow in-depth analysis, were used. The sample of the research consists of NGOs operating in the field of search and rescue, taken from Bursa AFAD. In order to evaluate the data obtained from the research, three stages were followed: description, classification and association. In the research, 9 categories were determined. These categories are in terms of findings related to participants: membership motivation and meeting with the NGO; In terms of findings related to NGOs: establishment process and purpose, member profile, organizational model, organizational structures, economic situation, network of relations and volunteer management. As a result of the research, it has been understood that the relevant NGOs based on participation and volunteerism are structures that are vertically organized organizations rather than horizontally and far from hierarchical organized.

Key Words: Search and rescue, non-governmental organization, organization model

ÖNSÖZ

Tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa Berkay AYDIN'a, öncelikle beni danışman öğrencisi olarak kabul ettiği, tez konumu ve araştırma yöntemimi seçmemde bana destek olduğu, tıpkı bir ustanın çırağına sahip çıkması misali idari işlerde çıkmaza girdiğimde bana elinden gelen tüm yardımı yaptığı ve tezimin tamamlanmasında destek olduğu için teşekkür ederim.

Sevgili eşim Bayram GÜLER'e, her konuda ve durumda yapabildiği en iyi şekilde canı gönülden bana destek olduğu, yüksek öğrenime devam etmemin ailemize getirdiği zorluklara sabırla katlandığı ve yüksek öğrenim sürecimin tüm aşamalarında bana yardımcı olduğu için teşekkür ederim.

Değerli arkadaşım Sinan SEBNİ'ye tez yazma sürecim sıkıntıya girdiğinde bana yardım elini uzatarak süreci en rahat şekilde geçirmeme yardımcı olduğu için teşekkür ederim.

Bu çalışma 6 Şubat 2023 Asrın Felaketinde afetzedelerin yardımına koşan arama-kurtarma gönüllülerine ve bu felakette hayatını kaybedenlere ithaf edilmiştir.

Kamuran Gülcan GÜLER

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR vii
ŞEKİLLER ix
KISALTMALAR xi

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1. GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi 1
1.2. Araştırmanın Tasarımı 2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar 3

İKİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ve TARİHSEL ÇERÇEVE

1. SİVİL TOPLUM ve STK'LAR 6
1.1. Sivil Toplum 6
1.1.1. Sivil Toplumun Kuramsal Temelleri 6
1.1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci 9
1.1.3. Sivil Toplumun Türkiye'de Tarihsel Gelişimi 11
1.2. Sivil Toplumun Örgütlü Yapısı: STK'lar 17
1.2.1. STK'ların Tanımı 17
1.2.2. STK'ların Özellikleri 18
1.2.3. Türkiye'de STK Örgütlenmeleri 19
2. AFET ve ARAMA KURTARMA 22
2.1. Afet ve Arama Kurtarma ile İlgili Tanımlar ve Kavramlar 22
2.2. Afet Türleri 25
2.3. Afet Yönetimi ve Arama Kurtarma Faaliyetleri 30
2.3.1. Türkiye'de Afet Yönetimi ve Arama Kurtarma Faaliyetleri 35
2.3.2. STK'ların Türkiye Afet Yönetimindeki Rolü 42
2.3.3. Bursa İlinde Arama Kurtarma Faaliyetleri ve STK'ları 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ……..……... 47
1.1. Araştırmanın Kapsamı ……..…….. 47
1.2. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı …… 49
1.3. Verilerin Değerlendirilmesi …… 51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR ve YORUM

1. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ …….. 52
1.1. Katılımcılara İlişkin Bulgular …… 52
1.1.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler ……... 52
1.1.2. Katılımcıların Üyelik Motivasyonları…….. 55
1.1.3. Katılımcıların Üye Oldukları STK ile Tanışmaları …….. 58
1.2. STK'lara İlişkin Bulgular …… 62
1.2.1. Arama-Kurtarma STK'larının Genel Yapısı …… 62
1.2.2. STK'ların Kuruluş Tarihçeleri, Kurumsal Oluşum ve Dönüşümleri, Amaçları ve Genel Faaliyet Alanları …….. 63
1.2.3. STK'ların Üye Profilleri ……... 68
1.2.4. STK'ların Örgütlenme Modelleri …… 71
1.2.5. STK'ların Organizasyonel Yapıları, Karar Alma Süreçleri ve İşleyişleri …… 72
1.2.6. STK'ların Finans Kaynakları ve Özel Sorunları …….. 80
1.2.7. STK'ların Diğer Kurumlarla İlişkileri …….. 85
1.2.8. STK'ların Gönüllülük Yönetimleri …….. 89
SONUÇ ……..……..……... 94
KAYNAKÇA ……..……..……. 101
EKLER

TABLOLAR

Tablo 1. Çalışma Alanlarına Göre Sivil Toplum Aktörleri Listesi …… 20

Tablo 2. Genel Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler …….. 21

Tablo 3. Afet Kategorizasyonu: Doğal Afet Türleri ……... 26

Tablo 4. Afet Kategorizasyonu: Teknolojik Afet Türleri ……... 29

Tablo 5. 1999-2023 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Büyük Depremler ……... 35

Tablo 6. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler ……. 52

Tablo 7. STK'ların Kısa Özgeçmişi ……. 63

ŞEKİLLER

Şekil 1. Riskin Tanımı …… 24

Şekil 2. Geleneksel Afet Yönetim Modeli …….. 31

KISALTMALAR

A. Ş.	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Acil Durum ve Afet Yönetimi Başkanlığı
AKE	: Arama Kurtarma Ekib(ler)i
akt.	: aktaran
AKOM	: Afet Koordinasyon Merkezi
AKUT	: Arama Kurtarma Derneği
ANDA	: ANDA Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve Arama Kurtarma Derneği
ar.-kur.	: arama kurtarma
ASKUT	: Ashabı Gençlik Derneği Arama Kurtarma Ekibi
b.	: baskı
BAKUT	: Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği
B.B.B.	: Büyükşehir Belediye Başkanlığı
bknz	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BOSB	: Bursa Organize Sanayi Bölgesi
BURAK	: Bursa Gaz Arama Kurtarma Ekibi
BUSKİ	: Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
C.	: Cilt
CRED	: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi)
CSO	: Civil Society Organization
Çev.	: Çeviren
ÇAK	: Çelebi Arama Kurtarma, İnsan Ve Medeniyet Hareketi
ÇŞB	: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DASKUT	: Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği
der.	: derleyen
DSİ	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
ed.	: editör
EM-DAT	: The International of Disaster Database (Uluslararası Afet Veri Tabanı)
EÜAŞ	: Elektrik Üretim A.Ş.
Gnşlm.	: Genişletilmiş
GTB	: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
GTHB	: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HADAK	: Hayra Davet Hareketi Arama Kurtarma
IAMSAR	: International Aeronautical and Maritime Search and Rescue (Uluslararası Havacılık ve Denizcilik Arama ve Kurtarma)
ICAO	: International Civil Aviation Organisation (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)
IMO	: International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)
İNDAK	: İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneği
İNTRAD	: İnegöl Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
JAK	: Jandarma Arama Kurtarma Timi
KBRN	: Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler
KDV	: Katma Değer Vergisi
MAG-DER	: Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği

NAK	: NAK Arama Kurtarma Derneği
NGO	: Non-Governmental Organization
no.	: number (sayı)
ÖSGB	: Özel Sektör Gönüllüleri Derneği
San. ve Tic.	: Sanayi ve Ticaret
SCD	: Swiss Agency for Development and Cooperation (İsviçre Kalkınma ve İş birliği Ajansı)
SİSAD	: Sivil Savunma Derneği,
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T. C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TAMP	: Türkiye Afet Müdahale Planı
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TRAC	: Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti
TTAKE	: Türk Telekom Arama ve Kurtarma Ekibi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TV	: Televizyon
ULRAD	: Uludağ Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği
UMKE	: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi
vb	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri
WHO	: World Health Organization
YAK&SAR	: Yıldırım Arama Kurtarma ve İnsani Yardım Derneği
yay. haz.	: yayına hazırlayan
yy	: yüzyıl

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, araştırmanın tasarımı, araştırma sırasında karşılaşılan zorluklar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu; Bursa ilinde yer alan ve arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'ların örgütlenme biçimlerinin sosyolojik açıdan incelenmesidir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, sivil toplum unsuru olarak Bursa'daki arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimlerini anlamak ve bu yapıların özgünlüğünü ve çeşitliliğini bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktır.

Araştırmada cevap aranan sorular şunlardır:

- Arama- kurtarma STK'larının örgütsel yapısı, işleyişi ve üye profilleri nasıldır?
- Arama- kurtarma STK'larındaki gönüllüler hangi motivasyonlarla derneğe katılmaktadırlar?
- Arama-kurtarma STK'larının gönüllü yönetimi nasıldır?
- Arama-kurtarma STK'larında kararlar nasıl alınmaktadır?
- Arama-kurtarma STK'larının diğer kurumlarla ilişkisi nasıldır?
- Arama-kurtarma STK'larının gelir kaynakları nelerdir?
- Üyelerin STK deneyimleri ve STK hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Arama-kurtarma STK'larının başlıca sorunları nelerdir?

Bu amaç doğrultusunda STK'lar; organizasyon yapıları, finansal kaynakları, ağ mekanizmaları, gönüllü yönetimi, üye profilleri ve faaliyet alanları açısından incelenmiş ve örgütlenme biçimleri açısından aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak bu araştırmanın temel problemi, Bursa'da bulunan arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimleri açısından birbirlerine nasıl benzediklerini ve birbirlerinden nasıl farklılaştığını sosyolojik perspektifle ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırma Bursa'da arama-kurtarma STK'ları özelinde yapılan ilk araştırma olması bakımından önemlidir. Literatürde sivil toplum ve sivil toplumun örgütlü yapısı olarak STK'lar hakkında pek çok çalışma bulunmasına karşın Türkiye'de sosyal bilimler yazınında arama kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'lar hakkındaki çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Bununla beraber arama-kurtarma çalışmalarında bulunan kuruluşların örgütlenme yapısını inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Bursa ilinde yer alan ve arama-kurtarma operasyonları gerçekleştiren STK'ların her birinin karşılaştırmalı bir analizini gerçekleştirmesi bakımından önemlidir.

Araştırma sonuçları, sivil toplumun arama-kurtarma alanındaki örgütlenme biçimine ve bu örgütlenmenin işlevselliğine ilişkin bir ön değerlendirme sunmakta ve gelecekteki araştırmalar için bazı yolların ana hatlarını çizmektedir. Bu açıdan bakıldığında araştırma, sosyal bilimler alan yazınına katkı sağlaması hedeflenen öncül ve özgün bir çalışmadır. Bu çalışma ile Türkçe literatürdeki bir boşluğun doldurulacağı ve ilgili alanda çalışma yapanlara kaynak oluşturacağı düşünülmektedir. Bu durum yapılan çalışmayı önemli kılmaktadır.

Araştırma verilerinin Bursa özelinden tüm Türkiye'deki arama-kurtarma STK'larının örgütlenme deneyimlerine görünürlük kazandıracağı düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçların, arama-kurtarma STK'larına ilişkin düşünme ve tartışma imkânı yaratacağı, mevcut durumlarını göstermesi sebebiyle kendilerini geliştirmeleri açısından arama-kurtarma STK'larını harekete geçireceği ve ilgili kişi ve kurumları STK'ların deneyimledikleri zorluklara karşı çözüm bulma arayışına teşvik edeceği umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Tasarımı

Bu araştırmada arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimleri nitel desende sosyolojik bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sosyolojik araştırmanın gerekliliklerine uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu araştırmada nitel araştırmaların amacına uygun şekilde; anlamaya ve araştırma bulgularından elde edilen gerçekleri olduğu gibi tanımlamaya, ne ve nasıl sorularına odaklanılmıştır.

Araştırmacının kişisel yaşamındaki deneyimler ve dertlerinin araştırmanın tasarımında önemli bir rol oynamıştır.

Bu araştırma, araştırmacının, 2020 yılında İzmir Depremine arama-kurtarma gönüllüsü olarak katılmasından sonra tasarlanmıştır. Bu süreçte halihazırda arama-kurtarma gönüllüsü olarak bir STK[1]'nın üyesi olan ve çeşitli arama-kurtarma operasyonlarına aktif katılım sağlayan araştırmacı, İzmir Depreminde Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden pek çok arama-kurtarma birimi ile birlikte görev almıştır. Birbirinden farklı örgüt yapılarına ve modellerine sahip bu birimler (kamu-özel-sivil birimler) içinde, aynı çalışma alanında faaliyet gerçekleştirmelerine rağmen örgütlenme biçimlerinde farklılıklar ve benzerlikler olabileceğine dair varsayımlar araştırmanın tasarlanmasının nedenleri arasındadır.

Araştırmanın tasarlanmasında etkili olan bir diğer nedenler ise, araştırmacının arama-kurtarma STK'larının afet yönetiminde nasıl daha güçlü ve etkili olabileceklerine dair kişisel merakı ve STK'ların organizasyonel yapılarındaki güçlü yönlerin daha da güçlendirilirken zayıf yönlerin iyileştirilmesine katkı sunma isteğidir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar

Bu araştırma, analiz birimi olarak örgütü ele aldığından dolayı zorunlu olarak kendisini örgütsel yapıların açıklanmasıyla sınırlandırır. Bu yüzden de bireylerin görüş, tutum ve davranışlarının anlaşılmasına yardımcı olamaz. Araştırma kapsamındaki STK'ların nasıl yapılandığını, birbirleriyle ne kadar benzer ve birbirlerinden ne kadar farklı olduklarını ve birbirleriyle ne tür ilişkilere sahip olduklarını söyleyebilir. Ancak katılımcıların bireysel motivasyonları ve ortak bireysel özellikleri hakkında pek fazla bir şey söyleyemez.

Bir diğer sınırlama ise örneklem grubunun boyutunun küçük olmasıdır. Bursa genelinde arama-kurtarma STK evreni AFAD'dan alınan AKE listesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihte Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü web sitesinde bulunan arama-kurtarma derneklerinin listesi ile AFAD'dan alınan liste birbirinden farklı olduğu için araştırmada AFAD'ın listesi esas alınmıştır. Öte yandan sadece on STK'nın özelliklerine bakarak bunların tüm arama-

[1] Araştırmacı Nisan 2019'dan beri BAKUT Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği üyesidir. Derneğin organizasyonel yapısı içerisinde insan kaynakları biriminde, operasyonel yapısında ise operasyon üssü yönetiminde görevlidir. BAKUT hakkında detaylı bilgi için bknz.: https://www.bakut.org.tr/.

kurtarma örgütlerinde aynı olduğunu söylemek, araştırma sonuçlarını fazla genellemek olur.

Mülakatlar 2022 Kasım ile 2023 Ocak arası gerçekleştirilmiştir. Bu tarihlerde Bursa arama-kurtarma STK'ları AFAD tarafından yapılan çeşitli seviyelerde kentsel arama kurtarma akreditasyon sınavına hazırlandığından STK'lardan ve üyelerden geri dönüş alınmasında ve görüşme günü belirlenmesinde ciddi zorluklarla karşılaşılmıştır.

Bazı STK'lar web sitesi ve aktif sosyal medya hesaplarına sahip olmakla buralardaki iletişim bilgileri üzerinden kolaylıkla ulaşılabilirken bazılarına ise bürokratik engeller sebebiyle kişisel bağlantılar[2]. üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Bürokratik engellerden kasıt, web sitelerinde veya sosyal medya hesaplarında bulunan bilgilerle iletişime geçilmeye çalışılan STK'ların santral operatörleri konu hakkında mail adresine yönlendirmiş ancak maile geri dönüş alınamamıştır.

Görüşmeye olumlu bakmasına karşın zamanın kısıtlı olmasından dolayı görüşmeye dahil olamayan veya sonrasında vazgeçenler nedeniyle AFAD'ın listesinde kayıtlı olan tüm arama-kurtarma AKE'leri ile görüşülememiştir. Ayrıca listede yer almasına rağmen ulusal arama-kurtarma STK'larından birinin Bursa il sınırları içerisinde iki adet temsilciliğinin bulunduğu tespit edilmiş ve bunlardan biri ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılması hedeflenen üye sayısı 28 olmasına rağmen yukarıda bahsi geçen zorluklar sebebiyle bu sayının yarısına ulaşılabilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan bir STK'dan nispeten yeni bir üyeyle yapılan görüşmede bazı sorular cevapsız kaldığı için yönetim üyelerinden biriyle de görüşme gerçekleştirilmiştir. STK işleyiş ve yapısına hâkim üye ile görüşüldüyse cevaplarda tekrara düşülmemesi için aynı STK'dan bir başka üye ile görüşmeye ihtiyaç duyulmamıştır.

Araştırmanın ilerleyişinde bazen verilen yanıtları kapsamlı bir şekilde anlamak veya çok kısa yanıtlanmasından dolayı bazı yanıtların detaylarına inmek için fazladan soru sorma ihtiyacı doğmuştur.

[2] Araştırmacı BAKUT üyesi olması sayesinde kişisel bağlantılar edinmiş ve web sitesi, sosyal medya hesapları üzerinden ulaşamadığı STK'lara bu bağlantıları vasıtasıyla ulaşmıştır. BAKUT'un kurucu üyelerinden olan dernek arkadaşları vasıtasıyla ilgili STK'ların üyelerine/yöneticilerine kendisiyle bağlantıya geçmesi ricasında bulunmuştur.

Çalışmanın yapıldığı tarihte mevsimin kış olması, gribal enfeksiyon ve hastalıkların yaygınlığı ve üyelerin zaman yoksunluğu[3] sebebiyle üyelerin çoğunluğu görüşmelerin çevrimiçi görüntülü görüşme yoluyla yapılmasını tercih etmiştir. İnternet bağlantılarındaki aksaklıklar nedeniyle görüşmeler kimi zaman beklenenden daha uzun sürmüştür. Ancak çevrimiçi yapılan görüşmelerin tıpkı yüz yüze iletişim yoluyla yapılan görüşmelerde olduğu gibi güvenilir ve geçerli veriler sağladığı düşünülmektedir.

[3] Arama-kurtarma gönüllülerinin iş, aile, eğitim ve özel yaşam gibi zorunluluklar dışında kalan tüm vakitlerini arama-kurtarma faaliyetleri ve ilgili eğitim ve operasyonlara harcadıkları bilinmektedir. Bunun dışında görüşme zamanında akreditasyon sınavı hazırlığı sürecinde olduklarından ortalama bir buçuk saat süren görüşme üyeler tarafından çok uzun bir süre olarak değerlendirilmiş ve görüşme için vakit kaybını en aza indirmek amacıyla yine üyeler tarafından online görüşme talep edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve TARİHSEL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın kavramsal ve tarihsel çerçevesi yer almaktadır. Çalışmanın temel kavramları olan sivil toplum ile STK ve afet ile arama kurtarma iki ana başlık altında hem kavramsal olarak hem de tarihsel gelişim süreci içerisinde geçirdikleri değişimler ve bugünkü durumları açısından incelenmiştir.

1. SİVİL TOPLUM ve STK'LAR

1.1. Sivil Toplum

1.1.1. Sivil Toplumun Kuramsal Temelleri

21. yüzyılın en çok tartışılan kavramlarından biri olan sivil toplum kavramı tarihsel süreç boyunca çeşitli düşünürler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Latince kökenli "societas civilis" (Sağlam, 2015: 594) (İngilizcesi civil society) kelimesinden gelen sivil toplum kavramının ilk kullanımı ile ilgili olarak tartışmalar olsa Batı'nın tarihselliğine ait bir kavram olduğu konusunda görüş birliği vardır (Demirel, 2009: 14).

Sivil toplum için ilk referans Aristoteles'in kullanmış olduğu "politika koinoina" kavramıdır (Kuçuradi, 1998: 28) ve Çiçero tarafından "societas civilis" olarak Latinceye çevrilmiştir (Tosun, 2001: 30). Latincesinin sözlük anlamı "yurttaşlar toplumu" olmakla yurttaşlar arasında oluşan sosyal ilişkiler ve iletişimlere atıf yapmaktadır (Sarıbay, 2001: 15). Aristoteles'e göre sivil toplum, yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içerisinde özgür ve eşit yaşayan vatandaşların oluşturduğu bir siyasal toplumu ifade etmektedir (Keane, 2004: 31; Onbaşı, 2005 akt. Sağlam, 2015: 594). Bu anlamı itibariyle ile siyasi yönetim ile sivil toplum bir ve aynı kabul edilmektedir (onbaşı, 2005 akt. Demirel, 2009: 9).

Batı toplumlarının gelişim sürecinin ve Batı siyasi geleneğinin içinde doğup gelişen sivil toplumun kavramının (Tosun, 2001: 29) zaman içerisinde çeşitli düşünürlerin devlet ve sivil toplum hakkında ortaya koydukları görüşleri sonucunda anlamı ve etkisi değişmiştir. Zira her düşünür kendi idealindeki toplumsal modele ulaşma çabasıyla sivil toplum kavramını tanımlamış (Çaha, 2008: 15) ve bu sayede kavramın anlamsal içeriği zenginleşmiştir.

John Keane'a göre sivil toplum kavramının tarihsel gelişim sürecini dört aşama olarak incelemek mümkündür. Bu dört aşamanın her birinde sivil topluma atfedilen anlam devlete referansla farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır: ilk aşamada sivil toplum bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından kurtulmaktadır. İkinci aşamada, sivil toplum içindeki bağımsız toplumlar kendilerini devlete karşı savunmalarında meşruiyet kazanmaktadırlar. Üçüncü aşamada, sivil toplumun ihtiva ettiği özgürlüğün toplumsal çatışmaların kaynağı olduğu ve bu çatışmaların devlet müdahalesiyle önlendiği anlayışı vardır. Dördüncü ve son aşamada ise devlet müdahalesi sebebiyle sivil toplumun yavaş yavaş boğulacağından korkulmaya başlanmış ve devletten bağımsız, çoğulcu ve örgütlü, bir sivil toplum kurmanın önemi vurgulanmıştır (Keane, 2004: 49-53).

Buna göre gelişim aşamalarının ilkinde, sivil toplum ile siyasal toplum aynı anlamda kullanılmış ve bu durum Antik Yunan'dan 18. yy'ın ortalarına kadar sürmüştür. Bu dönemde yalnız sivil toplum devletin varlığını meşrulaştıran bir vasıta olmayıp aynı zamanda devlet de sivil toplum içerisindeki bağımsız toplulukların gelişmesine katkıda bulunan bir araç konumundadır (Aktaş, 2008: 97; Tamer, 2010: 93). Toplum sözleşmesi teorisyenlerinden Hobbes ve Rousseau siyasi toplum ve sivil toplumun Antik Yunandaki özdeşliğini devam ettirerek sivil toplumu toplumsal sözleşmenin bir ürünü olarak görmüşlerdir. Toplum sözleşmesi ile doğa durumundan ayrılıp toplumsal duruma geçişle birlikte mutlak güç sahibi "devletin" oluşmasıyla "sivil toplum" meydana gelmiştir (Aktaş, 2008: 97).

Sivil toplumun gelişiminin ikinci aşamasında devlet ile sivil toplumu birbirinden ayrı gören bir anlayış mevcuttur. Hobbes ve Rousseau'nun aksine, bir diğer toplumsal sözleşme düşünürü Locke sivil toplum-siyasal toplum özdeşliğini devam ettirmeyerek günümüzdeki sivil toplum tanımına yakın bir tanım geliştirmiştir. Locke, devleti egemenliğin mutlak sahibi olmaktan çıkartarak (Tosun, 2001: 32) kamusal alanda birey ve gruplara, dolayısıyla örgütlü topluma da yer açmıştır (Çaha, 1996 akt. Berber ve Sain, 2019: 456). Sivil toplum-devlet düalizmini destekleyen bir diğer düşünür Thomas Paine'dir (Aktaş, 2008: 97). Paine'e göre, sivil toplum ve devlet sadece iki ayrı oluşum değildir, bu ikisi aynı zamanda köken itibariyle de birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü toplum, kendisini oluşturanların isteklerinin, devlet ise toplumun kötülüğünün bir ürünüdür. Bundan başka Paine devlet iktidarının sivil toplum yararına sınırlandırılmasının gerekliliğini savunmaktadır (Tamer, 2010: 96-97).

Sivil toplumun gelişiminin üçüncü aşamasında sivil toplum ve devlet ayrımında devlet karşıtlığı düşünce zayıflamıştır. Hegel (1952: 161) sivil toplumu, ataerkil aile ile egemen devlet arasında yer alan sosyal bir alan olarak değerlendirmektedir (Aktaş, 2008: 97-98; Keane, 2004: 100). Hegel için sivil toplum, bünyesindeki kişilerin yaşamalarını sağlayacak tüm faaliyetleri kapsayan, yapılı ve organize, bir iktisadi sistemi, bir hukuk sistemi ve bunların düzenli bir şekilde çalışmalarını sağlayacak otoriteye sahip bir cemaattir (Mardin, 2006: 21; Yüce, 2023: 64). Devleti ön planda tutan Hegel, sivil toplumların kendi iç çatışmalarını ve özgülüklerini çözme kabiliyetinden mahrum oldukları düşüncesinden hareketle sivil toplumun korunması ve denetimi görevini devlete bırakmıştır (Tamer, 2010: 97; Yüce, 2023: 41).

Üçüncü aşamada yer almamasına rağmen sivil toplumun bugünkü anlamına ulaşmasında katkıda bulunan Marx ve Gramsci'nin de sivil toplum hakkındaki görüşlerine değinmek gerekmektedir. Marx, Hegel'in sivil toplum ile devlet ayrımına ve sivil toplumun devlete bağımlı olduğu görüşüne karşı çıkmıştır (Mardin, 2006:21). Ona göre sivil toplum, devlet ve ekonomi arasında bir köprüdür. Marx 18. yy'da burjuvazi ile birlikte gelişen sivil toplumu (Çaha 2012: 82) burjuva sınıfının devlet üzerindeki denetimini üreten bir alan olarak değerlendirmiştir.

Gramsci, sivil toplum-devlet özdeşliğini savunan anlayışların aksine sivil toplum+siyasal toplum = devlet şeklinde formüle edilebilen (Gönenç, 2001: 37) yeni bir görüş geliştirmiştir. Bu görüşe göre sivil toplum sadece iktisadi ilişkiler ağı olarak ele alınamayacağı gibi devletin kültürel ve ideolojik hegemonya alanında bulunmaktadır (Gönenç, 2001: 38). Gramsci'de hegemonya kavramı rıza ile eş anlamlıdır ve sivil toplumda "hegemonya" işlevi, siyasi toplumda ise "egemenlik" bulunmaktadır (Arslan, 2001 akt. Demirel, 2009: 41).

Üçüncü aşamaya tepki niteliğinde ortaya çıkan dördüncü aşamada devlet müdahalesinin sivil toplumu boğacağı iddiası vardır (Aktaş, 2008: 98). İktidarın gücünü kötüye kullanması olasılığına karşı sivil toplumu bir kalkan olarak gören Fransız düşünür Tocquavelli'ye göre (Yetiş, 2005: 14) devletler, güçlü sivil toplum kuruluşları tarafından denetlenmelidirler (Tamer, 2010: 101). Tocquavelli sivil toplumu, bireyi devlete karşı koruyan bir tampon ve özgürlüğün ve özerkliğin garantisi (Tocqueville, 1994 akt. Berber ve Sain, 2019: 456) konumunda görerek bugünkü modern toplumların

sahip olduğu demokratik sivil toplum düşüncesinin temelini atmıştır (Demirel, 2009: 29-30).

Bu çalışmanın kapsamında yer alan arama-kurtarma STK'ları çalışma alanları itibariyle Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir kurumu olan AFAD ile doğrudan ve sıkı sıkıya bir ilişki içerisindedirler. Dolayısıyla bu çalışmada yukarıda bahsi geçen kuramlar bir bütün olarak değerlendirilmiştir. STK'ların AFAD ve diğer resmi kurumlarla dolayısıyla devletle olan ilişkisi STK'ların Diğer Kurumlarla İlişkileri başlığı altında değerlendirilmiştir.

1.1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci

Sivil toplum kavramının bugün kullanıldığı anlama Batı'da 12. ile 19. yy'ları arasında yaşanan değişim ve dönüşümler neticesinde kavuştuğu söylenilebilir. Çünkü sivil toplum hakkındaki tartışmalar geleneksel politik yapı ve düzendeki gelişmelere paralel olarak ilerlemiştir. Batı'da ortaya çıkan ve tarihsel gelişimini de Batı'da sürdürmüş olan sivil toplum kavramının günümüzde sahip olduğu anlamı kavrayabilmek için Batının gelişimine öncülük eden koşullara göz atmak gerekmektedir.

Sivil toplum, şehir yaşamının bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve gelişimini de bu minvalde sürdürmüştür (Duman, 2007 akt. Denli, 2018:10). 12. yy'dan itibaren Batı toplumlarında ticaretin ve buna bağlı olarak şehir hayatının canlanmasıyla (Mardin 1983 akt. Yüce, 2023: 40) birlikte feodal sitem zayıflamış, esnaf, tüccar, pazar vb. gibi şehirle ilgili unsurlar feodal sistem içerisinde ekonomik otonomi ve şehrin yönetiminde geniş idari özerklikler kazanmışlardır (Onbaşı, 2005 akt. Denli, 2018:10). Burjuvazi olarak adlandırılan bu yeni toplumsal sınıf sivil toplumun şekillenmesine ve alanının hızla gelişmesine ortam sağlamıştır (Aktaş, 2008: 95).

Sivil toplum kavramı 18. yy'ın sonlarında gerçekleşen Fransız İhtilaline kadar batılı düşünürler tarafından, üyelerini kendi yasalarının etkinliği altına sokan, böylece barış ve iyi yönetimi elde etmeye çalışan bir birliktelik anlamında kullanılmıştır (Aktaş, 2008: 96). Kavramın günümüz modern dünyasında kazandığı anlamın temelleri 17. yy sonları 18. yy başlarında Batı'da gerçekleşen ekonomik ve toplumsal değişimler, sanayi toplumunu hazırlayan ve oluşturan gelişmeler neticesinde atılmıştır (Çaha 2012: 23). Batı toplumlarında yönetimin gittikçe merkezileşmesi, iş bölümünün karmaşıklaşması,

piyasa ekonomisindeki gelişmeler, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi, coğrafi keşifler ile İngiliz ve Amerikan devrimleri neticesinde oluşan genişleme ve yeni gelişmeler mevcut siyasal düzenin ve otoritenin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde aile ve devletten başka üçüncü bir alan olarak sivil toplum gündeme gelmiştir (Çaha, 2012: 23).

İlk ortaya çıktığı dönemden bugüne kadar farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde yorumlanan sivil toplum kavramı tarihsel süreç içinde her zaman gündem olmamıştır. 19. yy'da yoğun tartışma konusu olan kavram 20. yy'ın başlarından itibaren önemini yitirmiştir. Ulusal devletlerin oluşmasıyla sosyal sözleşme veya siyasal yapının oluşumu gibi tartışmalar yerini siyasal katılım ve demokrasi sorunu gibi konulara bırakmıştır. Bundan başka, Sovyet devrimiyle birlikte Doğu Bloğu ülkelerine yayılan sosyalizm, katı merkeziyetçi ve despotik yapılar sivil toplum unsurlarını ortadan kaldırmıştır (Çaha 2021: 75-77).

Kavramın günümüzdeki popülaritesini kazanmasında üç önemli gelişme etkili olmuştur. Sovyetlerin Çekoslovakya'daki baskısına gösterilen tepkiler neticesinde "68 kuşağı" olarak isimlendirilen farklı kimlik ve aidiyetlerde sosyal hareketlerin ortaya çıkması bu gelişmelerden ilki sayılabilir. İkinci dalga feminist hareketinden ekolojik harekete, üçüncü dünyacılık ve alternatif yaşamcılıktan insan hakları hareketlerine kadar çeşitli hareketler bu dönemde sivil toplum unsuru olarak anlam kazanmışlardır. Diğer bir gelişme, Amerika'nın Vietnam'daki savaşta yer almasına ve bölgede kullandığı kimyasal silahlara duyulan tepkidir. Amerika'nın savaştan çekilmesi için meydanlara inerek protestolar düzenleyen genç kuşaklar sivil toplumcu hareket olarak literatüre geçmiştir. Üçüncü olay ise Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist rejimlere ve Latin Amerika ülkelerinde despot yönetimlere karşı ortaya çıkan kitlesel protestolardır (İçduygu vd., 2011: 50; Çaha, 2012: 112-127; Çaha, 2021: 62-63). Bu mücadeleler sivil toplumun etkisini ve örgütlenme kapasitesi arttırması açısından önemlidir. Bu gelişmelerle birlikte demokrasi, insan hakları, liberalizm gibi söylemlerle birlikte anılmaya başlanan sivil toplum farklı boyutlarıyla yeniden dünya gündeminde popüler bir kavram ve alan haline gelmiştir (Sağlam, 2015: 601).

70'lerin sonunda başlayan ve 80li yıllarda devam eden Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde demokrasiye geçiş çalışmalarıyla ivme kazanan sivil toplumun

gündeme gelişi küreselleşme sürecinin başlamasıyla 90'lı yıllarda da devam etmiştir. Neo-liberal küreselleşme sürecinin yan etkisi olarak devletlerin ekonomik kalkınma, toplumda refah ve çevresel sorunları çözmedeki yetersizliğinin yanı sıra yerel düzeyde yaşanan bu sorunların aslında küresel sorunlar olması, temsili demokrasiler ve onların temel aygıtlarının bu sorunları çözmede yetersiz kalışı sivil toplumun bu sorunlara cevap verebilecek üçüncü sektör olarak canlanmasını sağlamıştır. "Toplumsal sorunları çözme amacıyla sivil toplum" anlayışıyla sivil toplum, devlet denetimi dışında ancak devlet politikaları ve iktidarların politik tercihlerini etkileme tabanında toplumsal sorunlara cevap mahiyetinde kendine yer edinmiştir (Scholte ve Keyman 2005: 15-16). Küreselleşme, bireylerin evrensel sorunları çözmek için uluslararası toplumla bütünleşmesine yol açmış ve bu sayede "küresel sivil toplum" kavramı ortaya çıkmıştır.

1.1.3. Sivil Toplumun Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de sivil toplumun gelişimi, kavramın kullanış şekli ve kökeni Batı ülkelerinden farklıdır. Avrupa'da merkezi devlet yapılanmasının zayıf olması, sınıflı toplum yapısı, serbest pazar ortamı ve bireycilik gibi durumlar sivil toplumun ortaya çıkışının önemli sebeplerindendir. Osmanlı'da ise güçlü merkezi bir yönetim vardır ve Avrupa tarzı toplumsal sınıflar, serbest pazar, modern anlamda birey ve birey hakları gibi kavramlar mevcut değildir (Sağlam, 2015: 599). Bu sebeple Osmanlı'da devlet ile toplum arasında aracı konumunda olan yapılardan söz etmek mümkün değildir.

Ancak Osmanlı'da sivil toplum unsuru olarak tanımlanabilecek yapılar da mevcuttur. Osmanlı'da varlık gösteren sivil toplum unsurları Hegel'in tanımında olduğu gibi ihtiyaç üzerine oluşturulmuştur ancak düzenleri kendi otoriteleri tarafından değil tek düzen sağlayıcı devlet tarafından sağlanmıştır (Mardin 1991 akt. Yüce, 2023: 65). Süreç içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil toplum unsurları çeşitli şekil ve yapılanmalarda bulunsalar da ekonomik, siyasi ve idari olarak merkeze bağlı kalmışlar ve kendilerine özgü yönetmelik, kural, ilişki tanımlayamamış ve özerk oluşumlar oluşturamamışlardır (Yüce, 2023: 72).

Osmanlıda siyasal kültür olgusu sivil toplumun gelişimine imkân verecek şekilde gelişmemiştir (Yıldırım 2015 akt. Yüce, 2023: 65). Sivil toplumun oluşumunu engelleyen en önemli etken aşkın ve kuşatıcı devletin merkeziyetçi yapısı ve bu yapı sebebiyle güçlü piyasa ekonomisi ve buna bağlı toplumsal sınıfların oluşmamasıdır

(Çaha 1994: 85-86). Osmanlı Devleti'nin otoritesi, Avrupa'da olduğu gibi, toplum ile arasında var olan bir sözleşmeden (yurttaşlık) kaynaklı olmayıp devletin elinde bulunan hanedan ve şeriat otoritesine dayanan güçten kaynaklanmaktadır. Sadece pazar değil, ekonominin temeli olan toprak ve kullanım hakkı gibi tüm ekonomik faaliyetler devletin kontrolündedir (Sağlam, 2015: 599).

Osmanlıda sivil toplumun gelişmesine engel sayılabilecek sebeplerden bir diğeri ise Osmanlıda kolektiviteye verilen önemdir. Devlet, ulus, millet gibi değerler öncelikli sayılmakla birlikte bireysellik sapkınlıkla eş değer tutulmuştur (Çaha 1994: 87). Çünkü önemli olan birey değil devlettir. Modern anlamda birey ve birey hakları kavramlarının Osmanlı'da gelişmemesi, Osmanlı toplumunda Avrupa'daki gibi bir sivil toplum tecrübesinin yaşanmasına engel olmuştur.

Osmanlının sahip olduğu çok hukuklu sistem, sivil toplum kavramının özelliğini net bir şekilde ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Toplumsal alanda kendine has özelliklere sahip ve yürüttükleri faaliyetlerle sivil toplum işlevini yerine getiren birtakım kurumların varlığı söz konusudur. Bu kurumlar sosyal alanda aktif olmuşlar ve daha çok hayır, yardımlaşma amaçlı kurulmuşlardır. Bu dönemin sivil toplum kuruluşları halk ve devlet arasında bir aracı konumundadırlar.

Osmanlı İmparatorluğunda sivil toplum özelliği gösteren unsurlardan biri "millet sistemidir". Millet sistemi çoğulcu nitelik taşımasına karşın etnik köken değil yalnızca dine dayalı özellik gösteren (Yıldırım 2015 akt. Yüce, 2023: 67) toplum içinde dini farklılıklara bağlı kalarak varlıklarını sürdüren dini cemaat yapıları olarak tanımlanabilir. Her ne kadar sivil toplum unsuru olarak kısmen özerk olsa da devlete bağlıdır. Her dini topluluğa kendi örf ve adetlerine uygun şekilde dini işlemler ve iç işlerini kendi grupları içerisinde halledebilecekleri bir cemaat kurmalarına ve kendi liderlerini seçmelerine izin verilmiş olsa da seçilen lider padişah onayına sunulmuş ve padişahın uygun bulmasıyla cemaatine liderlik edebilmiştir (Toros 1985: 1010).

Osmanlıda sivil toplum özelliği gösteren bir diğer yapılanma ise loncalardır. Ahi teşkilatının devamı olarak değerlendirilen loncaların görevleri arasında üretim alanını ve piyasayı denetleme, üretim kalitesini artırma, tüketiciye ucuz mal sunma, nitelikli eleman yetiştirme, işçilerini koruma, ticaret ahlakı geliştirme ve denetim yapma sayılabilir (Yüce, 2023: 74). Loncalar, liderlerini kendileri seçerek, ürünler üzerinde

denetleme yaparak, ara buluculuk faaliyetleri ve ceza verme yetkileriyle iç işlerinde demokratik olsalar da merkez ve taşradaki esnaf grupları arasında bağlantı kurmaları hasebiyle merkezi yönetimin taşradaki uzantısı konumundadırlar (Çaha 2012: 147). Zira teşkilatın yöneticisi konumunda olan kethüda merkezden icazet alarak statüsünü kazanmaktadır. Dolayısıyla devletin doğrudan müdahil olmadığı sosyal ve kültürel alanları düzenleyen kurumlar olarak değerlendirilen loncaların (Pamuk 2012 akt. Gönenç, 2001: 61) sivil toplum özelliği göstermekle birlikte ağırlıklı olarak devlete bağımlı kaldıkları söylenilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde sivil toplum niteliği gösteren bir başka yapılanma olarak vakıflar bulunmaktadır. Dini inanç, sosyal ve kültürel sebeplerle oluşturulan vakıflar gönüllü sosyal kuruluşlar olarak değerlendirilmektedirler. Çeşme, köprü, yol ve medrese inşası gibi devletin görevi olan kamusal hizmetleri yerine getirmiş olsalar da (Akbulut 2007: 65) bu yükümlülük devlet tarafından verilmemiş, toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla gönüllü katkı sağlamışlardır. Vakıflar toplumsal amaçlı sosyal örgüt olmakla birlikte devlet denetimi altındadırlar (Tabakoğlu 2003: 26). Bağımsız yönetimleri, kendilerine ait ekonomik kaynakları ile demokratiklik ve bağımsızlıklarını büyük ölçüde korumakla birlikte vakıflarda meydana gelebilecek olumsuzlukları gidermek için kurulan Evkafı Humayun Nezareti ile merkezi otoriteye bağlanmışlardır. Cumhuriyetin ilanının ardından Osmanlı'dan aktarılan vakıflar isimlerini koruyarak yine vakıf adıyla, cumhuriyetten sonra yeni kurulan ve vakıf özelliklerine sahip kuruluşlar ise tesis adıyla hukuk yazınına dahil olmuştur (Ertem 1999: 54).

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine tekabül eden ve reform dönemi olarak adlandırılan 19. yy Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Gönenç 2001: 71). Bu dönemde gerçekleştirilen Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanuni Esasinin hukuksal boyutları modern anlamda sivil toplum unsurlarının oluşumuna temel teşkil edebilecek niteliktedir. Gerçekleştirilen bu düzenlemeler sayesinde devlet otoritesinin kısmen de olsa kısıtlı hale getirilmesi, bireyin hak ve özgürlüklerin kanun ile korunması, yayım hakkı, halk içinde eşitlik, farklılık gibi değişimler sivil toplumun oluşumuna zemin hazırlamıştır (Eraslan, 2011 akt. Delioğlu, 2023:39).

Ancak her ne kadar bu dönemde sivil toplumun canlanmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmış olsa da sivil topluma ihtiyacı olan özerk alan sağlanamamıştır. Zira entelektüel bürokrat kesimin toplumu devlet eliyle modernleştirme çabaları nedeniyle sivil toplum unsurları işlerlik kazanamamış ve oluşumları engellenmiştir (Uğur, 1998: 11-12). Batılılaşma yanlısı yönetici kesim modernleşme açısından sivil toplumun zorunlu olduğunun farkında olmasına rağmen toplumun güçlenmesinin veya özerklik kazanmasının devletin devamlılığını tehlikeye düşüreceğine inanmışlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan ekonomik, toplumsal ve siyasal alana özgü politikalar bu dönemde gerçekleştirilmeye çalışılan devrimlerin, toplum tarafından benimsenmesini sağlamaya yönelik politikalardır (Gönenç, 2001: 105). Bu jakoben politika ortamında devletten bağımsız sivil toplum ortamının oluşumu engellenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde sivil toplum alanı Osmanlı'dan miras alındığı şekliyle, sınırlı ve devlete bağımlı bir alan olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemdeki sivil toplum kuruluşları devletin gerçekleştirilen devrimlerin halk tarafından benimsenmesi için istifade ettiği kurum ve araçlar olmuşlardır. Örneğin Türk Kadınlar Birliği[4], modern Türk kadını hedefini topluma benimsetme misyonunu tamamladığı gerekçesiyle 1937 yılında kendisini lağvetmiştir (Delioğlu, 2023: 41).

1946 yılında çok partili siyasi hayata geçiş sivil toplumun gelişmesi açısından dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 1950 yılında Demokrat Partinin iktidarında sivil örgütlenmeleri güç kazanıp ve yaygınlaşmış (Arslanel, 2017 akt. Delioğlu, 2023:42) dernekler, sendikalar, siyasi partiler ve basın kuruluşları örgütlenme imkânı bulmuştur (Duman, 2003 akt. Delioğlu, 2023:42). Bu dönemde tek partili dönemin devletçilik ilkesi yerine liberal ekonomi politikaları benimsenmeye başlanmış; özgürlükçü siyasal ortam, ılımlı laiklik çalışmaları, demokratik dünya ile bütünleşme ve serbest piyasa ekonomisi gibi kazanımlarla (Çaha, 2008: 147) sivil toplum alanında canlılık yaşanmış olsa da bu canlılık kısa sürmüştür. Demokrat Parti'nin iktidarının beşinci yılından sonra ülke ekonomisinde yaşanan sıkıntılar ve partinin bürokratik kadrolardaki desteğini

[4] Türk Kadınlar Birliği 1949 yılında "yeniden" kurulmuş ve bugün Türkiye'nin en eski ve yaygın örgütü olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Birlik hakkında daha detaylı bilgi için bknz.: http://www.turkkadinlarbirligi.org/tr/, erişim: 21.04.2021.

kaybetmesi neticesinde oluşan baskı döneminden STK'lar da etkilenmiştir (Tosun, 2001: 273).

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonucu oluşturulan 1961 Anayasasının güvence altına aldığı ifade, düşünce, kişisel haklar, örgütlenme ve basın yayın alanındaki özgürlükler sivil toplumun gelişimi açısından önemlidir (Gönenç, 2001: 112). Ancak bu liberalleşme süreciyle hareketlilik kazanan sivil toplum hareketliliği 1971 Muhtırası sonrası faaliyete geçirilen devleti güçlendirici düzenlemelerle zayıflamıştır (Ahmad, 1995: 220).

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında oluşturulan 1982 anayasasının sivil toplum alanındaki etkisi 1961 anayasasından farklıdır. 1961 anayasasının "insan haklarına dayalı devlet" şeklinde ifade edilen devlet yapısı ve düşünce ve ifade özgürlüğüne verdiği destek sivil toplumun gelişmesine önemli katkılar sunmuştur. Ancak 1982 anayasasında yer alan "İnsan haklarına saygılı devlet" ibaresi ile anayasanın devleti öncelikli kıldığını ve yücelttiğini dolayısıyla da sivil toplumun gelişmesi ve örgütlenmesine kısıtlama getirdiği anlaşılmaktadır (Tosun, 2001: 273).

1980 sonrası dönem sivil toplumun gücünü yeniden kazanması ve demokratikleşmesi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Bora ve Çağlar, 2004: 338). 1980 darbesinin ardından 3 yıllık askeri vesayetten sonra 1983 seçimleriyle birlikte yeniden demokrasiye geçilmesi toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına, Turgut Özal'ın uygulamaya başladığı neo-liberal ekonomi politikaları MÜSİAD, TÜSİAD gibi çıkar gruplarının ekonomi piyasasına dahil olmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde sivil toplum ve özel sektörde hareketlilik yaşanmaya başlamıştır (Çaha, 2008: 148-149). Bu dönemde günden güne güçlenen sivil toplum kuruluşları devletten bazı haklar elde etmekle birlikte aynı zamanda devletin bazı spesifik konularda; hava kirliliği, turizm, çevre, insan hakları, kadın hakları, doğa ve sağlık gibi, uyguladığı politikalar üzerinde yönlendirici etkiye sahip olmuşlardır (Kırmızı, 2014: 28).

Bu dönemde sivil toplumu devletin karşısında bir alan olarak belirleyen gelişmeler arasında tüm dünyada etkisini gösteren ve küreselleşme hareketleri ve beraberinde gelen bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, devletin piyasa üzerindeki etkisinin azaltılması, özelleştirme çalışmaları, devletin küçülmesi gibi savlara dayanan neo-liberal söylemler bulunmaktadır. Dünyada yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de sivil

toplumun devletin etkisinden ve kontrolünün dışında gelişim göstermesi açısından etkili olmuştur (Yüksel ve Sezgin, 2012 akt. Delioğlu, 2023:44).

1990'lı ve 2000'li yıllarda sivil toplum hem toplumsal hem de siyasal gündemi biçimlendirmeye ve gündemde yer almaya başlamıştır. Bunun başlıca nedenleri ise Habitat II[5] toplantısının İstanbul'da yapılması, 1999 Marmara depreminde ve depremden sonra sivil toplumun gerçekleştirdiği olağanüstü çalışmalar ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği için müzakerelerin başlamasıdır (Akatay ve Yelkikalan, 2007 akt. Delioğlu, 2023:45).

Marmara depremi sonrası yaşananlar; devletin afet bölgesindeki yetersiz faaliyetleri neticesinde halkın kendi çabası ve oluşturulan sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çözümler aranması, sivil toplum kuruluşlarına yönelik ilgi ve güvenin artmasında etkili olmuştur (İçduygu vd., 2011: 56). Bu depremler toplumsal sorunların çözümü konusunda yalnızca devlete yönelik modernleşme ve kalkınma anlayışının yeterli olmadığının (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 38) siyasi alanda insan haklarının korunması ve sivil özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesine (Çepel, 2006: 30) gerekliliklerini ortaya koymuştur.

Türkiye'nin AB üyelik sürecinin belirgin bir hal almasıyla sivil toplum kuruluşlarını doğrudan ilgilendiren yasal değişiklikler (Dartan, 2012: 153) ve yeni fon kaynakları oluşturularak sivil toplumun önü genişletilmiş (İçduygu vd., 2011: 58) ve bu durum sivil toplum kuruluşlarının çok daha aktif faaliyetler göstermesine imkân sağlamıştır.

2010'lu yıllarda STK'lar gerçekleştirdikleri faaliyetler ve projeler ile önemli sorumluluklar üstlenmişler ve böylece hem toplum hem devlet için bir model haline gelmeye başlamakla birlikte devletin kendilerine olan desteğini de büyük oranda arttırmışlardır (Bulut, 2016: 5).

16 Nisan 2017 yapılan referandum ile anayasal değişikliğe gidilmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir. Bu sistemle kamu, özel sektör ve STK'lar arasında karşılıklı etkileşime, iş birliğine ve ortaklığına dayalı yeni bir yönetim

[5] UN-HABITAT, herkes için yeterli konut sağlanması ve sürdürülebilir insan yerleşimleri oluşturulması amacıyla oluşturulan bir Birleşmiş Milletler Programıdır. Tüm dünyada sürdürülebilir kentsel gelişmeye yönelik gündemin belirlendiği Habitat konferansları 20 yılda bir düzenlenmektedir. UN-HABITAT hakkında detaylı bilgi için bknz.: https://www.un.org/en/conferences/habitat, erişim: 21.04.2023.

tarzı anlayışıyla sivil toplum bilincinin oluşturulması ve sivil toplum farkındalığının arttırılması hedeflenmektedir (Demirkaya, 2018 akt. Delioğlu, 2023:47).

1.2. SİVİL TOPLUMUN ÖRGÜTLÜ YAPISI: STK'LAR

1.2.1. STK'ların Tanımı

Günümüzde sivil toplum, gönüllü örgütlerden düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet-dışı örgütlerden sendika ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde farklı yapılanmalar biçiminde toplum içinde yaygınlaşmaktadırlar (Keyman, 2004 akt. Sağlam, 2015: 596). Sivil toplumun amaçlarına ulaşmak için oluşturduğu yapılanmalar veya örgütlenmeler biri de sivil toplum kuruluşları (STK)'dır. Bu bölümde sivil toplumun örgütlü yapılanmalarından biri olan STK'lar ele alınacaktır.

Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesinde STK'lar hükümet dışı kuruluş anlamında "non-governmental organization (NGO)" olarak anılmaktadır. BM'nin kullanımından dolayı uluslararası literatürde "NGO" kavramının yaygın kullanımına karşılık, ülkemizde STK kavramını karşılamaya en yakın terim "civil society organization (CSO)"dır. Çünkü NGO tamamen devlet dışındaki yapıları ifade etmektedir ancak Türkiye'de STK terimi devletten o kadar da bağımsız değildir (Akşit vd., 2002 akt. Çepel, 2006: 10).

Literatürde aynı anlama gelebilecek başka terimlerin de bulunmasına rağmen, bu çalışmada, Türkiye'de daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu düşüncesiyle "sivil toplum kuruluşları – STK" (civil society organizations) terimi tercih edilmiştir. Bunun nedeni ise, toplumda diğer terimlere ("kâr amacı gütmeyen kuruluşlar", "üçüncü sektör", "gönüllü kuruluşlar", "hükümet–dışı kuruluşlar", "hayırsever yardım kuruluşları", "sosyal hareketler" (Uslu, 1999: 24), "ulus ötesi sosyal hareket kuruluşları", "toplum temelli kuruluşlar", "gayri resmi kuruluşlar" (Berber ve Sain, 2019: 458), sivil toplum örgütü, sivil toplum kurumu) nazaran STK teriminin daha fazla tanındığı düşüncesi ve ülkemizde günlük yaşamda ve bilimsel eserlerde daha yaygın olarak kullanılıyor olmasıdır (Özdemir vd., 2010: 157).

Tek bir sivil toplum tanımı olmadığı gibi STK'nın da tek bir tanımı yoktur. İngilizce karşılığı olan "non-governmental organization (NGO)" dan anlaşılacağı üzere STK

terimi, “ne olduğundan” ziyade “ne olmadığı” üzerinden isimlendirilmiştir (Kuçuradi, 1998: 24). Üzerinde uzlaşılan genel görüşe göre sivil toplum kuruluşu, “aile, devlet ve piyasanın dışında, gönüllü olarak ortaya çıkan ve amacı kamu yararını artırmak olan birey, kurum ve kuruluşların toplamıdır” (Özdemir vd., 2010: 157).

STK’lar, ortak çıkar, düşünce hedefler etrafında bir araya gelen ve birlikte mücadele eden insanların oluşturduğu birlikteliklerdir. Bir sorunu çözmek, bir eksikliği gidermek veya var olan koşulların iyileştirilmesi amacıyla çalışmaktadırlar. Deprem gibi büyük bir olay karşısında hızlı bir şekilde bir araya gelerek organize olan insanların oluşturduğu resmi olmayan oluşumlar da sivil toplum hareketi kapsamına girmektedirler (Çepel, 2006: 11).

1.2.2. STK’ların Özellikleri

Modern anlamda sivil toplumun ve sivil toplumun örgütlü yapılarından biri olan STK’ların, devletten bağımsız olmaları, gönüllü birliktelik esasına dayanmaları ve kâr amacı gütmemeleri gerekir. Toplumsal ve siyasal yaşamda önemli bir rol oynayan STK’lar, Kuçuradi’ye göre (1998: 30), hükümet ve kamu idaresi dışında bilgiye dayanılarak belirlenen bir ihtiyacı veya ihtiyaçları karşılamak amacıyla belirli zaman ve mekânda kâr amacı gütmeksizin hizmet veren ve bu sayede kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır. Bu açıdan çevre koruma ve ağaçlandırma, kentleşme, eğitim, sağlık, kültür, spor, çocuk ve gençlerin korunması, dezavantajlı gruplar, hayır ve yardımlar, çalışma hayatı, bilim ve teknoloji, tüketici, kadın ve insan hakları, hayvan hakları gibi pek çok alanda (Atar, 1997 akt. Çepel, 2006: 4) faaliyet gösteren sendika, vakıf, dernek, sivil girişim, kooperatif, meslek odası, baro, platform ve ilişki ağı vb. gibi kurum ve kuruluşlar STK olarak değerlendirilmektedir (Duman, 2003 akt. Çepel, 2006: 4). Görüldüğü üzere sivil toplum olgusu farklı kurumsal yapı ve kavramları içinde barındırmaktadır.

STK’lar, oluşum tarzları, kapasiteleri, süreklilikleri, faaliyet alanları, çalışma biçimleri ve verdikleri hizmetler itibariyle birbirlerinden farklılaşmaktadırlar (Yaprak ve Şenol, 2005 akt. Denli, 2018: 51). Çeşidi pek çok olan STK’ların özellikleri de çoktur. Ancak STK’larda ortak olarak bulunması gereken en genel özellikler ve sorumluluklar şu şekilde sıralanabilir (Güder, 2004 akt. Berber ve Sain, 2019: 458);

- Toplumsal yarar gözetmek; toplumdan alınan güçle topluma hizmet edilmelidir.

- Gönüllülük esasına dayanılmalıdır; faaliyetin meşruluk kazanması için gönüllü katılım esastır.
- Devletten bağımsız olmalıdır; devlet tarafından yönlendirilmemeli, faaliyetlerine müdahale edilmemeli ve yasak konulmamalıdır.
- Var oluş nedeni ve görev tanımı net ve açık şekilde yapılmalıdır.
- Hedef, program, etkinlikler ve kaynak kullanımı gibi konularda topluma karşı şeffaf ve anlaşılır olunmalıdır.
- Program ve projeler görev anlayışına uygun olarak tasarlanmalıdır.
- Kaynaklar beyan edilmiş amaçlara uygun şekilde kullanılmalıdır.
- Kâr amacı ve çıkar ilişkisi olmamalı; bu durum çalışmaların sağlıklı yürütülebilmesi için kazanç sağlanmasına engel değilse de elde edilen kazanç yine kuruluş amacı doğrultusunda kullanılmalıdır.

Bu noktada, bu özelliklerin STK'ların sahip olması gereken idealize edilmiş özellikler olduğunu belirtmek gerekir. Günümüzde var olan STK'lar arasında yukarıda bahsi geçen özelliklerin tamamını taşımayan veya bu özelliklerin tam tersi özelliklere sahip STK'lar mevcuttur. Özel kanunlarla kurulan ve üyeliğin "zorunlu" olduğu bazı sendikalar ve meslek örgütleri, "kâr amacı güden" yapılar olduğundan dolayı kooperatifler, devlet ile olan yakın ilişkileri sebebiyle siyasi partiler ve siyasi partiler adına çalışan STK'lar sivil toplumun yukarıda listelenen esaslarıyla örtüşmemektedir. Bu sebeplerle siyasi partiler, sendikalar, meslek odaları ve birlikler çalışmamız kapsamına alınmamıştır.

1.2.3. Türkiye'de STK Örgütlenmeleri

Sivil toplum kuruluşu (STK) şeklinde hukuki bir tanımlama Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında bulunmamaktadır. Ülkemizde yaygın kullanımı bulunan kâr amacı gütmeyen ve gönüllü kuruluş tanımları kullanıldığında ise akla ilk olarak dernek ve vakıflar gelmektedir (İçduygu vd., 2011: 61). Ancak hukuk sistemimizde dernek ve vakıf statüsündeki "gönüllü kuruluş"un tanımı bulunmamaktadır.

Dernekler, kısaca, belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için gerçek ve/veya tüzel kişiler tarafından oluşturulan üyelik temelli topluluklardır. Vakıflar ise sosyal amaçlara

yönlendirilen varlık/ mal temelli topluluklardır. Vakıf ve dernekler ayrı mevzuatlara bağlı olan ve ayrı kamu kuruluşları tarafından denetlenen tüzel yapılardır. Ancak son yıllarda ülkemizde vakıf tipi dernek ve dernek tipi vakıfların kurulması sebebiyle iki kurum arasındaki farklar belirsizleşmeye başlamıştır (İçduygu vd., 2011: 62).

Günümüzde STK'ları tek bir kalıba sığdırmak mümkün değildir. Zira oluşum esasları ve amaçları, gerçekleştirdikleri faaliyetler, taşıdıkları özelliklere göre STK'lar çeşitlilik göstermektedir. STK'ları sınıflandırmak için en yaygın kullanılan ölçüt kuruluş amacı ve mevcut yasalardır (Denli, 2019: 53).

Yasal statüleri açısından değerlendirildiğinde Türkiye'de beş tür sivil toplum örgütlenmesi bulunmaktadır. Bunlar: dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, kooperatifler ve birliklerdir. Bugün Türkiye'de 6.276'sı vakıf[6], 101.356'sı dernek[7] olmak üzere, 107.632 STK faaliyet göstermektedir. Bu rakamlara sendikalar[8], meslek odaları[9] ve kooperatiflerin[10] de eklenmesi durumunda bu sayı 195.000'i aşmaktadır. Çalışmamızın konusu olan arama kurtarma STK'ları faaliyetlerini çoğunlukla dernek statüsünde gerçekleştirmektedirler.

Türkiye'de sivil toplum alanından faaliyet gerçekleştiren unsurlar çalışma alanları açısından zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Türkiye'de çalışma alanlarına göre sivil toplum örgütlenmeleri aşağıda Tablo 1.'de gösterilmiştir. Bu tablo Türkiye'de sivil toplum alanının farklılıklarını ve özelliklerini yansıtmaktadır.

Çalışma Alanlarına Göre Sivil Toplum Aktörleri
İnanç temelli kuruluşlar
İşçi ve işveren sendikaları
Savunuculuk yapan STK'lar (halk hareketi, sosyal adalet, barış, insan hakları, tüketici grupları vb.)
Hizmet veren STK'lar (okur-yazarlık, sağlık, sosyal hizmetler ve toplumun gelişmesine destek veren STK'lar vb.)

[6] Vakıflar Genel Müdürlüğü web sayfasında faal vakıf sayısı. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.vgm.gov.tr/, erişim: 27.06.2023.
[7] Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü web sayfasında faal dernek sayısı. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.siviltoplum.gov.tr/, erişim tarihi: 27.06.2023.
[8] Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü web sitesinde Türkiye'deki işçi sendikası, işveren sendikası ve kamu görevlileri sendikası sayısı 690. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.siviltoplum.gov.tr/, erişim: 27. 06. 2023.
[9] Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu web sitesinde kayıtlı meslek odası sayısı 2993. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.tesk.org.tr/, erişim: 27.06.2023.
[10] Ticaret Bakanlığı web sitesinde GTB, GTHB ve ÇŞB'nin görev ve sorumluluk alanında faaliyet gösteren kooperatif sayısı 84.232. Detaylı bilgi için bknz.: https://ticaret.gov.tr/, erişim: 27.06.2023.

Eğitim, geliştirme, araştırma gibi alanlarda aktif olan STK'lar (düşünce üretme merkezleri, araştırma merkezleri, kâr amacı gütmeyen okullar, kamu eğitimi veren kuruluşlar vb.)
Kâr amacı gütmeyen medya
Kadın örgütleri
Öğrenci ve gençlik dernek/birlikleri
Sosyo-ekonomik olarak toplum dışında kalan (dezavantajlı) grupların oluşturduğu dernek/birlikler (yoksullar, evsizler, toprağı olmayanlar, göçmenler, mülteciler vb.)
Meslek ve iş örgütleri (ticaret odası, meslek birlikleri vb.)
Topluluk düzeyinde gruplar/birlikler (başkasına muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan gruplar, ebeveyn birlikleri vb.)
Ekonomik çıkara dayalı STK'lar (kooperatifler, kredi birlikleri, karşılıklı tasarruf birlikleri vb.)
Etnik/geleneksel/yerel birlikler/kuruluşlar
Çevre örgütleri
Kültür ve sanat örgütleri
Sosyal konular ve eğlence ile ilgilenen STK'lar ve spor kulüpleri
Hibe dağıtan vakıflar ve fon geliştirme organları
STK ağları/federasyonları/destek merkezleri
Toplumsal hareketler (barış hareketi vb.)

Tablo 1. Çalışma Alanlarına Göre Sivil Toplum Aktörleri Listesi (İçduygu vd., 2011: 65).

Çalışmamızın kapsamındaki STK'ların genelinin dernekler olması itibariyle Türkiye'de bulunan derneklerin genel faaliyet alanları aşağıda tablo 2.'de gösterilmiştir. Arama kurtarma STK'ları genel olarak insani yardım derneklerinin "ilk yardım, acil durum ve arama kurtarma" kategorizasyonu içerisindedir.

Genel Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler
Mesleki ve dayanışma dernekleri
Dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren dernekler
Spor ve spor ile ilgili dernekler
İnsani yardım dernekleri
Eğitim araştırma dernekleri
Kültür, sanat ve turizm dernekleri
Toplumsal değerleri yaşatma dernekleri
Çevre, doğal hayat ve hayvanları koruma dernekleri
Sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler
Bireysel öğreti ve toplumsal gelişim dernekleri
İmar, şehircilik ve kalkındırma dernekleri
Hak ve savunuculuk dernekleri

Düşünce temelli dernekler
Kamu kurumları ve personelini destekleyen dernekler
Gıda, Tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren dernekler
Dış Türkler ile dayanışma dernekleri
Uluslararası teşekküller ve iş birliği dernekleri
Şehit yakını ve gazi dernekleri
Yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler
Çocuk dernekleri

Tablo 2. Genel Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, erişim: 03.02.2023)

2. AFET ve ARAMA KURTARMA

2.1. Afet ve Arama Kurtarma ile İlgili Tanımlar ve Kavramlar

Afet kelimesi, Arapça kökenlidir ve bela, felaket ve yıkım anlamlarına gelmektedir (Aydemir, 2019: 2). Latince karşılığı ise "disastro" kelimesidir ve anlamı "yıldızlardan" demektir (Toper, 2020: 24). Kötü şans, kötü yıldız ve kör inanç gibi çağrışımlarla yorumlanan (Dombrowsky, 1998 akt Yavuz, 2020: 18) bu kelimenin Türkçedeki karşılıkları olan afet ve felaket kelimelerinin etimolojik kaynağı da yıldızlar ve gökyüzü ile ilgilidir (Yavuz, 2020: 18). Latince kökenli İngilizce karşılığı ise "disaster" kelimesidir ve sözlük anlamı; büyük zarar, hasar veya ölüm veya ciddi zorlukla sonuçlanan bir olaydır (Cambridge Dictionary).

Afet kavramı ile ilgili literatürde net bir tanım yoktur ve farklı kaynaklarda afet ile ilgili çeşitli tanımamlalar bulunabilir. Bunun nedeni ise afetlerin hem sebepleri hem de sonuçları itibariyle çeşitlilik göstermesi ve doğa ve insan yaşamı üzerinde farklı etkilere sahip olmasıdır. Afet hakkındaki çeşitli tanımlamalar olmasına karşın bu tanımlamalarda insanların yaşamlarını yitirmesi, fiziksel zarar görmesi, ekonomik kayıplar yaşaması ve çevresel hasar(lar)ın meydana gelmesi ve tüm bunların mevcut kaynaklarla üstesinden gelinemeyen yıkıcı olaylar olması gibi ortak noktalar bulunmaktadır.

AFAD afeti, "etkilenen toplumun kendi kendine baş etme kapasitesinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylar" olarak tanımlamaktadır. En önemli vurgu ise afetin bir olayın kendisinden ziyade doğurduğu sonuç olmasındadır. Afetler sebebiyle fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar meydana gelebilir, bir toplumun tamamı

veya belli kesimleri etkilenebilir, gündelik yaşam tamamen durabilir veya kesintiye uğrayabilir (2014).

TÜBİTAK tarafından hazırlanan Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde afet, "tehlikelerin meydana gelmesinden sonra toplumsal yaşamın mevcut düzen ve koşullarının toplumun baş edemeyeceği biçimde fiziksel, ekonomik ve sosyal zararlara sebebiyet verecek şekilde bozulması" olarak tanımlanır. Bu sebeple gerçekleşen her tehlikenin bir afete sebebiyet vermesi söz konusu değildir. Dolayısıyla afet tehlikenin kendisi değil ancak tehlikenin gerçekleşmesi neticesinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlardır (Turoğlu, 2021: 331).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (World Health Organization-WHO) afet, maruz kalma, zarar görebilirlik ve baş etme kapasitesi gibi koşullarla etkileşim halinde olmak üzere insani, fiziksel, ekonomik ve çevresel kayıplara neden olan tehlikeli olaylar neticesinde bir toplumun işleyişinin ciddi şekilde aksamasıdır (WHO, 2020: 13).

Bu tanımlamadan anlaşılabileceği gibi afetin iki bileşeni vardır: tehlike ve zarar görebilirlik. Afet kavramıyla yakın ilişki içinde bulunan tehlike, gerçekleştiği takdirde can ve mal kayıplarına yol açacak, sosyoekonomik düzen ile birlikte doğal ve kültürel kaynaklarda zarara neden olacak olan ve yerel yönetimlerin bu durumla baş etmede yetersiz kalacağı her şeydir (Kadıoğlu, 2008: 4). Bir diğer deyişle tehlike; gerçekleşmesi halinde insan yaşamını bozarak ya da kesintiye uğratarak tehdit edebilecek, toplumların ve yerleşim birimlerinin üzerinde ekonomik, kültürel ve fiziksel kayıplara neden olabilecek ve sosyoekonomik düzen ve etkinliklere zarar verebilecek doğa, teknoloji veya beşerî kökenli olay ve olgulardır (AFAD, 2018: 63).

Afetle yakın ilişkisi olan bir diğer kavram olan riskin tanımı ise şöyledir; "bir olayın belirli koşul ve ortamlarda meydana getirebileceği bir toplumun can ve mal kaybı, yaralanma, ekonomik, çevresel ve fiziki değerlerinin tahrip olması veya hasar görmesinin gerçekleşme ihtimalidir" (AFAD, 2018: 62). Bir tehlikenin olumsuz sonuç ve kayıplara yol açma ihtimali, diğer bir ifadeyle afet veya acil duruma dönüşme ihtimali, risk olarak tanımlanabilir (Kadıoğlu, 2008: 210).

Afet ile ilgili bir diğer kavram ise acil durumdur. Afet terminolojisindeki tanıma göre acil durum, toplumun tamamını veya belli kesimlerini etkileyerek gündelik yaşam

faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ancak yerel imkanlarla üstesinden gelinebilecek çaptaki aciliyet gerektiren tüm durum ve olaylardır (AFAD, 2018: 60).

WHO acil durumu, "bir dizi sonuca sebep olan veya sebep olma potansiyeline sahip, genellikle acil ve çoğu kez alışılagelmişin dışında koordineli eylem gerektiren olması muhtemel bir olay veya tehdit türü" olarak tanımlar (WHO, 2020: 16). Biyolojik ve teknolojik tehlikeler veya sağlıkla ilgili acil durumlar bağlamında olduğu gibi kimi zaman "afet" teriminin yerine kullanılmasına karşın acil durum, bir toplumun işleyişinin ciddi şekilde aksamasına sebep olmayan tehlikeli olaylarla ilgilidir.

Bu tanımlardan hareketle; dere yatağının yerleşime açılması riske, bu yerleşim bölgesinin aşırı ve yoğun yağış alması tehlikeye ve yağış neticesinde gerçekleşen yaşamsal ve fiziki kayıplar bölgesel kapasiteyle üstesinden gelinebilecek büyüklükte ise acil duruma, eğer ulusal ve/veya uluslararası desteğe ihtiyaç duyulacak büyüklükte ise afete örnek olarak verilebilir.

Bu tanımlarda bahsi geçen zarar görebilirlik kavramı, meydana gelebilecek çeşitli tür ve boyutlardaki tehlikelerin etkisiyle toplumun uğrayabileceği sosyal, ekonomik, fiziksel ve çevresel zarar ve zaiyatın ölçüsü olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2018: 63). Zarar görebilirlik terimi bazı çalışmalarda hassasiyet, savunmasızlık, hasar görebilirlik ve kırılganlık olarak ifade edilmektedir. Afet bir olayın kendisinden ziyade ortaya çıkardığı olumsuz sonuç olması itibariyle afeti, yalnız olaya sebep olan etken ile açıklamak doğru bir tanımlama olmaz. Gerçekleşen bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için bu olayın gerçekleştiği çevre üzerinde olumsuz sonuçlara yol açması gerekir. Bu sebeple tehlike, zarar görebilir bir çevrede meydana geldiği takdirde o çevrede ölüm, yaralanma veya yıkım gibi kötü sonuçlara neden oluyorsa bu durum afet olarak tanımlanabilir (Yavuz, 2020: 11).

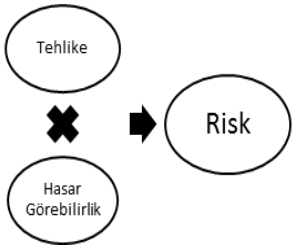

Şekil 1. Riskin Tanımı

Arama-kurtarma ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır ve bu tanımların ortak noktası insan hayatının kurtarılmasıdır. Hiçbir maddi kaygı taşımayan arama-kurtarma faaliyeti, zamana karşı yürütülür ve kazazedenin olay bölgesinden bir an önce kurtarılması esasına dayanır (Toper, 2020: 36).

Günümüz kaynakları arama ve kurtarmayı ayrı ayrı tanımlamaktadırlar. AFAD'a göre arama "afetzede veya kazazedenin yerinin tespitine yönelik çalışma" olarak tanımlanırken, kurtarma ise "kendi kendine kurtulamayan afetzede veya kazazedenin bulunduğu konumdan güvenli bir konuma aktarılmasıdır". Arama-kurtarma ise "özel eğitim ve donanıma sahip resmî veya özel ekiplerin afetzede veya kazazedeyi aranması, bulması ve kurtarmasına yönelik yaptığı çalışmalardır (2014). Afetzede veya kazazedeye "ihtiyaç halinde" acil müdahale yapılması ve onun mümkün olan en zararsız şekilde en yakın sağlık merkezine/ekiplerine nakledilmesi de arama-kurtarma kapsamındadır.

Uluslararası Havacılık ve Denizcilik Arama ve Kurtarma Kılavuzunda (IAMSAR Manual) arama, tehlike altındaki kişilerin yerini belirlemek amacıyla mevcut personel ve tesisleri kullanan ve bir kurtarma koordinasyon merkezi veya kurtarma alt merkezi tarafından koordine edilen bir eylem olarak tanımlamaktadır. Kurtarma ise tehlikede olan kişileri kurtararak tıbbi ilk yardım ve diğer ihtiyaçlarını karşılama ve onları güvenli bir bölgeye teslim etme işlemidir (Manual V-III, 2019: 12-13).

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) hava arama kurtarma eki olan Annex 12'de arama ve kurtarmayı ayrı ayrı tanımladıktan sonra "arama kurtarma hizmeti" tanımında bu iki kavramı birleştirmektedir. Buna göre arama-kurtarma, hava ve deniz araçları, diğer araçlar ve tesisler dahil kamu ve özel kaynakların kullanılması yoluyla tıbbi tavsiye, tıbbi ilk yardım veya tıbbi tahliye sağlanması dahil olmak üzere tehlikenin izlenmesi, muhabere, koordinasyon ve arama kurtarma fonksiyonlarının icrasıdır (Annex 12, 2004: 1-2).

2.2. Afet Türleri

Afet türü itibariyle kimi kaynaklarda ikiye kimi kaynaklarda üçe ayrılmakta ve farklı isimlerle zikredilmektedir. Bu durum bazı afet türlerinin kolayca kategorize edilememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bazı afetlerin bir başka afetin meydana

gelmesini takiben oluşması veya bazı afetlerin oluşmasında birden fazla faktörün yer alması durumu söz konusudur.

Bu çalışmada Uluslararası Afet Veri Tabanı (The International of Disaster Database: EM-DAT) tarafından oluşturulan afet kategorizasyonu kullanılmıştır. EM-DAT, Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi (CRED) merkezli, afetlerin oluşum ve etkileri hakkındaki temel veriler de dahil olmak üzere doğal ve teknolojik afetler üzerine küresel bir veri tabanıdır[11].

Afetler, oluşumları itibariyle doğal ve teknolojik (insan eliyle) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Kısaca; oluşumları doğa olaylarına dayanan afetlere doğal afet denilmektedir. Her ne kadar doğal ifadesi, afete sebep olan durumların insan kontrolünün üstünde gerçekleştiğini vurgulasa da afetlerin insan ve doğa üzerindeki etkilerinin doğrudan veya dolaylı olarak insan faktörüyle bağlantılı olarak şekillendiği kabul görmektedir (Kouzmin vd., 1995 akt. Yavuz, 2020: 19).

EM-DAT doğal afetleri jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve dünya dışı olmak üzere 6 afet alt grubuna ayırmıştır ve bu afetler kendi içlerinde 17 adet afet temel türü, 34 adet afet alt türü ve 18 adet afet alt alt türünü oluştururlar. Tablo 3.'de afet grubu, afet alt grubu, afet temel türü, afet alt türü ve afet alt alt türleri şeklinde gösterilmiştir.

Afet Grubu	Afet Alt Grubu	Afet Temel Türü	Afet Alt Türü	Afet Alt Alt Türü
Doğal Afet	Jeofiziksel	Deprem	Zemin Hareketi	
			Tsunami	
		Kitle Hareketi (Kuru)	Kaya düşmesi	
			Toprak Kayması	
		Volkanik Etkinlik	Kül Yağışı	
			Çamur Akıntısı	
			Piroklastik Akıntı	

[11] Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi Belçika Yasası uyarınca uluslararası statüye sahip, kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak 1973 yılında kurulmuştur ve Brüksel'deki Université Catholique de Louvain'in Halk Sağlığı Okulu içinde yer almaktadır. Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi (CRED) ve Uluslararası Acil Durum Veri Tabanı (EM-DAT) hakkında daha detaylı bilgi için bkz: https://www.emdat.be/, erişim: 04.04.2023.

			Lav Akıntısı	
Doğal Afet	Meteorolojik	Fırtına	Ekstra-tropik Fırtına	
			Tropik Fırtına	
			Konvektif Fırtına	Dereko
				Dolu
				Yıldırım/Gök Gürültülü Fırtına
				Yağmur
				Hortum
				Kum Fırtınası
				Kar Fırtınası/Tipi
				Deniz Kabarması
				Rüzgâr
				Şiddetli Fırtına
		Aşırı Isı Değişimleri	Soğuk Hava Dalgası	
			Sıcak Hava Dalgası	
			Zorlu Kış Koşulları	Kar/Buz
				Ayaz/Don
		Sis		
Doğal Afet	Hidrolojik	Sel	Kıyı Taşkını	
			Nehir Taşkını	
			Ani Su Baskını	
			Buz Yığılması Taşkını	
		Heyelan	Çığ	Kar Düşmesi
				Moloz Seli

				Çamur Seli
				Kaya Düşmesi
		Dalga Hareketi	Dev Dalga	
			Seyçe	
Doğal Afet	Klimatolojik	Kuraklık		
		Buzul Gölü Patlaması		
		Söndürülmesi Güç Yangınlar	Orman Yangını	
			Arazi Yangını	Çayır Yangını
				Çalılık Yangını
Doğal Afet	Biyolojik	Salgın	Viral Hastalıklar	
			Bakteriyel Hastalıklar	
			Parazitik Hastalıklar	
			Mantarsı Hastalıklar	
			Prion Hastalıkları/TSE	
		Böcek İstilası	Çekirge İstilası	
			Göçmen Çekirge İstilası	
		Hayvan Saldırıları		
Doğal Afet	Dünya Dışı	Çarpışma	Hava Patlaması	
		Uzay İklimi	Enerjik Partiküller	
			Jeomanyetik Fırtına	
			Şok Dalgası	

Tablo 3. Afet Kategorizasyonu: Doğal Afet Türleri

Doğal olmayan afetler ise insan kaynaklı afetler olarak tanımlanmaktadır ve kimi kaynaklarda "teknolojik afetler" kimi kaynaklarda ise "beşerî/insan kaynaklı afetler" olarak isimlendirilmektedir. Teknolojik afetler endüstriyel kazalar, taşımacılık kazaları ve çeşitli kazalar olmak üzere 3 alt gruba ayrılır ve bu gruplar kendi içlerinde 17 afet temel türünü oluştururlar. Tablo 4.'te afet grubu, afet alt grubu ve afet temel türleri şeklinde gösterilmiştir.

Afet Grubu	Afet Alt Grubu	Afet Temel Türü
Teknolojik	Endüstriyel Kazalar	Kimyasal Sızıntı
		Çökme
		Patlama
		Yangın
		Gaz Kaçağı
		Zehirlenme
		Radyasyon
		Petrol Sızıntısı
		Diğer
	Taşımacılık Kazaları	Hava
		Kara
		Demiryolu
		Denizyolu
	Muhtelif Kazalar	Çökme
		Patlama
		Yangın
		Diğer

Tablo 4. Afet Kategorizasyonu: Teknolojik Afet Türleri

Bu iki afet sınıfı birbirinden tamamen bağımsız değildir. İnsan faaliyetleri, teknolojik afetlerin meydana gelmesine tek başına sebep olabildiği gibi doğa kaynaklı afetler de teknolojik afetlerin oluşumuna yol açabilmektedir. İnsan, teknolojik afetlerin meydana gelmesinde en önemli ve ana sebeptir ancak bunun yanında insan faaliyetleri

doğal afetlerin oluşumunda da önemli bir rol oynamaktadır (Toper, 2020: 29). Bunun dışında kimi zaman bir afet türü diğerine neden olmaktadır. Bu tür afetler ikincil afet olarak isimlendirilir (AFAD, 2018: 61) ve başka bir afetin etkisiyle oluşan endüstriyel kaza ve patlamalar, hastalık salgınları, yangın, heyelan, baraj yıkılması gibi durumlar bu tür afetlere örnek olarak verilebilir.

Doğal tehlikeler genellikle önlenemez olarak ifade edilmesine karşın, maruz kalan toplumun bu tehlikeler ile kendi kendine baş etmesi ve tehlikenin etkilerini yönetmesi mümkün olmadığı zaman afete dönüşür. Buna karşılık teknolojik afetler, eğer olayların sebepleri bilinebilir ve doğru tedbirler alınabilirse, önlenebilirdir (Özmen ve Özden, 2013: 2).

2.3. Afet Yönetimi ve Arama Kurtarma Faaliyetleri

Afetler çoğunlukla beklenmedik dönemlerde meydana gelmelerinden dolayı olağan dönemlerden farklı şekilde, afet esnasında hızlı karar alma ve çabuk harekete geçme ve afet öncesi eğitim ve planlama gibi özel nitelikli bazı uygulamalar gerektirmektedir (Tortop vd., 2010 akt. Yavuz, 2020: 18). Toplumların afetlerle mücadele yaklaşımları deneyimledikleri afetler ve geçmiş afetlerden edinilen bilgi ve çıkarılan dersler neticesinde gelişmektedir (Özmen ve Özden, 2013: 5). Afetler etkiledikleri toplum üzerinde sancılı bazı izler ile birlikte ders alınması icap eden sonuçlar da bırakmaktadır.

Afet yönetimi kısaca afet öncesi hazırlık, afet sırasında müdahale ve afet sonrasında iyileştirme tedbirlerinin düzenlenmesi, planlanması ve uygulanması olarak tanımlanabilir (WHO, 2020: 14). Afet yönetiminin odağı afete hazırlıklı olmaktır. Afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve iyileştirme çalışmalarının "daha iyi olması" için afete hazırlık planlarının oluşturulması ve bu planların uygulanması gerekir.

TÜBİTAK tarafından hazırlanan Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde afet yönetimi, "afetlerin önüne geçmek ve zararlarını hafifletmek için, afete neden olan olaylara zamanında, süratli bir şekilde ve etkili olarak müdahale etmek ve afetten etkilenen toplumlar için güvenli ve gelişmiş yeni bir hayat oluşturmak amacıyla yapılması icap eden bir mücadele süreci" olarak tanımlanmaktadır (2021: 33).

Afet yönetimi çok yönlü, çok aktörlü ve aynı zamanda disiplinler arası olması hasebiyle dinamik ve bir o kadar da karmaşık bir süreçtir. Afet yönetimi hem afetlerin önlenmesi hem de olumsuz sonuçlarının azaltması amacıyla afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması icap eden tedbirler ve yapılması gereken bir dizi çalışmalar bütünüdür (Oktay, 2021: 33). Bu çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için tüm kamu/özel sektör kurum ve kuruluşlarının katılımı ile toplumun tüm imkân ve kaynaklarının kullanımı gerekmektedir (AFAD: 2014).

Afet yönetimi evreleri olarak da adlandırılan afet yönetim süreci, bir afet olayının ardından ve bir sonraki afete kadar birbirini takip eden afete müdahale, iyileştirme, yeniden inşa, zarar azaltma ve afete hazırlık aşamalarının tümüdür (AFAD: 2014). Bu evrelerinin her birinde yapılan çalışmaların başarı oranı bir diğer evredeki çalışmaların başarısını etkilemektedir.

Afet yönetiminde geleneksel afet yönetimi ve modern afet yönetimi olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Afete müdahale yöntemlerine odaklanan geleneksel afet yönetiminde risk yönetimi ve kriz yönetimi olmak üzere iki ayrı sınıf bulunmaktadır. Buna göre, afet durumlarında yaşanan can ve mal kaybının önüne geçmek veya bu kaybı en aza indirmek için afet öncesi korumaya ve afete karşı hazırlanmaya yönelik çalışmalar pro-aktif yaklaşımlar, müdahale ve iyileştirmeye yönelik afet sonrası çalışmalar ise re-aktif yaklaşımlar olarak isimlendirilmektedir (Özmen ve Özden, 2013: 4; Erkal ve Değerliyurt, 2010: 22).

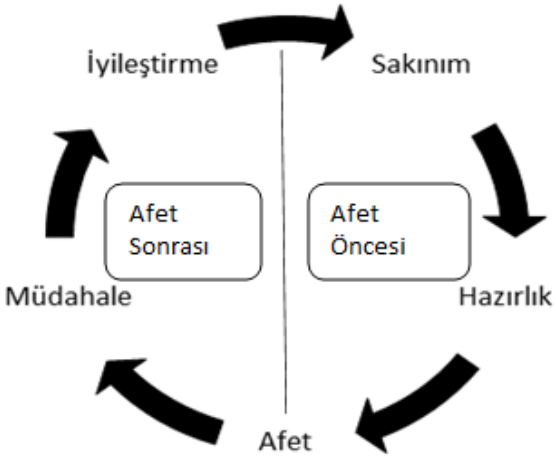

Şekil 2. Geleneksel Afet Yönetim Modeli

Çok daha büyük bir coğrafyayı etkileyen ve verdiği hasar açısından çok daha yıkıcı olan kimi afet olayları afetlerle mücadelede geleneksel afet yönetimi yaklaşımlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Geleneksel afet yönetim sistemi afet sonrası sürece bir başka ifadeyle "kriz yönetimine" odaklanmaktadır ve temel olarak afetin ardında bıraktığı yaraları sarmayı amaçlamaktadır. Bu geleneksel model, afet yönetimini birbirinden bağımsız iki süreç gibi afet öncesi ve sonrası olarak ayrı ayrı ele alması, bütüncül bir anlayışa dayanmaması ve risk odaklı olmaması hasebiyle yetersiz ve etkisiz bir yönetim modeli olarak değerlendirilmektedir (Özmen ve Özden, 2013: 5).

Modern afet yönetim yaklaşımı afet öncesi, afet sırası ve sonrasındaki tüm süreçleri içine almaktadır. Buna göre, üç ana afet yönetimi modeli geliştirilmiştir ve bu modeller TÜBİTAK Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Modern Afet Yönetim Modeli, afetlerin toplumlar üzerindeki etkilerini en aza indirmek ve mümkün mertebe can ve mal kayıplarının önüne geçmek amacıyla afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gereken hazırlık, acil müdahale, iyileştirme ve zarar azaltma çalışmalarını içerir (TÜBİTAK, 2021: 14). Bu model afet süreçlerinin netleşmesini sağlamaktadır.

- Bütünleşik Afet Yönetim Modeli, modern afet yönetimi yaklaşımına risklerin değerlendirilmesi süreçlerinin eklendiği bir yönetim yaklaşımıdır (Macit, 2018: 24). Bu model afet öncesi, sırası ve sonrasındaki tüm afet yönetimi evreleri için kapsamlı bir planlama ve afet yönetimi için ülkedeki tüm kaynakların (kamu, özel sektör ve sivil toplum) koordineli şekilde kullanımını gerektirmektedir. Afet öncesi çalışmalara verdiği önemle bilinen bu sisteme göre afet yönetimi "risk yönetimi" ve "kriz yönetimi" olmak üzere birbirine eşgüdümlü iki evrede gerçekleşir. Afet öncesi korumaya yönelik; kayıp ve zarar azaltma, hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetler ve etki analizi risk yönetimini oluştururken afet sonrası düzenlemelere yönelik müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma kriz yönetimini oluşturur (Kadıoğlu, 2008: 10).

- Toplum Tabanlı Afet Yönetim Modeli tüm toplumun afet yönetim sisteminin içinde yer alması gerektiğini benimseyen bir yaklaşımdır. Bu yönetim modeline göre afet yönetimi yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ile sınırlı olmayıp vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları da afet ile ilgili çalışmalarda yer almalıdır.

> Toplum afetlerin kurbanı değildir. Kişiler afetlerde gördükleri zararlardan ve afet riskleriyle başa çıkmaktan sorumludurlar (Yılmaz, 125). Bu sebeple toplumun kendisi afet yönetiminde ve afetlerle mücadelede karar alıcı bir rol üstlenmelidir. Ayrıca afet esnasında ilk müdahale bireysel düzeyde gerçekleşmektedir ve yeniden inşa süreci de vatandaşların sırtındadır.

Günümüzde afet yönetimi kapsamında yalnızca afet sonrasında gerçekleştirilen müdahaleleri içeren dönemin kapandığını ve "etkin risk yönetimi" döneminin başladığını ifade etmek mümkündür. Risk yönetimi faaliyetleri, "zarar azaltma" ve "hazırlık/planlama" şeklinde iki temel aşamadan oluşmaktadır. Afet sonrasında oluşabilecek toplumsal zaiyatın azaltılmasında sağladığı yarardan başka, risk yönetimi faaliyetleri önlenmesi mümkün olmayan afetlere yapılan müdahalenin etkinliğini arttırmada da ihtiyaç duyulan desteği sağlamaktadır (Günaydın vd., 2017: 57).

Titanik isimli bir transatlantik gemisinin 1912 yılında Atlas Okyanusunda buzdağına çarparak batması sonucu gerçekleşen arama-kurtarma faaliyetleri modern arama-kurtarmanın temellerini atmıştır. Bilinen ilk arama-kurtarma faaliyeti ise Titanik'ten 256 yıl önce 1656 yılında Vergulde Draeck isimli geminin batması sonucu gerçekleştirilmiştir (Adayış, 2020: 42; Toper, 2020: 38). Hava arama-kurtarma alanında bilinen ilk faaliyetler 2. Dünya Savaşı zamanında düşen Alman uçaklarının pilotlarını kurtarmaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Toper, 2020: 39).

Arama-kurtarma faaliyetlerinin başlangıcının deniz yolu taşımacılığının başlangıcı kadar eski olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün teknolojide yaşanan gelişmeler neticesinde deniz yolu yolcu taşımacılığının yerini hava yolu yolcu taşımacılığı almış olsa da diğer yöntemlere kıyasla ekonomik olması sebebiyle ülkeler arası ticaretin büyük çoğunluğu gemilerle gerçekleştirilmektedir (Toper, 2020: 41). Hava arama-kurtarma vasıtalarının deniz arama-kurtarma faaliyetlerinde kullanımı elzem hale gelmiştir. Bunun yanı sıra deniz üzerinde gerçekleşen hava vasıtaları kazalarından sonra gerçekleştirilen arama-kurtarma faaliyetleri için ise deniz vasıtaları vazgeçilmezdir (Toper, 2020: 42).

Afetlerin sebep olduğu yıkımlar karşısında insanların çaresiz kalışı devletleri ve milletleri ortak çözüm ve mücadele yolları aramaya sevk etmiştir. 1990 yılına kadar Birleşmiş Milletler (BM) afet yönetimi afet sonrası dayanışma, yardım ve mali destek

sağlama gibi konuları kapsamaktaydı. Ancak bu tarz afet yönetimi yaklaşımı uzun vadede büyük ekonomik maliyetler getirmesi ve devletlerin temkinsiz davranışları sebebiyle değiştirilmesi zorunlu olmuştur. BM afet politikaları konusunda radikal değişim ve uygulamalara öncülük ederek 1989-2000 yılları arasını "Doğal Afetleri Azaltma On Yılı" ilan etmiştir (Cappola 2015 akt. Toper, 2020: 59). 1994 yılında gerçekleştirilen Yokohama Konferansı ile "Afetleri Azaltma Uluslararası Stratejisi" ile afetlerle mücadelede yeni bir yapı oluşturulmuştur (Balamir, 2011'den aktaran Yazılıtaş, 2015: 570; Özmen ve Özden, 2013: 2).

Arama-kurtarma faaliyetlerinde genel yöntem ve ilkeleri tayin etmek amacıyla temel düzenleyici unsurları yayımlayan iki uluslararası örgüt bulunmaktadır. Bu örgütler BM'ye bağlı faaliyet göstermekte ve arama kurtarma faaliyetlerinde eğitim, yönetim, planlama, koordinasyon ve uygulamaya ilişkin normları uluslararası düzeyde standardize etmeyi amaçlamaktadırlar:

- Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO)[12]: resmi olarak 1958 yılında İngiltere/Londra'da kurulmuştur ve BM bünyesinde bir danışmanlık birimi olarak faaliyet göstermektedir.
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO)[13]: 1944 yılında Chicago Konvansiyonu[14]nu imzalayan ülkeler tarafından 1947 yılında Kanada Montreal'de kurulmuştur. BM çatısı altında faaliyetler göstermekte ve üye ülkeler tarafından finanse edilmektedir.

Tehlike durumundaki insanların hem deniz hem de hava arama kurtarmanın koordineli bir şekilde çalışması ile en kısa zamanda tüm imkânlar kullanılarak kurtarılması kapsamında ICAO ve IMO'nun yetkili organları tarafından üç cilt halinde Uluslararası Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma Kılavuzu (International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual-IAMSAR Manual)

[12] Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO) hakkında daha detaylı bilgi için bknz.: https://www.imo.org/, erişim: 16.04.2023.
[13] Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO) hakkında detaylı bilgi için bknz.: https://www.icao.int/Pages/default.aspx, erişim: 16.04.2023.
[14] Chicago Konvansiyonu veya diğer adıyla Uluslararası Sivil Havacılık Konvansiyonu, 1944 yılında uluslararası sivil havacılığın esaslarını evrensel düzeyde düzenlemek ve uluslararası hava hukukunun geçerli kurallarını belirlemek amacıyla toplanan Chicago Konferansı'nda imzalanan bir sözleşmedir. Sözleşme hakkında detaylı bilgi için bknz.: https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx, erişim: 17.04.2023.

oluşturulmuştur. Bu kılavuzun kapsadığı hususlar arasında arama-kurtarma faaliyetlerinin uyum içinde gerçekleştirilmesinden başka devletlerin kendi başlarına arama-kurtarma faaliyetlerini gerçekleştirmeleri, bu hususta diğer devletler ile iş birliği yapmaları ve arama kurtarma faaliyetlerinin küresel çapta kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesi de bulunmaktadır (Toper, 2020: 42).

2.3.1. Türkiye'de Afet Yönetimi ve Arama Kurtarma Faaliyetleri

Ülkelerin afet yönetim sistemi, geçmişte en çok maruz kaldığı afetler neticesinde edinilen tecrübeler sonucu oluşturulmuştur. Bu hal, ülkelerin diğerlerine nazaran bazı afetlere daha fazla tedbir almasına sebebiyet vermiştir (Özmen ve Özden, 2013: 7; Erkal ve Değerliyurt, 2010: 153; Yazılıtaş, 2015: 564). Türkiye pek çok afet türünü önemli sıklıkta tecrübe eden bir ülke olmasına rağmen afet denildiği zaman akla ilk gelen depremdir. Bunun nedeni ise Türkiye'nin depremler itibariyle "yüksek riskli" olarak nitelenebilecek bir coğrafyada bulunmasıdır (AFAD, 2018: 8).

Coğrafi açıdan Türkiye'nin neredeyse tamamı fay hatları üzerinde yer aldığından dolayı her yıl binlerce farklı büyüklükte deprem meydana gelmektedir. AFAD sadece 2022 yılında Türkiye'de gerçekleşen 20 binin üzerinde yer sarsıntısı belgelemiştir[15]. Son 25 yılda ülkemizde yaşanan büyük depremler tablo 5'te özetlenmiştir. Tablo, son çeyrek yüzyılda gerçekleşen depremler içerisinde toplam can kaybı sayısı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Toplam can kaybı sayısının 100 kişi ve üzerinde olan bu depremler, 1999-2023 tarihlerinde arasında ülkemizde gerçekleşen en büyük depremlerdir.

Afet Türü	**Merkez**	**Tarih**	**Sarsıntının Büyüklüğü (M_w)**	**Toplam Etkilenen Kişi[16]**	**Toplam Can Kaybı[17]**	**Toplam Hasar ('000 US$)**	**Yeniden İnşa Maaliyeti ('000 US$)**
Deprem	Gölcük Kocaeli	17.08.1999	7.4	1.358.953	17.127	20.000.000	25.000.000
Deprem	Düzce	12.11.1999	7.2	224.948	845	1.000.000	10.000.000
Deprem	Bingöl	01.05.2003	6.4	290.520	177	135.000	

[15] Türkiye'de yaşanan depremler hakkında istatistiki bilgi için bknz.: https://deprem.afad.gov.tr/event-statistics, 24.05.2023.
[16] Yaralılar, evsiz kalanlar ve acil yardıma ihtiyaç duyanların toplam sayısı.
[17] Ölen ve kaybolan kişilerin toplam sayısı.

Deprem	Van	23.10.2011	7.2	32.938	604	1.500.000	
Deprem	İzmir	30.10.2020	6.9	6034	115	450.000	
Deprem	Kahramanmaraş	06.02.2023	7.7	9.207.204	50.096	34.000.000	

Tablo 5. 1999-2023 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Büyük Depremler[18]

Türkiye'de afet sonrasına odaklanan; afet neticesinde oluşan yıkımların ve zararların telafisini kapsayan, afet öncesinde önlem almaya yeterince önem vermeyen bir afet yönetimi sistemi söz konusudur (Aktel, 2010: 169; Toper, 2020: 57). Her doğal afet sonrasında o olaya dair özel bir yasa çıkarılmış ve bu yasalarla afetin yaralarını hızlı bir şekilde sarmaya ve afetten etkilenen bölgelerin yeniden inşası çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Literatürde Türkiye'de afetlerin önlenmesi ve afet zararların azaltılması konusundaki politikaların tarihsel gelişimi dört dönem olarak incelenmektedir. Buna göre 1999 yılı öncesi 3 döneme ayrılmaktadır ve 1999 Marmara Depremi sonrası dördüncü dönem olarak kabul edilmektedir (AFAD, 2018: 16; Toper, 2020: 58). Ancak 2010 yılında Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) faaliyete başla başlaması ile Türkiye'de afet yönetimi politikalarında köklü bir değişikliğe gidildiği söylenilebilir. Bundan dolayı Türkiye'nin afet yönetimi politikaları sınıflandırılırken 2010 AFAD sonrası dönem beşinci bir kategori olarak ilave edilmelidir (Yavuz, 2020: 73).

1. dönem, 1944 yılı öncesi; afet yönetimi hakkında arşivlerde kayıtlı bilinen ilk düzenleme 1509 yılında İstanbul'da meydana gelen ve "Küçük Kıyamet" olarak adlandırılan depremin ardından II. Beyazıt tarafından çıkarılan bir fermandır (AFAD, 2020: 17). Bu ferman halka acil yardım ve konut yardımı yapılmasını buyurmasıyla afet sonrası yaraları sarmaya ve devlet eliyle kayıpların telafi edilmesine yöneliktir. Bunun dışında yapı tipi ve kullanılacak yapı malzemesi hakkında kurallar getirmesi ve dolgu malzemesi üzerine yapı inşasına yasak getirmesi (Erkan, 2010: 76) sebebiyle afet öncesi bir yönetim anlayışına da örnek teşkil etmektedir (Özmen ve Özden, 2013: 11; Yazılıtaş, 2015: 564). Dolayısıyla bu politikalar, afetlerden korunmak için gereken teknik ve kurumsal düzenlemelerden yoksundur (Çorbacıoğlu ve Kapucu, 2005:56).

[18] 24.05.2023 tarihli EM-DAT verilerine göre. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.emdat.be/.

Cumhuriyet tarihinin en büyük afetlerinden olan 1939 Erzincan Depremi (Ergünay, 2010: 69) sonrasında yürürlüğe giren 17 Ocak 1940 tarihli 3773 sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun" Türkiye'nin hem yasal hem de kurumsal boyutlarıyla afet yönetim sisteminin temellerinin atıldığı ilk yasadır (AFAD, 2020: 18). Bu kanun ilk defa afet meydana gelmeden önce alınması gereken tedbirleri belirlemesi ve afet esnasında yapılması gereken çalışmalara dair bazı belirlemeler getirmesi açıdan önemlidir (Yavuz, 2020: 74).

2. dönem, 1944 – 1958 yılları arası; ilk kez afetlerin olası zararların azaltması ve hazırlık faaliyetlerine yönelik tedbirler 1944 tarihli 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" kapsamında yer almıştır. Kanun kapsamında 1945 yılında "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası" oluşturulmuş ve "Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği[19]" yürürlüğe konulmuştur (AFAD, 2018: 19, Yazılıtaş, 2015: 565). Bu düzenlemeler deprem tehlikesi ve riskinin belirlenmesi ve bu risklerin azaltılması hususunda, merkezi ve yerel düzeylerde örgütlenme biçiminin nasıl olacağını ve yerleşim ve yapılaşmaların nasıl denetleneceğini tayin eden ilk yasal düzenleme olması itibariyle (Erkan, 2010: 78; Özmen ve Özden, 2013: 13) klasik afet yönetiminden farklı olarak afet öncesi hazırlık düzenlemeleri olarak değerlendirilebilir.

1956 tarihli 6785 sayılı "İmar Kanunu" ile ilk kez yeni yerleşim yerlerinin tayininde afet tehlikelerinin dikkate alınması ve fenni mesullük sistemi ile yapı denetimlerine önem verilmesi kararlaştırılmıştır (AFAD, 2018: 20).

3. dönem, 1959 – 1999 yılları arası; 1958 tarihli 7116 sayılı kanun ile İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur. O tarihlerde bu bakanlık ülkede meydana gelebilecek doğal afetlerden birinci derecede sorumlu kurum olarak kabul edilmiştir (Özmen ve Özden, 2013: 14). Yine aynı tarihli 7126 sayılı "Sivil Müdafaa Kanunu" ile afet sonrasında gereken arama-kurtarma ve ilk yardım esaslarının belirlenmesi ve acil durumlarda sivil savunmayla ilgili teşkilatlanma, görev ve sorumlulukların tanımlanması konuları ön görülmüştür (AFAD, 2018: 22; Yavuz, 2020: 76).

[19] Yönetmeliğin bugünkü adı Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik'tir.

Afet yönetimi tarihimizdeki en önemli gelişmelerden birisi 1959 tarihli 7269 sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun[20]"un yürürlüğe girmesidir (Toper, 2020: 58; Yazılıtaş, 2015: 565). Bu yasa ile cumhuriyet döneminde çıkarılan afetlerle mücadele kapsamındaki bütün kanunları tek bir kanun halinde toplanmıştır ve genel bütçeden ayrılan kaynağın yanı sıra Afetler Fonu oluşturularak oluşan her afet sonrasında ayrı bir yardım yasası çıkarılması uygulamasına son verilmiştir (AFAD, 2018: 22; Yavuz, 2020: 76; Yazılıtaş, 2015: 565). Bugün hala yürürlükte olan bu kanun geçmişte olduğu gibi günümüzde de afet sonrası çalışmalara odaklanarak re-aktif bir nitelik sergilemektedir (Özmen ve Özden, 2013: 14).

1992 yılında meydana gelen Erzincan Depremi sonrası 3838 sayılı "Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun" ve 4123 sayılı "Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun" ile deprem kayıpları tazmin edilmeye çalışılmıştır (AFAD, 2018: 22; Aktel, 2010: 170-171). Her iki kanun da afet yönetimine bütüncül bir yaklaşım sergilemekten uzak ve bir tek afet özelinde ve deprem sonrası iyileştirme çalışmalarını yönlendirmek amaçlamıştır (Özmen ve Özden, 2013: 14). Ayrıca bu kanunlar Afet Yönetim Sistemimizin karakteristik bir özelliği olarak her afet sonrasında yeni bir kanun çıkarma alışkanlığının devam ettiğini göstermektedir (Yavuz, 2020: 77).

4. Dönem 1999-2010 yılları arası; 1998 yılında Adana-Ceyhan'da ve 1999 yılında Kocaeli-Gölcük ve Düzce'de meydana gelen ve yüzyılın felaketi olarak adlandırılan bu depremlerden sonra oluşan kayıpların kısa sürede telafisi amacıyla çok sayıda kanun hükmünde kararname, kararname, yönetmelik tebliğ ve genelgelerle mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır (Özmen ve Özden, 2013: 15). Bu kapsamda 4452 sayılı "Doğa Kaynaklı Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu" çıkarılmıştır (AFAD, 2018: 24). Ancak bu düzenlemelerin büyük çoğunluğu bütüncül ve riske dayalı bir afet yönetim anlayışından ziyade, klasik afet yönetimi anlayışıyla, afet sonrası

[20] Yasanın bir diğer adı, Afetler Kanunu'dur ve önemli ölçüde revize edilmiş olup bugün halen geçerlidir.

iyileştirme ve yeniden inşa aşamalarını ilgilendiren konular üzerine odaklanmıştır (Özmen ve Özden, 2013: 15, Yazılıtaş, 2015: 565).

1963 itibaren düzenlenen kalkınma politikalarını belirleyen beş yıllık planlar incelendiğinde 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) risk odaklı afet yönetim anlayışına ve afet öncesi zarar azaltmaya yönelik yasal düzenlemelere olan ihtiyaca (Yavuz, 2020: 79) ve 10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) ülkenin mevcut durumu analiz edilerek risk odaklı bir afet yönetimi anlayışına yer verilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). "Afetlerde Meydana Gelen Can ve Mal Kaybını En Aza İndirmek İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi" başlıklı 20. Dönem Meclis Araştırma Raporu cumhuriyet tarihinde ilk defa afet yönetimini klasik afet yönetimi anlayışından farklı olarak ele almış; afet zararlarının azaltılması için alınması gereken önlemler ve yapılması icap edenler hakkında önerilerde bulunmuştur. Ancak ekonomik sorunlar mucip sebep gösterilmiş ve bu raporla ilgili herhangi bir çalışma yapılamamıştır.

1999 Marmara Depremlerinden sonra oluşan ihtiyaçları karşılamada klasik afet yönetim anlayışının başarısızlığı ve toplum baskısı neticesinde afet yönetiminde değişikliğe gidilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Zira afet yönetiminde birden fazla kurumun olması hem afet öncesi hem de afet sonrasında kurumlar arasında koordinasyonda karışıklığa sebep olarak yetki ve sorumluluk anlamında kargaşa ortaya çıkarmıştır (Erkan, 2020: 95).

1999 Marmara Depremleri arama-kurtarma ve acil yardım alanındaki aksaklıkları çarpıcı şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu duruma çözüm olarak mevcut arama-kurtarma kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla 586 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Bu kararname ile tüm ilçelerde sivil savunma birliklerinin kurulması, il sivil savunma arama-kurtarma birlikleri ile ilçe mahalli sivil savunma kuvvetlerinden başka belirlenen 11 ilde doğrudan merkeze bağlı olan sivil savunma arama ve kurtarma birlik müdürlükleri kurulması öngörülmüştür (Yavuz, 2020: 80).

Öte yandan 1999 Marmara Depremleri, afet yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının öneminin anlaşılması açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Alkın, 2021: 322; Gavrilis, 2001). Gönüllü kuruluşların 1999 depremlerinde arama-kurtarma çalışmalarında gösterdikleri üstün gayret ve başarılar, 2000 yılında Sivil Savunma

Genel Müdürlüğü tarafından "Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi" çıkarılmasını ve bu yönerge sayesinde sivil toplum kuruluşlarının ilk defa afet yönetiminin bir paydaşı olarak kabul görmesini sağlamıştır (Yavuz, 2020: 81).

5. Dönem 2010 sonrası; literatüre bakıldığında Türkiye'de afet yönetimi ile ilgili çalışmaların 1944 öncesi dönemden başlayıp 1999 sonrası dönemle bittiği görülmektedir (Çorbacıoğlu ve Kapucu 2005: 55). Ancak AFAD'ın kurulması ile Türk afet yönetimi açısından hem kurumsal hem de zihinsel anlamda köklü bir değişimin gerçekleştiğine işaret etmesi sebebiyle 2010 sonrası dönemin ayrı bir dönem olarak incelenmesi gerekmektedir.

2009 tarihli 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" kapsamında Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak Başbakanlık'a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuş ve bu sayede yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır (AFAD, 2018: 28; Özmen ve Özden, 2013: 17; Yazılıtaş, 2015: 567). Bu kanunla "kriz yönetimi" anlayışının yerine modern ve risk odaklı bir afet yönetim anlayışının benimsendiğini söylemek mümkündür (Oktay, 2012: 16). 15 Temmuz 2018 tarihinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile AFAD İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır (Yavuz, 2020: 84).

AFAD ile birlikte afet yönetiminde yeni bir anlayışa geçilerek "Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi" modeli uygulamaya konulmuştur. Bu model ile klasik afet yönetiminin odağını oluşturan ''Kriz Yönetimi'nden" modern afet yönetiminin odağını oluşturan ''Risk Yönetimi'ne" geçilmiştir. Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi olarak adlandırılan bu modelde amaç afet öncesinde; afet ve acil durumların meydana gelmesiyle oluşan kayıpların önüne geçmek için tehlike ve risklerin önceden tespit edilmesi ve oluşabilecek zararları engelleyecek veya en aza indirecek tedbirlerin alınması, afet sırasında; etkili bir müdahale ve koordinasyonun sağlanması ve afet sonrasında; iyileştirme/yeniden inşa çalışmalarının bir bütünlük içerisinde yürütülmesidir. Bütünleşik afet yönetimi yaklaşımı, afetleri hem gerçekleşmeden önce ve hem de gerçekleştikten sonra ele alan bir yönetim anlayışıyla kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının tüm kaynak ve kapasitelerini afet yönetimine dahil etmeyi

amaçlayan katılımcı bir yaklaşımdır (Yavuz, 2020: 83). Dolayısıyla afet yönetiminde yer alan kurumlar arasındaki iş birliği ve koordinasyonun vurgulandığı bir sürecin başladığı söylenilebilir. AFAD'ın misyonu da afetlerin zarar ve etkilerini azaltmak, bu minvalde önlemler almak ve afetlere dirençli bir toplum[21] oluşturmaktır (AFAD, 2018: 29).

5902 sayılı kanun ile yerel düzeyde afet yönetimi faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere il özel idarelerine bağlı İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri kurulmuştur. Bu müdürlüklerle AFAD arasında hiyerarşik bir ilişki belirlenmediğinden dolayı afet yönetimiyle ilgili yetki ve sorumluluklar önemli ölçüde il özel idarelerine devredilmiştir. Ancak AFAD'ın afet yönetimiyle ilgili genel politika, norm ve standartları belirleyen ve koordinasyon sağlayan kuruluş olarak yapılandırılması ve il müdürlüklerinin afet yönetimi uygulamalarını gerçekleştiren yapılar olarak konumlandırılması uygulamada yaşanan aksaklıklar sebebiyle uzun soluklu olmamıştır. Bu yüzden 5902 sayılı Kanun'da 2014 yılında değişikliğe gidilerek İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri, AFAD'ın taşra teşkilatı olarak yeniden yapılandırılmıştır (Yavuz, 2020: 83).

2013 yılında afetlerle mücadele kapsamında afetlere her zaman hazır olmak ve afetlerde oluşan kayıp ve zararların azaltılması amacıyla Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında AFAD koordinatörlüğünde ulusal ve yerel müdahale planlarını kapsayacak şekilde Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlanmıştır. Afetlerle mücadelede koordinasyon ve iş birliği aksaklıklarının ortadan kaldırılması ve tüm paydaşların afet yönetimine katılabilmesi amacıyla TAMP, afet ve acil durumlarda görev alacak bakanlık, devlet kurum ve kuruluşları, özel kuruluşlar ile STK'ları kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (Yavuz, 2020: 84). Bu plan dahilinde; afet durumlarında kimin, hangi görevi, ne zaman, nerede ve nasıl yapacağı belirlenmiş, Türkiye afetsellik durumuna göre 15 bölgeye ayrılmış ve muhtemel bir afette bölgeye en hızlı şekilde malzeme sevkiyatını sağlama amacıyla 27 adet lojistik merkezi kurulmuş, 81 ilde bulunan AFAD il müdürlüklerinin araç gereç kapasiteleri artırılmıştır (AFAD, 2013 akt. Toper, 2020: 62).

[21] AFAD'ın toplumu afetlere hazırlamak ve afet farkındalığı ve yönetimi konularında toplumu eğitmek adına yürüttüğü projeler hakkında detaylı bilgi için bknz.: https://www.afad.gov.tr/.

2.3.2. STK'ların Türkiye Afet Yönetimindeki Rolü

Sivil toplum, afet yönetiminin hemen her aşamasında rol oynayan temek aktörlerden biridir. Sivil örgütlenmeler, platformlar ya da gönüllü vatandaşlar, merkezi otoritenin veya yerel yönetimlerin afetle mücadelesinde kritik bir konumdadırlar (Alkın, 2021: 320). Toplum olarak birlikte yaşamaya dair tüm süreçler sivil toplumun konusu ve alanı olduğu için afetlerin toplumsal yapı ve işleyiş üzerinde sebep olduğu yıkımların telafisinde sivil toplumun müdahalesi bir gerekliliktir (Alkın, 2021: 320).

Sivil toplum kuruluşları Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren önemli hizmetler gerçekleştirmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak eğitim, sosyal yardım ve sosyal hizmet gibi alanlarda faaliyet göstermekle birlikte gönüllülük temelli sivil toplum faaliyetlerinin de uygulayıcısıdırlar.

Batı ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye'de sivil toplumun yeterince gelişmediği görülmektedir. Türkiye'de "devlet baba, güçlü devlet" vb. gibi metaforlar devletin kamu hizmetlerinde baskın ve uygulayıcı olduğu, sivil toplumun ise bu minvalde zayıf olarak kodlandığı bir kültürünün varlığı ifade etmektedir (Şahin ve Öztürk, 2008: 23).

Afet yönetimi konusu Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının zayıf ve etkisiz kaldığı bir alandır. Köklü bir geçmişi olan Kızılay[22], kurulduğu tarihten beri afet ve acil durum yönetimi ile ilgili faaliyetlerde bulunması itibariyle istisnai bir sivil toplum örgütüdür. Türkiye'nin afet yönetimi tarihine bakıldığında Kızılay dışındaki gönüllü kuruluşların afetlerle ilgili faaliyetlere katılımının oldukça sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir (Yavuz, 2020: 91). Türkiye afet yönetiminde sivil toplumun etkinliğinin 1999 Marmara Depreminden sonra hissedilmeye başlandığı kabul edilmektedir.

1999 Marmara Depremleri devlet ve devlet kurumlarının afete müdahalede yetersiz olduğunu ve doğal bir afetin sosyal bir afete dönüşümünü göstermiştir (Ertan, 2020: 2045). Devletin "yetersizliği" ifadesinin dayanakları, mevcut hükümet yetkililerinin afet bölgesine ancak depremin üçüncü gününden önce ulaşamaması, devlet tarafından afet bölgesine ulaştırılan insani ihtiyaç malzemelerinin yetersiz kalışı ve diğer benzeri durumlardır. Bu durum devletin afet konusunda hazırlıksız olduğunu ve afet sonrası müdahale aşamalarında da organizasyonel ve kaynak bakımından eksik olduğunu

[22] Detaylı bilgi için bknz.: https://www.kizilay.org.tr/.

göstermiştir. Buna bağlı olarak, 1999 Marmara Depreminin ardından Türk halkının gözünde "devletin koruyucu 'baba' imajı tamamen çökmüştür" (Özerdem ve Barakat. 2000: 433).

Marmara Depremlerine müdahale ve sonrasında iyileştirme aşamasında ortaya çıkan sivil toplum ve gönüllü dayanışması Türkiye'de afete müdahale ve sivil toplum konularında bir milat olarak kabul edilmektedir. Bu depremlerin ardından yaşananlar Türk toplumuna sivil kimliğini keşfetmesi açısından olumlu bir etkide bulunmanın yanı sıra Türk halkı sivil inisiyatifin büyük çaplı toplumsal değişimlerde güçlü bir araç olabileceğini görmüştür (Özyaprak, 1999 akt. Özerdem ve Barakat, 2000: 433).

Devlet ve sivil toplum açısından Marmara Depreminde yaşananları Jalali (2002: 125) şu şekilde özetlemektedir:

> *"Felaketi takip eden haftalarda devlet felçli gibiydi. İlk iki haftada devletin varlığı sınırlıydı. Kızılay felaketi takip eden beş gün boyunca bölgede görülmedi. Yardım ve kurtarma çabaları, ağırlıklı olarak komşular, akrabalar, bireyler (zengin iş adamlarından bölge dışından üniversite öğrencilerine), siyasi partiler, yabancı kurtarma ekipleri ile AKUT ve Türk Tabipler Birliği gibi daha köklü STK'lar tarafından sağlandı."*

1999 Marmara Depremleri, arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca arama-kurtarma çalışmalarında yer alan gönüllü ekiplerinin başarısı da sivil toplum kuruluşlarını afet yönetiminde temel ve muhakkak bir aktör konumuna getirmiştir. Bu minvalde Sivil Savunma Genel Müdürlüğü tarafından 2000 yılında "Gönüllülerin Sivil Savunma Hizmetlerine Katılma Esasları Yönergesi" çıkarılmıştır. Yönerge kapsamında ilk defa sivil toplum kuruluşlarının arama kurtarma, gönüllü itfaiyecilik vb. gibi alanlara katılımı teşvik edilmiştir (Yavuz, 2020: 91). Ayrıca AFAD tarafından benimsenen bütünleşik afet yönetimi yaklaşımı, sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimi faaliyetlerine katılmasını öngörmektedir. Aynı şekilde Türkiye Afete Müdahale Planı (TAMP)'nda sivil toplum kuruluşlarına afet yönetimi aktörleri olarak görev ve sorumluluklar verilmiştir.

TAMP ile birlikte afet yönetiminin aktif birer paydaşı konumuna gelen STK'ların afet ve acil durumlarda gerçekleştirilen faaliyetlere katılım, iş birliği, koordinasyon, etkililik ve verimliliği artırmak amacıyla AFAD Akreditasyon Sistemi kurulmuştur. Afet yönetiminde ortak standartlar getirilmesi amacıyla STK'lar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör ekipleri AFAD tarafından eğitim ve sınava tabii tutularak

akredite edilmektedirler. Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Sistemi içerisinde faaliyet göstermek isteyen STK, özel sektör kuruluşları ve gönüllü bireylerin akredite olabileceği konular ise şöyledir; arama ve kurtarma, afet ve acil durum eğitimleri, sağlık, halk sağlığı, acil durum haberleşmesi, kamp koordinasyonu ve barınma alanları yönetimi, ulaştırma, beslenme ve gıda güvenliği, psikososyal destek, enerji, güvenlik ve trafik ve teknik destek (AFAD, Akreditasyon Sistemi)[23].

2011 yılında meydana gelen Van Depreminde bütünleşik afet yönetiminin paydaşları olan sivil toplum, yerel yönetimler ve devlet arasındaki koordinasyonun işleyişine ait veriler görünür bir hâle gelmiştir (Toker, 2016 akt. Alkın, 2021: 323). 2020 yılında meydana gelen Elâzığ-Malatya Depreminden sonra afete müdahale ve iyileştirme aşamalarında hem bu paydaşlar arasındaki koordinasyonun hem de sivil toplumun proaktif rolünün görünürlüğü ciddi bir seviyeye ulaşmıştır. Bu depremde müdahale ve iyileştirme aşamalarında hem devlet hem de sivil dayanışmanın birlikte yürüttükleri bir seferberlikten bahsedilebilir (Sivil Toplum İçin Destek Vakfı, 2020). AFAD ve diğer kamu kurumlarıyla birlikte STK'ların ve bölge halkının vakit kaybetmeden arama-kurtarma çalışmalarına başlamasının yanı sıra sivil toplum ve yerel yönetimlerin afet zararlarını azaltmak için koordineli bir şekilde çalışması müdahale ve iyileştirme aşamalarında da olsa depremin ciddiye alındığını göstermektedir. 2020 yılında meydana gelen İzmir Depremi sonrasında yine müdahale ve iyileştirme aşamalarında devlet kurumları ve sivil toplumun koordinasyonunun ve sivil alanın ortaya koyduğu dayanışma pratiklerinin ilk kez bu seviyede proaktif bir hareket alanına kavuştuğu söylenilebilir (Alkın, 2021: 353).

Bu son üç depremin ardından yaşananlar afetin etkilerini azaltma açısından olumlu bir gelişme olarak görülse de bir deprem ülkesi olan Türkiye'de afet sonrası aşamaların olduğu kadar afet öncesi aşamaların da önemli olduğu ve afetlerden doğabilecek zararın en aza indirgenmesi açısından afete hazırlıklı olmanın kritik olduğu unutulmamalıdır.

2.3.3. Bursa İlinde Arama Kurtarma Faaliyetleri ve STK'ları

Bursa ili ve ilçelerinde, 2022 yılı itibariyle arama kurtarma hizmeti veren kamu kurum ve kuruluşları arama kurtarma birimleri aşağıda belirtilmiştir.

[23] Ayrıntılı bilgi için bknz.: www.afad.gov.tr, erişim: 29.03.2021.

Kasım 2022 tarihli bursa AFAD'tan alınan bilgiye göre, Bursa'da;

- AFAD bünyesinde hizmet veren Arama Kurtarma Birlik Müdürlüğü,
- Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı İtfaiye Daire Başkanlığı İtfaiye Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) Şube Müdürlüğü
- Bursa İl Emniyet Müdürlüğü,
- Bursa İl Jandarma Komutanlığı Jandarma Arama Kurtarma Timi (JAK)
- Sahil Güvenlik Komutanlığı bünyesinde Sahil Güvenlik Güney Marmara Grup Komutanlığı dahil olmak üzere toplamda 51 arama-kurtarma kurum ve kuruluşları bulunmaktadır[24]. AFAD "yerel arama-kurtarma çalışma grubu" içerisinde "ana çözüm ortağı" konumundadır ve yukarıda zikredilen diğer 4 resmi kurum ise "destek çözüm ortağı" olarak sınıflandırılmıştır.

Bursa Türkiye genelinde arama kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'ların sayıca en fazla olduğu illerden birisidir. 20 kamu kurum ve kuruluşlarına ait arama-kurtarma ekibinin (AKE)[25] yanı sıra 5 özel şirketin[26] çalışanlarının gönüllü olarak oluşturduğu AKE ve 15 STK AKE[27] Bursa'da yerel arama-kurtarma çalışma grubunda yer almaktadır. Bu STK'lardan 5'i yerel ve diğer 10 tanesi ise ulusal çaptaki arama-kurtarma STK'larının Bursa şubesi/temsilciliği niteliğindedir.

[24] 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve Türkiye'nin 11 ilini etkileyen Adana-Hatay-Maraş depreminin ardından yeni kurulan AKE'lerle birlikte bu sayının arttığı bilinmektedir. Ancak çalışmanın süresi dışında kalması sebebiyle kesin sayı hakkında bir bilgi edinilememiştir.

[25] Bahsi geçen kurumlar: Osmangazi Belediyesi AKE, Yıldırım Belediyesi AKE, Gürsu Belediyesi AKE, Kestel Belediyesi AKE, Mudanya Belediyesi AKE, İnegöl Belediyesi AKE, Orhangazi Belediyesi AKE, Gemlik Belediyesi AKE, İznik Belediyesi AKE, Mustafakemalpaşa Belediyesi AKE, Karacabey Belediyesi AKE, Keles Belediyesi AKE, Harmancık Belediyesi AKE, Yenişehir Belediyesi AKE, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) 1. Bölge Müdürlüğü AKE, Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (BUSKİ) AKE, Gemlik Askeri Veteriner Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı AKE, Bursa Organize Sanayi Bölgesi (BOSB) AKE, Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) AKE.

[26] Bahsi geçen kurumlar: SOCAR Türkiye Enerji A.Ş. Bursa Gaz AKE (BURAK), Bosch San. ve Tic. A.Ş. AKE, Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. AKE, Türk Telekom Arama ve Kurtarma Ekibi (TTAKE), Asil Çelik San. ve Tic. A.Ş. AKE.

[27] Bahsi geçen Kurumlar: AKUT Arama Kurtarma Derneği, ANDA Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve Arama Kurtarma Derneği, ASKUT Ashabı Gençlik Derneği Arama Kurtarma, BAKUT Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği, ÇAK Çelebi Arama Kurtarma, İnsan Ve Medeniyet Hareketi, DASKUT Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği, HADAK Hayra Davet Hareketi Arama Kurtarma, İHH İnsani Yardım Vakfı Arama Kurtarma, İNDAK İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneği, Bursa MAG-DER Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği, NAK Arama Kurtarma Derneği, SİSAD Sivil Savunma Derneği Arama Kurtarma, YAK&SAR Yıldırım Arama Kurtarma Ve İnsani Yardım Derneği.

Yine arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren ancak çalışma sahası itibariyle AKE'den ayrılması itibariyle çalışmamıza dahil edilmeyen 4 kurum bulunmaktadır ve bunlardan biri medikal[28] diğer üçü ise haberleşme[29] alanında AKE'lere destek olmaktadır.

Çalışmamızın alanı STK AKE'lerdir ve çoğunlukla "dernek" olarak örgütlenmişlerdir. Çalışmamızda Bursa ilindeki arama kurtarma derneklerinin örgütlenme biçimi üzerinde odaklanılmıştır. Aşağıda adı geçen derneklerin üyeleri/yöneticileri ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış olup bu görüşmelerden elde edilen bilgiler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır.

- AKUT Arama Kurtarma Derneği, Nilüfer
- ANDA Arama Kurtarma, Kardeşe Vefa Derneği, Osmangazi
- ASKUT Ashabı Gençlik Derneği Arama Kurtarma, Yıldırım
- BAKUT Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği, Osmangazi
- DASKUT Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği, Osmangazi
- İHH Arama Kurtarma, İnsani Yardım Vakfı, Osmangazi
- İNDAK İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneği, İnegöl
- Bursa MAG-DER Bursa Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği, Gemlik
- NAK Arama Kurtarma Derneği, Nilüfer
- YAK&SAR Yıldırım Arama Kurtarma ve İnsani Yardım Derneği, Nilüfer

[28] Bahsi geçen kurum: Bursa UMKE Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi. Detaylı bilgi için bknz.: https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html, erişim: 19.06.2023.

[29] Bahsi geçen kurumlar: Bursa TRAC Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.bursatrac.org/. ULRAD Uludağ Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.ulrad.org/. İNTRAD İnegöl Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.intrad.net/.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın kapsamından, veri toplamak için kullanılan yöntemden ve verilerin değerlendirilmesinde takip edilen aşamalardan bahsedilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Arama-kurtarma hakkında daha önce ne tür bir bilimsel bilgi birikimi olduğunu belirlemek ve araştırmayı bu bilgi birikimleri çerçevesince düzenlemek, konunun bilinen ve bilinmeyen boyutlarını tayin etmek, hangi boyutun araştırılacağına karar vermek amacıyla alan yazın taraması yapılmıştır. Türkçe ve İngilizce araştırmalar ve yayınlar, kütüphanelerin yanı sıra internet olanaklarından yararlanılarak taranmış ve konu hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma uygulamalı ve alan araştırması türündedir ve nitel bir çalışmadır. Veri toplama yöntemi olarak derinlemesine analiz yapılmasına olanak tanıyan nitel araştırma tekniklerinden yüz yüze ve yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile arama-kurtarma STK'larının organizasyonel yapılarını derinlemesine araştırmak ve bu sayede örgütlenme modellerini anlamak amaçlanmıştır.

Elde edilen bilgiler eleştirel bir perspektifle değerlendirilerek, araştırma evrenine uygun yorumlar yapılmış ve kaynakça gösterilerek raporlanmıştır.

1.1. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma Bursa ili genelinde faaliyet gösteren arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'ları içermektedir. Araştırma, çalışma maliyeti, zaman sıkıntısı ve arama-kurtarma üyeleriyle görüşme zorlukları nedeniyle sadece STK AKE'ler ile sınırlı tutulmuştur. Kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör AKE'leri ile arama-kurtarmayla bağlantılı olan medikal ve haberleşme alanındaki STK'lar çalışmaya dahil edilmemiştir.

Alan araştırmasına başlamadan önce, Bursa'da bulunan arama-kurtarma STK'larının tespiti için Bursa İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (Bursa AFAD) ile

irtibata geçilmiştir. Kasım 2022 verilerine göre Bursa'da 15 arama-kurtarma STK'sı bulunmaktadır.

15 STK içerisinden araştırma kapsamına dahil olan STK'lar:

- Bursa'nın yerel ekiplerinden olan:
    - İNDAK İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneği
    - YAK-SAR Yıldırım Arama Kurtarma ve İnsani Yardım Derneği
    - Bursa MAG-DER Bursa Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği
    - ASKUT Ashabı Gençlik Derneği Arama Kurtarma
- Ulusal ekiplerden:
    - AKUT Arama Kurtarma Derneği
    - ANDA Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve arama Kurtarma Derneği
    - BAKUT Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği
    - NAK Arama Kurtarma Derneği
    - DASKUT Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği
    - İHH İnsani Yardım Vakfı Arama Kurtarmanın Bursa şubeleridir.

Bu on beş STK'nın toplam üyesi sayısı 1066[30]'dır. Üyelerin tamamına ulaşmanın imkansızlığı ve çalışmanın kapsamı açısından en fazla iki kişiyle görüşmenin yeterli olacağı düşüncesiyle STK'lardaki görüşülecek üye sayısı iki kişiyle sınırlı tutulmuş ve araştırmanın orijinalliği ve güvenirliği açısından üyeler, rastgele örnekleme yöntemiyle çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırma yapılan STK'lar Bursa AFAD'ın yerel AKE destek grubu listesinde yer almasından ve aktif şekilde arama-kurtarma operasyonlarına katılmalarından dolayı arama-kurtarma STK'ları olarak varsayılmıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin, ilgili STK'ya bağlı üye veya gönüllü olduğu varsayılmıştır.

[30] 6 Şubat 2023 Adana- Hatay-Maraş depreminin ardından Bursa STK AKE'lerinin üye sayısının ciddi oranda arttığı bilinmektedir. Ancak ekiplerin yeni üyelerini bünyelerine dahil etme işlemleri tamamlanmadığı bilindiğinden yeni sayı AFAD'dan talep edilmemiştir.

Katılımcıların araştırma kapsamında sorulan soruları cevaplayabilecek seviyede bilgi ve tecrübeye sahip oldukları kabul edilmiştir.

Hazırlanan görüşme sorularının araştırmaya katılanlar tarafından samimi ve dürüst bir şekilde cevaplandığı varsayılmıştır.

1.2. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırma verileri "yarı-yapılandırılmış mülakat" yöntemi aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşme soruları hazırlanmadan önce yanıt alınması beklenen konular etrafında görüşme taslağı hazırlanmış ve tez danışmanlığına sunulmuştur. Danışman hocanın görüşleri neticesinde yapılan düzenlemelerin ardından rastgele seçilen STK'dan bir üye ile pilot çalışma yapılmış ve böylece görüşme formuna[31] son şekli verilmiştir.

Bursa AFAD'tan kendisine bağlı olan arama-kurtarma STK'ları listesi talep edilmiştir. Bursa AFAD listesinde ismi bulunan STK'lar için öncelikle internet sitelerinin ve/veya sosyal medya hesaplarının olup olmadığı kontrol edilmiş ve burada bulunan iletişim bilgileri üzerinden STK'larla iletişime geçilmeye çalışılmıştır. Araştırmacının kendisinin de bir arama-kurtarma gönüllüsü olması sebebiyle internet üzerinden iletişim bilgilerine ulaşılamayan STK'lara araştırmacının kişisel bağlantıları vasıtasıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. STK üye ve/veya yöneticilerine telefon veya e-mail yoluyla ulaşılarak akademik bir çalışma için destek istendiği belirtilmiş ve randevu talep edilmiştir.

Ulaşılan ve görüşmeyi kabul eden 10 STK'nın arama-kurtarma ekiplerinde yer alan 15 gönüllü üye ve/veya yöneticilerinden kendilerine uygun olan gün ve saatlerde görüşme yapılmak üzere randevular alınmıştır. Görüşmeler 7 Kasım 2022 ile 15 Ocak 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi 90 dakikadır.

Görüşmeler kararlaştırılan randevu gününde, üyenin talebine göre, çevrimiçi görüntülü görüşme veya yüz yüze iletişim yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi konuşma ve mesajlaşma uygulaması olan WhatsApp ülkemizde yaygın kullanımı sebebiyle tercih edilmiş ve görüşmeler görüntülü arama ile gerçekleştirilmiştir. Yüz

[31] Bknz.: Ek 1

yüze yapılan görüşmeler ise üyelerin evlerinde veya önceden belirlenen görüşme yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Hem çevrimiçi hem de yüz yüze yapılan görüşmeler, dışarıdan herhangi bir müdahale olmasını engellemek amacıyla, yalnız gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi ile sunulacak / yararlanılacak / kullanılacak birimlerden/alanlardan bahsedilerek, katılımcılara araştırma hakkında bilgilendirme yapılmış ve onayları alınarak veri kaynaklarının gizli tutulacağı belirtilmiştir. Üyeler kişisel yaşamlarına ilişkin bilgileri de paylaştıkları için gizliliğin sağlanması etik bir sorumluluk olarak görülmüş ve araştırma kapsamında görüşülen üyelerin kimlik bilgileri anonimleştirilmiştir. Bu bilgilendirmenin ardından üyelere çalışmaya katkı sunmak isteyip istemedikleri ve görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmasının uygun görülüp görülmediği sorularak onayları alınmıştır.

Mülakatta üyenin cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim, meslek gibi genel demografik bilgilerinin alınmasının yanı sıra farklı konularda 14 soru sorulmuştur. 2 ayrı bölümden oluşan mülakatın ilk bölümünde 6 farklı kategori bulunmaktadır. Bu bölümde ele alınan sorularla STK'nın kuruluşu, yönetim ve organizasyon yapısı, gönüllü yönetimi, ağ mekanizmaları, ekonomik koşulları ve özel sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise görüşülen üyenin kişisel STK deneyimini ve STK'nın profili hakkındaki kişisel görüşlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Araştırmacının önceden tanışıklığının olduğu STK yöneticilerinden araştırmayı üyelere duyururken araştırmacının da bir arama-kurtarma STK'sına üye olduğu bilgisinin paylaşılmaması rica edilmiştir. Bu bilginin gizli tutulmasıyla katılımcıların STK'ya özel olduğunu düşündükleri bilgileri paylaşmama ihtimalinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak araştırmacının aktif olarak sahada görev almasından dolayı katılımcılar arasından şahsen tanıdıklarının çıkması kaçınılmaz olsa da bu durum yaşanmamıştır. Görüşmelerin sonunda araştırmacı üyelik durumunu ve çalışmanın başında bu bilgiyi gizli tutmasının nedenlerini katılımcılara açıklamış ve olumlu geri dönüşler almıştır. Katılımcılar, görüşmelerin üyesi oldukları STK hakkında sahip oldukları bilgileri değerlendirme imkânı sağladığını, bunun getirdiği iç görüyle hem kendi üyelikleri hem de STK'nın organizasyonel ve işleyiş yapısına ilişkin farkındalıklarını arttırdığını dile getirmişlerdir.

Sonuçlar, Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi başlığı altında değerlendirilmiştir.

1.3. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen veriler betimleme, sınıflandırma ve ilişkilendirme olmak üzere üç aşama izlenmiştir. Öncelikle görüşmeler deşifre edilerek bilgisayar ortamına yazılı olarak aktarılmış ve araştırma bulgularını oluşturduğu düşünülen veriler ayıklanmıştır.

Ardından veriler arasında karşılaştırma yapabilme olanağına erişmek için kategoriler belirlenmiştir. Bu sayede veri seti içerisinde yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri ve farklılıkları tartışmak mümkün oluştur. Araştırmada 9 kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler katılımcılara ilişkin bulgular anlamında: üyelik motivasyonu ve STK ile tanışma; STK'lara ilişkin bulgular anlamında: kuruluş süreci ve amacı, üye profili, örgütlenme modeli, organizasyonel yapıları, ekonomik durum, ilişki ağı ve gönüllü yönetimidir. Bu kategoriler altında katılımcılar ve STK'lar hakkındaki bilgiler başlıklar halinde yer almaktadır.

Bu başlıklara kısaca değinmek gerekli görünmektedir. Katılımcılara İlişkin Bulgular kategorisinde, Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler, Katılımcıların Üyelik Motivasyonları, Üye Oldukları STK ile Tanışmaları yer almaktadır.

STK'lara İlişkin Bulgular kategorisinde, Arama-Kurtarma STK'larının Genel Yapısı başlığı altında, STK'ların Kuruluş Tarihçeleri, Kurumsal Oluşum ve Dönüşümleri, Amaçları ve Genel Faaliyet Alanları, Üye Profilleri, Örgütlenme Modelleri, Organizasyonel Yapıları, Karar Alma Süreçleri ve İşleyişleri, Finans Kaynakları ve Özel Sorunları, Diğer Kurumlar ve Toplumla İlişkileri ve Gönüllülük Yönetimleri yer almaktadır.

Son olarak değişkenler arasında bağlantılar kurularak, araştırma sonuçları anlamaya yönelik bakış açısı ve bilimsel bilgiler çerçevesinde yorumlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki STK'ların yarı yapılandırılmış görüşme sonuçları analiz edilmektedir. Veriler iki alt bölümde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

İlk bölümde, arama-kurtarma örgütlerinin üyeleri hakkında demografik bilgiler, üyelerin arama-kurtarma örgütlerine katılma motivasyonları ve arama-kurtarma STK'ları ile tanışma hikayeleri yer almaktadır.

İkinci alt bölümde ise her bir STK'nın örgütsel yapılarına ilişkin veriler ele alınarak Bursa'daki arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimleri analiz edilmektedir. Analiz için örgütlerin kuruluş hikayeleri, amaçları, geçirdikleri dönüşümler, üyelerinin kısa profili, organizasyon yapıları, faaliyetleri, mali kaynakları, gönüllü politikaları, kamu kurum ve kuruluşları, özel kuruluşlar ve diğer STK'lar ile ilişkileri ve örgütlerin temel sorunları dikkate alınmıştır.

1.1. Katılımcılara İlişkin Bulgular

1.1.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular

Görüşme yapılan kişilere ait demografik bilgiler bu başlık altında ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim, meslek, STK'da bulunduğu süre ve görevi gibi bilgilere yer verilmektedir. Katılımcılar Romen rakamlarıyla STK'lar ise harflerle belirtilmiştir.

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Eğitim	Meslek	Üyesi Olduğu STK[32]	STK'da Üyelik Süresi[33]	STK'daki Görevi
I	Erkek	38	Evli	Lise mezunu	Marangoz	A	3	Hayvan ar.-kur. birimi sorumlusu, sayman
II	Erkek	45	Evli	Lise mezunu	Özel sektörde yönetici	B	17[34]	Kurumsal iletişim sorumlusu

[32] Araştırmaya katılanların gizliliğinin korunması sebebiyle tabloda STK'ların isimleri belirtilmemiştir. Harfler, STK'ların gerçek isimlerini yansıtmamaktadır.
[33] Süre yıl bazındadır.
[34] Şu anda üyesi olduğu STK'da bulunduğu süre. Katılımcı, 1999 yılında kurulan ve ancak Bursa'da temsilciliği bulunmadığından dolayı araştırma kapsamı dışında kalan bir başka arama-kurtarma

III	Erkek	44	Evli	Yüksek lisans mezunu	Tekstil mühendisi	C	24	Sayman, eğitmen, finans birimi sorumlusu[10]
IV	Kadın	29	Bekar	Yüksek lisans öğrencisi	Matematik öğretmeni	D	4	Eğitim planlama sorumlusu
V	Erkek	49	Dul	Lise mezunu	Makine teknisyeni	E	9	Dernek başkanı[35]
VI	Erkek	52	Evli	Lise mezunu	Mobilya imalatçısı	D	7[36]	Dernek başkanı[37]
VII	Erkek	40	Evli	Lise mezunu	Elektrik teknisyeni	B	3	Teknik lojistik sorumlusu
VIII	Erkek	45	Dul	Lise mezunu	İşçi	F	9	Yönetim kurulu üyesi, genel lojistik birimi sorumlusu[38]
IX	Kadın	36	Bekar	Lisans mezunu	Kamu çalışanı	G	9[39]	Sayman, operasyon birimi sorumlusu, ar.-kur. köpeği eğitmeni
X	Erkek	19	Bekar	Lisans öğrencisi	Öğrenci	H	1[40]	Dernek takımlarından birinde ekip lider yardımcısı
XI	Kadın	36	Evli	Lise mezunu	Ev hanımı	F	4	Sosyal yardımlaşma birimi sorumlusu yardımcısı, lojistik birimi sorumlusu yardımcısı
XII	Erkek	39	Evli	Ön lisans mezunu	Esnaf	I	8	İl teşkilatlanma yönetim üyesi
XIII	Kadın	42	Evli	Lise mezunu	Ev Hanımı	J	3,5	Operasyon üssü ve lojistik birimi sorumlusu

STK'sının kurucu üyelerinden olduğunu, zaman içinde o kuruluştan ayrılıp şu anda üyesi olduğu STK'ya katıldığını ve arama-kurtarma alanında 24 yıldır aktif görev aldığını belirtmiştir.

[35] Katılımcı üyesi olduğu STK'nın kurucu üyelerinden olup kurulduğu tarihten itibaren dernek başkanlığı görevini yürütmüştür.

[36] Şu anda üyesi olduğu STK'da bulunduğu süre. Katılımcı 2013 yılından itibaren arama kurtarma alanının içinde olduğunu, önceden bir başka STK'nın arama-kurtarma biriminin kurucularından olduğunu ancak zaman içinde birkaç arkadaşı ile oradan ayrılıp şu anda üyesi olduğu STK'yı kurduklarını ifade etmiştir.

[37] Katılımcı üyesi olduğu STK'nın kurucu üyelerinden olup zaman içerisinde dernek içinde çeşitli sorumlukları üstlense de şu andaki görevidir.

[38] Katılımcı üyesi olduğu STK'nın kurucu üyelerinden olmamasına rağmen kurulduğu tarihten itibaren derneğin üyesidir. Zaman içerisinde dernek içinde çeşitli sorumlukları üstlense de şu andaki görevleridir.

[39] Şu anda üyesi olduğu STK'da bulunduğu süre. Katılımcı, 1999 yılında kurulan araştırma kapsamında olan bir başka arama-kurtarma STK'sının üyesi olduğunu, zaman içinde o kuruluştan ayrılıp şu anda üyesi olduğu STK'ya katıldığını ve arama-kurtarma alanında 13 yıldır aktif görev aldığını belirtmiştir.

[40] Katılımcı üyesi olduğu STK'ya 14 yaşında iken ailesinin izni dahilinde Dernekler Müdürlüğü'nün müsaadesi neticesinde katılmıştır. Ancak 18 yaşını doldurmadan ar.-kur. faaliyetlerine aktif katılım göstermemiştir. Reşit olduktan sonra dernekte üye olarak geçirdiği süredir.

XIV	Kadın	19	Bekar	Lisans öğrencisi	Öğrenci	J	0,5[41]	Eğitimde uzmanlaşma
XV	Erkek	33	Evli	Lisans mezunu	Tasarım uzmanı	C	5	Ekipman bakımı sorumlusu, eğitmen

Tablo 6. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Araştırma kapsamında 10 farklı STK'dan toplamda 15 kişi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin STK'lar arasındaki dağılımı ise şöyledir: tabloda A, E, G, H ve I kodlarıyla gösterilen STK'lardan 1'er kişi ile, B, C, D, ve F kodlarıyla gösterilen STK'lardan 2'şer kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılanların 10'u erkek, 5'i kadındır. Bu durum arama-kurtarma alanının erkek ağırlıklı bir alan[42] olmasıyla açıklanabilmektedir. Katılımcıların yaşları 19 ile 52 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 37,73'tür.

Yarıdan fazla çoğunluk evli katılımcılardan oluşmaktadır. Evli katılımcı sayısı 9 bekar katılımcı sayısı 6'dır. Bekar katılımcılardan 4'ü hiç evlenmemiştir.

Katılımcıların hepsi lise ve üzeri eğitime sahip bireylerdir. Katılımcılar arasında en yüksek eğitim seviyesi yüksek lisans mezuniyetidir ve 1 katılımcı yüksek lisans mezunu ve 1 katılımcı ise yüksek lisans öğrencisidir. 1 katılımcı lisans mezunu, 2 katılımcı lisans öğrencisi ve 1 katılımcı ön lisans mezunudur. Diğer 9 katılımcı ise lise mezunudur.

2 katılımcı üniversite öğrencisi olarak eğitimini sürdürmektedir. Diğer 13 katılımcı ise meslek sahibi olup aktif olarak çalışma yaşamlarına devam etmektedirler.

Tablo 6.'dan hareketle araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunun uzun yıllardır arama kurtarma STK'larında aktif varlık gösterdikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar arasında en uzun süreli üyelik 24 yıldır. 1 katılımcı arama-kurtarma STK'larına yeni dahil olması sebebiyle 6 aydır üyedir. Diğer 14 katılımcı uzun yıllardır arama-kurtarma faaliyetlerine katılmaktadırlar. Katılımcıların STK örgütlenmesi içinde uzun yıllardır bulunmaları, kendilerinden elde edilen veriler ışığında, araştırmanın STK'ların örgütlenme biçimleri hakkında ulaştığı sonuçların güvenilirliğini sağladığı söylenilebilir.

[41] Katılımcı üyesi olduğu STK'ya çalışmanın yapıldığı tarihte 6 aydır üyedir.
[42] STK'lara İlişkin Tanıtıcı Bilgiler başlığı altında bu durumdan bahsedilecektir.

1.2. Katılımcıların Üyelik Motivasyonları

Katılımcılar, üyesi oldukları STK'lar içinde yer almalarının nedenlerini ve bu alandaki deneyimlerinin kendileri için ifade ettiği anlamları çeşitli biçimlerde ifade etmişlerdir. Katılımcıların başlıca üyelik motivasyon kaynakları olarak öne çıkan durumlar kimi zaman üyelikten önceki kişisel deneyimlerine ve arayışlarına dayanmaktadır. Kimi zaman ise üyelik motivasyonlarının, STK ile tanışıldıktan sonra zaman içerisinde arama-kurtarma alanında devam etme isteğine dönüştüğü görülmektedir.

Görüşme yapılan üyelerin büyük çoğunluğu arama-kurtarma STK'larına katılma motivasyonlarını insanlara yardım etme, bir cana dokunma, birilerine faydanın dokunması gibi çeşitli nedenlerle açıklamışlardır:

> *"... en azından kendime ve çevremdeki insanlara, her türlü fayda hem zihinsel olarak hem fiziksel olarak katabileceğimi düşündüm. ...benim artık bir şeyler yapmam gerekiyor. ...hani ev ve okuldan ibaret değil hayatım diye düşündüm sadece. ...Hani sadece git gel yapmayayım derneklere ya da kuruluşlara öyle, fiziksel olarak sahada bulunmak istedim." (XIV, yaş 19)*

> *"Aslında bizim gönüllülük kısmında sadece ve sadece arama kurtarma değil diğer faaliyetler de gönüllüdür. ...Bana en yakın olarak ben arama kurtarmayı gördüm. Çünkü fiziki yapı olarak işte insanlara daha çok yardım edebileceğim bir alan olarak gördüm kendime. Ben kendime yakın alan olarak orayı seçtim ve arama kurtarmada kendimi geliştirdim." (XII, yaş 39)*

> *"Biz sadece insan hayatı olarak bakmıyoruz olaya, her canlı için bunu düşünüyoruz. Ya bir cana dokunmak yani benim vicdanım* (için) *belki çok rahatlatıcı olabilir. ...Elâzığ depreminden sonra* (24 Ocak 2020) *başvurdum. 99 Marmara depreminden* (17 Ağustos 1999) *beri benim içimde özlemdi bu şeyler ama o zamanlar katılma imkânım yoktu. ... şu anda tarif edemiyorum ama ya daha doğrusu kelimeye dökemiyorum öyle söyleyeyim. Tabii insanların bazıları işte yardımlaşmalara falan başvuruyor. Ben bu konuda kendime güvendiğim için, bir şeyler yapabileceğime inandığım için arama kurtarma ekibine katıldım." (VII, yaş 40)*

Kişisel tecrübesi neticesinde arama-kurtarmaya ihtiyaç duyan insanlarla yüksek empati kurarak arama-kurtarma alanında yer almaları gerektiğini düşünerek STK'lara üye olan katılımcı:

> *"Benim arama-kurtarmaya girişimin, ana sebebim şudur, ben, kızım yaklaşık 2,5 yaşındayken AVM'de kızımı kaybettim. Soyunma kabininde bir anda kaşla göz arası kayboldu. ... Ben o zaman mağazaya baktığım zaman korkunç bir çaresizlik hissettim. Normalde ben yapısal olarak çok güçlü bir insanımdır. ... Çok korkunç bir noktada ve çok güçsüz hissettim kendimi. Ve sonrasında biraz empati yaparak* (insanların) *çocuklarının ya da Alzheimer hastası olan yakınlarının doğada kaybolma yani ormanda kaybolduğunu düşündüm şöyle bir ve dedim ki; ya benim orada sığınabileceğim tek şey, ekip güvenlik personeliydi ve ben koskoca AVM'nin kapatılmasını istedim, ama doğada kaybolan insan, bir çocuk ya da bir hasta*

inanılmaz bir çaresizliğin içinde ve ne yapacağını bilmiyorlar. Ailesi onların kat be kat üstünde bir çaresizlik yaşıyor. … Arama kurtarma bu noktada çok önemli, inanılmaz büyük bir gereksinim. Ben burada (üyesi olduğu STK'yı kastediyor) *yer alabilirim dedim." (XII, yaş 42)*

Arama-kurtarma operasyonlarına katılmanın verdiği duygusal tatmin hissinin çok yüksek olup başka hiçbir faaliyette bulunamayacağını ve bu hissiyatın kendileri için arama-kurtarma STK'larında yer almanın başlıca nedenlerinden biri olduğunu ifade eden katılımcılar:

"...gittiğimiz 100 olayın belki 95'i ölümle sonuçlanan şeyler. Ama o 5 kişiyi bile kurtarabilmenin verdiği mutluluğu ben herhangi bir şeyde, yapıldığında bulunabileceğini asla düşünmüyorum. … Derdimiz ne yani, niye hayatımızı riske atalım, niye bedenimizi bu kadar yoralım, niye cildimizi kırıştıralım? En basiti bir sürü sıcak hava soğuk havaya falan maruz kalıyorsun. Ama bunun maneviyatının bence kıyaslanabilecek hiçbir şeyi yok yani. … insanlar cenazelerini bile bekliyor. O ailelere canlı ya da cansız teslim ettiğimiz, bilmiyorum benim için böyle, bunun manevi duygusunun hiçbir şeyde bence tatmini yok. Bir defa hastalık gibi aslında. Bir süre sonra, ilk başta belki bu kadar aktif değil, işin içine çok girdiğin zaman bırakamıyorsun. Aklın kalıyor. Operasyon çıkıyor, gidemediğin zaman ben neden gidemedim diye kurtlanıyorsun. Biraz da hastalık. Bu sadece arama kurtarma için değil bütün dernekler için böyle." (IX, yaş 36)

"Şöyle söyliyeyim, depremde veyahut herhangi bir yerde eğer bir insanın hayatına dokunabildiğin zaman, çünkü şöyle düşünün, o insanı belki hayatınız boyunca bir daha görmeyeceksiniz. Onun yüzünü dahi unutacaksınız yani onunla bir daha temasınız dahi olmayacak. Ama o anda, ilk dokunma anından bahsediyorum, en azından ben de öyle oldu, o göz göze gelmek... Depremde (17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde) *kurtardığım insanla göz göze geldim ve o duygudan bir daha kopamadım. Ben bu işi yapmalıyım dedim. Artık kendinizde şunu görüyorsunuz, ben artık burada olmalıyım. O duygu çok anlatılacak bir duygu değil, yaşanılması gereken bir duygu ama, işte insanlara yardım ettiğiniz zaman bir daha ondan kopamıyorsunuz. Şu anda eğer bir yerden yardım talebi geldiğinde ben burada oturuyorsam kendi vicdanım rahatsız oluyor. Yani ben orada olmalıyım. Bir insan hayatına dokunmak, yani bırakın insanı ya bir kediyi ağaçtan alırken bile bu dediğim hissiyatı hissediyorsunuz zaten. O hissiyat size geçtiği zaman bu işten* (arama-kurtarmadan) *isteniz de kopamıyorsunuz." (II, yaş 45)*

"...eğitimleri ilginç gelmişti (üyesi olduğu STK'nın afet farkındalık eğitimlerini kastediyor). *Böyle eğitimleri alırken ben çok faydalı bulmuştum aslında … Hani biraz duyarlı olunması, hani depremlerle ilgili olması, insanlara yardım ederken falan çok daha iyi hissettiğim için* (üyelik) *kalıcı oldu benim için." (IV, yaş 29)*

"İnsanlığa geride iz bırakmak için. Karşıma o zaman o çıktı, beni bayağı cezbetti. Arama kurtarma çok değişik bir olay. Nesi cezbetti? Ya bir cana dokunuyorsun. İzmir depremine gitmiştim ben. ...ya bu benim çocuğum olsa akrabam olsa gibi düşünüyorsun zaten. Bu düşünceler zaten seni baştan bir cezbediyor. Artı insanlar o kadar çaresiz ki. İnsanlar şey diyor, yani en azından cenazem bile çıksın istiyor, yani canlıyı bırak. … Sen orada insanlara ölü de sağ da olsa yakınlarını verebilmek, bu çok ulu bir duygu yani, öyle söyliyeyim." (VIII, yaş 45)

"… Bu konuda insanlara dokunmak güzel bir şey. … İnsanların gözlerinin içine baktığım zaman bir şey hissi alıyorum onlardan, yani yalvarma gibi, bulun getirin ailemi çocuğumu, annemi, babamı der gibi. Böyle bir şeyle yaklaşıyorlar. Onların o

halini görmek için gitmiyorum ben oraya (arama-kurtarma operasyonlarını kastediyor). *Yani insanlara dokunmak çok güzel bir şey. Hayır dua almak kadar güzel bir şeycik yok bu dünyada." (VI, yaş 52)*

Kendini boşluktan çıkarmak, bu dünyaya geliş amacı gibi ifadelerle arama-kurtarma STK'larının üyelerinin hayatlarını anlamlı kılma olanağı sağladığını ifade eden katılımcılar:

"Ya şimdi insan düşünüyor; evim var, işim var mesela, sağlık sıhhatim var. Ya bi boşluktasın, insanlık için bir şey yapman gerekiyor. Ben onu düşündüm ilk önce. Yani Allah bana bu sağlık sıhhati vermiş, ben bunu insanlık için nerede kullanabilirim diye düşünmeye başlıyorsun bi süre sonra. ... İnsan kendini boşluktan çıkarmak için bir şeyler düşünüyor yani öyle söyliyeyim. Benim içimde şey oldu bu, bulunmaz nimet oldu diye düşünüyorum. Yani insanlığa nasıl hizmet ederim, bir cana nasıl dokunabilirim, kendimi geliştirebileceğim güzel bir konuydu. Karşıma o zaman o çıktı (arama-kurtarmayı kastediyor). *Beni bayağı bir cezbetti." (VIII, yaş 45)*

"Benim amacım gönüllülük ise eğer ... sadece bir kenarda beklemek istemedim… X[43]'de daha çok insana, daha çok yüreğe dokunabileceğime inandığım için... Bence bu dünyaya gelme amacım diye belirledim ben bunu. Birilerine yardım etmek istiyorum, birilerine dokunmak istiyorum, başka hiçbir amaç gütmeksizin, sonuç ne olursa olsun birilerine yardım etmek istiyorum." (XI, yaş, 36)

Arama-kurtarma gönüllüsü olmanın hayatına kattığı anlamı dini inançlarıyla birleştirerek ona en yüce mevkiyi verdiğini düşünen katılımcı:

"Çok samimi söyliyeyim, ben askerden önce şey olsa, mahalleden cenaze kalksa korkardım, ölüden, ölümden korkardım. ... Askerliğim benim biraz şey geçti, zorlu geçti. Ben asker ocağında çatışmada arkadaşlarımı kaybettim ... Ölümün sıfır olduğunu gösterdi bunlar bana. Hepimiz öleceğiz. Ben her zaman şu duayı etmişimdir: "Allah'ım eğer ki benim canımı alacaksan, bu dünyada bir canı kurtarırken al." Hep bu duayı ederek (operasyonlara) *giderim. İlk operasyonumda 3 günden beri çocuğu bulunamayan bir anneye çocuğunu kucağına verdim, cesedini verdiğim halde o anne benim boynuma sarıldı, bana teşekkür etti, Allah razı olsun dedi ya, ben o saatten sonra işte bunu bir daha bırakamadım. ... O kadar ölümle iç içe yaşadıktan sonra artık ölümü düşünmüyorsunuz. Düşündüğünüz tek bir şey var: boş yere ölmemek. Çünkü peygamber efendimiz demiş ya: bir can kurtaran dünyayı kurtarır, sayılır, diye. O nedenle can kurtarmak benim için en yüksek mevkidir. Nasıl öleceğimizi kimse bilmez." (V, yaş 49)*

Devlet kurumlarının büyük afetlere müdahalelerde tek başına yetersiz kalacağını, dolayısıyla afet yönetiminin sadece devletin sorumluluğunda olmayıp halkın da afet yönetimi aşamalarında görev almasını gerektiğini düşünerek sosyal sorumluluk bilinciyle arama-kurtarma faaliyetlerine katıldığını belirten katılımcı da olmuştur:

"(arama kurtarmaya) *katılma sebebim, biz çok perişandık* (17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce Depremlerinde STK'ların ve devletin arama kurtarma faaliyetlerini kastediyor). *99'da insanlar için elimizden gelen neyse onu yapmaya çalıştık. Ondan sonra bu derneği kurduk. Sonuçta amacımız bir şekilde insanlara*

[43] Katılımcıların kimliklerini gizlemek amacıyla üyesi oldukları STK'nın adı X olarak belirtilmiştir.

yardım etmek. Bazı durumlarda devlet, devlet kurumları yetersiz kalıyor. İşte böyle afet durumları için yetecek kadar personeli istihdam etme şansı yok devletin. Çünkü geri kalan dönemlerde, büyük afet olmadığı dönemlerde tamamen insanlar (devletin arama kurtarma personelini kastediyor) *âtıl halde bekliyorlar. Bu kadar istihdam şansı olmadığı için bu işin gönüllüler tarafından, STK tarafından yapılması lazım. Herkes bir şekilde bir işin ucundan tutması lazım, işte afettir diğer ihtiyaçlardır... O zaman* (1999'da) *herkes elinden gelen bir şey yaptı. ... Amaç sonuçta insana fayda." (III, yaş 44)*

Katılımcıların çeşitli biçimlerde ifade ettikleri arama-kurtarma STK'larına üye olma motivasyonlarına ilişkin örneklerden anlaşılacağı üzere katılımcıların üyelik motivasyonları, üyesi oldukları STK'nın örgüt yapısına göre değil üyelerin kişisel duygu, düşünce ve durumlarına göre değişim göstermektedir.

Katılımcıların başlıca motivasyon kaynakları; ihtiyacı olanlara yardımcı olma, hissedilen duygusal tatmin, varoluşsal bir anlam arayışı, dini inançlar ve sosyal sorumluluk bilinci olarak özetenebilir.

1.3. Katılımcıların Üye Oldukları STK ile Tanışmaları

Katılımcıların büyük bir kısmı arama-kurtarma STK'ları ile tanışmalarının tanıdıkları kişiler (arkadaş, aile, iş arkadaşı) vesilesiyle olduğunu ifade etmişlerdir.

"Abim gidip geliyordu (X derneğine). *Ben de sonra gidip gelmeye başladım. O sırada arama kurtarma birimini duydum. Deprem tecrübem sayesinde, Van Depreminde* (23Ekim 2011) *Ağrı'daydım. Depremi görmedim ama halamların evi yıkıldı Van'da evlerini kaybetti, Ağrı'ya geldiler. 2,5 ay bizimle yaşadılar. Biz sonra Bursa'ya taşındık. X'de benim yaşımda dağcılıkla ilgilenen çok yoktu. Dağcılık merakım da vesile oldu. İlk X ile bu adımı attım." (X, yaş 19)*

"X ile bir arkadaşım vasıtasıyla tanıştım. Beni bir gün düzenlenen toplantılarına davet etti. O, X üyesiydi. Sana uygun ve sevebileceğini düşünüyorum dedi ve gittik. Orada bahsedilen konular güzeldi, bahsedilen şeyler ilgimi çekti." (XIII, yaş 42)

"2010 yılında çalıştığım firmada web sitesi yapacaktık. Arkadaşım bana X derneğinin web sitesini gösterdi. Ben biliyorum burayı dedim. Benim komşum, yan komşum dağcıydı, 99 depremine (17 Ağustos 1999) *falan gitti. Her hafta sonu sırtında çanta. X derneğindeydi biliyorum. Arkadaşım ben de oradayım sen de gelsene dedi. Bir hafta sonu X'in aile kampı varmış ben o kampta dahil oldum X'e. Çok çabuk beni içlerine aldılar." (IX, yaş 36)*

Aynı üye arama kurtarma alanına dahil olduğu bu dernekten eğitim olarak çok faydalansa da uygulama anlamında aradığını bulamadığını ve daha aktif şekilde arama-kurtarma operasyonlarına katılmak amacıyla buradan ayrılıp ilgili tarihlerde daha aktif olduğunu düşündüğü başka bir derneğe geçiş yaptığını belirtmiştir.

Arkadaşları vasıtasıyla üyesi bulunduğu dernekle tanışan katılımcılar:

"Benim iş yerimde birkaç tane arkadaşım vardı. Onlar gidip geliyordu X'e. Eğitimler alıyorlardı ve bana sürekli anlatıyorlardı, şu eğitimi aldık, bu eğitimi aldık diye. Duyuyordum. Benim de ilgimi çekiyordu. Ondan sonra yeni bir eğitim sınıfı açılacağını (Afet farkındalık eğitimlerini kastediyor) *arkadaşlarım söylemişti bana. Ben de ondan sonra kaydoldum. Ondan sonra devam ediyorum. Arkadaşlarım sayesinde, İş arkadaşlarım sayesinde yani." (VIII, yaş 45)*

"Aslında ben hani şöyle; bir arkadaşım söylemişti bana, arama kurtarma derneği var, hani ben onun derslerine katılmak istiyorum, sen de gelir misin demişti. Şu anda o çok fazla gelemiyor hatta. ben o süreçte katılmıştım." (IV, yaş 29)

Bu katılımcılar farklı bölgelerde ikamet etmeleri ve farklı STK'lara üye olmalarına rağmen benzer şekilde, derneklerinin ikamet ettikleri bölgeye yakın olmasının eğitim ve faaliyetlerine katılmada kendileri için kolaylık sağladığını ve bunun üyesi oldukları derneklerde devam etmelerinin temel sebebi olduğunu belirtmişlerdir.

İkamet ettiği bölgeye yakın olması sebebiyle üyesi olduğu STK'ya katıldığını belirten katılımcı:

"Çok yakınımda dernek. Sürekli önünden geçiyorum. Vaktim olmayan yoğun bir dönemde, zamanda bi gün girdim içeri. Oraya oturdum. İnsanlarla konuştum. Çünkü görüyoruz TV'lerde AFAD enkazdan bir bebeği kurtarmış falan. Nasıl olabilir arama-kurtarma? Bir girdim, giriş o giriş gerçekten, çok mutluyum şu an." (XIV, yaş 19)

İnsanlara faydalı olabilmek adına yaptıkları araştırmalar neticesinde üyesi oldukları dernekler ile tanışan katılımcılar, araştırmalarını farklı tepkisellikle ancak ortak motivasyonla gerçekleştirmişler. Bu ortak motivasyon ise sosyal sorumluluk bilinciyle insanlara yardımcı olabilme dürtüsüdür.

"Bizim binamız var biliyorsunuz, bu bina yeni yapılıyordu öyle düşünün. Ben belgesel çok izlerim. Mesela işte orada (belgeselde) yardım kuruluşları var. Bi kadının hikayesinden çok etkile ndim. İstanbul'un zengin bir semtinde yaşıyordu ve her şeyini satıp Afrika'da yetimhane açıyor, bu yetimhanede bir öğrenci topluluğunu da alıyor okutuyor, oradaki köydeki bütün insanlara modern tarım öğretiyor. Bu hikâye beni çok etkiledi aslında. Böyle araştırma yaptığımda X derneğinin böyle çalışmaları olduğunu böyle alanda çalışmalar yaptığını öğrendim. Daha sonra baktım nerede bunun yeri? İnşaata girdim (X derneğinin yeni yapılan binasını kastediyor). *Dedim ben burada gönüllü olmak istiyorum ne yapabilirim diye bir soru sordum. Oradaki arkadaşlar da yönlendirdiler. Ben sonra baktım arama kurtarma (birimine) geçeyim dedim." (XII, yaş 39)*

Bu katılımcı üyesi olduğu kurumla yoluna devam etmesinin sebebi olarak kurumunun küresel çapta faaliyet göstermesi olduğunu belirtmiştir:

"Siz X'in içine girdiğiniz zaman, Bursa'daki diğer arama kurtarmaların faaliyetlerine de baktığınız zaman ve yaptıkları operasyonlara baktığınız zaman yurt dışına çıkabileceğiniz ve büyük operasyonları yapabileceğiniz bir elin parmağını geçmez, operasyon bazlı. Başka böyle küresel bazsa çok büyük şeyler yok. (Burası) *büyük bir*

camia olduğu için ve burada daha ilerleyebileceğim için ben burayı tercih ettim ve burada devam ediyorum. Sıkıntı yok." (XII, yaş 39)

Aynı katılımcı üyesi bulunduğu kurumun kendi kişisel inançlarıyla örtüşen uygulamaları sebebiyle bu kurumu diğer arama-kurtarma STK'larına tercih ettiğini ve bu motivasyon ile de kurumdaki üyeliğini sürdürdüğünü belirtmiştir.

Kendi araştırmalarıyla arama-kurtarma derneğine dahil olan bir diğer katılımcı, sosyal yardımlaşma alanında hali hazırda çalışmaları bulunduğunu ancak arama-kurtarma alanında da yer almak istediğini ve bu sayede üyesi bulunduğu kurumla tanıştığını belirtmiştir:

"Elâzığ Depreminden sonra (24 Ocak 2020) *gönüllü olmak istedim. Artık çocuklarım büyüdü. İlk önce AFAD'a başvurdum, internet üzerinden eğitimleri tamamladım ama sonrası boşluk. Hiç aktif olamadığım için kimseye bir faydam dokunmayacağını düşündüğüm için daha aktif bir derneğe başvurmak istedim. Gazete yayınından X'i buldum. Bu arama sürecinde işte* (X'in) *10. yılını kutlamasını baz alan gazete yazısını gördüm. Oradan arayarak internet üzerinden araştırdım. Aktif olduğunu, birçok şekilde herkese yardımcı olduğunu gördüm. X arama kurtarma olsun sosyal yardımlaşma olsun her konuda aktif olduğu için bulunmak istedim." (XI, yaş 36)*

Bu katılımcı, ikamet bölgesine yakın olması ve kurumunun sadece arama-kurtarma alanında değil katılımcının ilgisi olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında da aktif faaliyet gerçekleştirmesi sebebiyle üyesi olduğu kurumda faaliyetlerine devam ettiğini belirtmiştir:

"Yakın olduğu için muhtemelen. Erişimi kolay olduğu için. Ve de aktifler. Her koşulda ve her şeyde çok aktif. Başka dernek aramaya gerek duymuyorum bu yüzden. Duymadım, duymuyorum." (XI, yaş 36)

Kendi araştırmaları vasıtasıyla arama-kurtarma STK'sına katılan bir başka katılımcı, derneğini seçmesi konusunda kendi ideolojik görüşünün ön plana çıktığını ifade etmiştir. Kendisini milliyetçi biri olarak tanımlayan katılımcı, üyesi bulunduğu kurumun üyeleri arasındaki çeşitliliğin bu STK ile yoluna devam etmesine bir vesile olduğunu belirtmiştir:

"2020 Marmaris yangınlarında Bursa ilçe belediye başkanlarından birine mail yazdım. Bu ilçede oturuyorum. Zaten pandemide bunaldım. İşten ayrılmıştım. Bir şeyler yapmam lazım. Bana cevap verdi. Kendilerinin görev almayacağını ama arama-kurtarma derneklerini araştırın, dernekler var dedi. İnternetten araştırdım. Ulusal dernekler de vardı. Ama ben X derneğinin (katılımcının üyesi olduğu dernek) *web sitelerinde alt köşede Atatürk bölümü olduğu için formlarını doldurdum. 15 dakika sonra beni aradılar. Ben şahsen kapalılığa ideolojik olarak karşıyım. Ancak bizde dalış hocamız kapalı bir bayan ve biz onunla el ele dalış gerçekleştiriyoruz. ... Gerçekten Türkiye gibiyiz, her türden insan X'te var. Arama-kurtarmaya olan bu aidiyet çok hoşuma gidiyor." (I, yaş 38)*

Üyesi olduğu derneğin faaliyetlerini uzun yıllar boyunca takip eden bir katılımcı, derneğinin uzun yıllardır arama kurtarma alanında olmasından dolayı artık bu alanda bir marka değeri olduğunu ve bunun üye olmasında etkili olduğunu belirtmiştir:

> *"Marmara depreminden* (17 Ağustos 1999) *çok etkilendim. Tabii 16 yaşında falan oluyorum o zaman. STK'lar çok ön plana çıkmıştı. Çok özenmiştim, imrenmiştim. Ama hayat... Bir türlü olmuyordu* (üyelik için başvuruda bulunamadığını söylüyor). *X'in bir marka değeri olduğu için onu daha yakından takip ettim. Yaptıklarını, yaptığı operasyonları falan yakından takip ettiğim için öyle bir sempatim vardı X'e karşı. Ta o yıllardan bir sempatim vardı. Elâzığ depreminden* (24 Ocak 2020) *sonra artık başvurdum. Ama neden devam ettim? Ekibim diyebilirim. Ekibime olan bağlılığımdan." (VIII, yaş 40)*

Üyesi bulundukları iki ayrı derneğin kurucuları arasında yer alan iki ayrı katılımcı başka STK'lardaki deneyimlerinin arama-kurtarma derneği kurma girişiminde bulunmalarına sebep olduğunu belirtmişlerdir:

> *"X STK'sında üyeydim ben. O günkü X'in arama kurtarma biriminin kurucu başkanlarından, yurt dışında bir yardım faaliyetine katılıyor. Bizim diyor niye böyle arama-kurtarma faaliyetimiz yok deyip uzun yıllar mücadele veriyor derneğin içinde. Ne yapabilirim ne edebilirim diye. Kendisi de benim aynı zamanda mehter takımından da arkadaşım, ailecek görüşürüz. Bana yapalım bu işi dedi. Yani yapalım ama hiçbir şey bilmiyoruz, dedim. Ya ben de bilmiyorum dedi. Nasıl yapacağız, eğitim alacağız, bulacağız birilerini. Başladık. Belli bir sayıyı, kişiyi de toparlayınca biz kendimiz X'ten ayrılıp dernekleşmeye gittik. X'te 3 yıl kaldık. X'in arama-kurtarma birimleri Türkiye çapında başka illerde falan da kurulmaya başlanmıştı. İleri gidemedik. X'in belli bir görüşü var, ondan dolayı arama- kurtarmaya katılacağım diyen kişiler katılamıyordu. Dini konular bunlar, pek de girmek istemiyorum ama özür diliyorum. 3 yıl sonra baktık ki bizler ileri gidemiyoruz burada, sayımız da çoğalıyor. Ayrıldık ve kendi derneğimizi kurduk." (VI, yaş 52)*

> *"Askerlikte yaşamış olduklarımı ben hiçbir zaman unutamadım. Bitince hep* (askeriyeye) *geri dönmenin yollarını aradım. O aralar* (askerden döndükten sonra) *ben arama-kurtarma ile tanıştım. X bir arama kurtarma ekibine gittim, müracaat ettim, kabul ettiler o zaman. Orada başladım. Ben aşağı yukarı, bilmiyorum, 25-30 seneden beri bu işin içindeyim. Başka derneklerde görev aldım hep. İşte orada tanıştığımız arkadaşlar vasıtasıyla bu dernek kuruldu. Biz 5 arkadaş başka bir arama kurtarma ekibinde görev alıyorduk. Daha sonra böyle bir ekip, oradaki yönetimi beğenmedik. Beğenmediğimizden dolayı da ayrıldık ve bu ekibi kurma kararı aldık. O şekilde kuruldu yani." (V, yaş 49)*

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde asker olması itibariyle arama-kurtarma çalışmalarına katılan ve askerlikten döndükten sonra bu alanda örgütlenen derneklerden birinin kurucu üyeleri arasında yer alan bir katılımcı:

> *"Herkesin bildiği, birçok insanın yardım götürdüğü o meşhur Marmara Depreminde* (17 Ağustos 1999) *ben askerdim zaten. Alana* (arama-kurtarma çalışmalarını kastediyor) *gittim. Askerden döndükten sonra Düzce Depremi* (12 Kasım 1999) *meydana geldi. Alanda daha fazla faydalı olabilmemiz için örgütlenmemiz gerektiğini arkadaşlar arasında değerlendirdik ve Düzce'ye X derneği olarak gittik. Zaten orada*

> *Y STK'sı vardı. Biz de hızlıca dernek kurup* oraya (Düzce'deki arama-kurtarma çalışmalarına) *müdahale ettik. O zaman bizim X derneğimiz çok aktif bir dernekti, çok çalışmalarımız vardı. Sonra Y derneğinin 2006 yılında, o zamanki başkanı bizimle görüşme yaptı ve bizi kendi derneklerinin çatısı altında görmek istediklerini söyledi. Biz de onlarla birleşerek daha verimli olabileceğimizi güçlerimizi birleştirip daha faydalı olabileceğimizi konuştuk ve böyle bir karar aldık. O zaman bizim derneğin Bursa şubesini feshettik, toplantı da yaptık ve ortak kararla Y derneğine geçtik." (II, yaş 45)*

Katılımcıların çeşitli biçimlerde ifade ettikleri arama-kurtarma STK'larıyla tanışma biçimlerine ilişkin örneklerden anlaşılacağı üzere ülkemizde sık sık yaşanan afetler, özellikle depremler sebebiyle katılımcılar arama-kurtarma alanında yapılan çalışmalara aktif olarak katılım göstermek istedikleri için arama-kurtarma STK'larına dahil oldukları görülmektedir.

Katılımcıların üyesi bulundukları STK'lar ile tanışma durumları; sosyal network (iş arkadaşı, arkadaş veya aile vasıtasıyla), sahip olunan ideolojik görüşler ve dini inançlar, askerlikte edinilen tecrübeler ve etkileri ülke çapında hissedilen depremler neticesinde bu alandaki çalışmalara aktif katılma isteği ve ikamet edilen bölgeye olan yakınlığı olarak özetlenebilir.

1.2. STK'lara İlişkin Bulgular

1.2.1. Arama-Kurtarma STK'larının Genel Yapısı

Araştırma kapsamındaki STK'lar örgütlenme biçimleri açısından birbirinden farklıdır. Öncelikle bu bölümde, bu STK'ların örgütsel yapılanma biçimlerindeki farklılıklarından benzerlik ve çeşitlilik bakımından bahsedilecektir. Bu çeşitlilikler STK'ların kuruluş tarihçeleri, kurulma amaçları, kurumsal dönüşümleri, genel faaliyet alanları, üye profilleri, organizasyon ve işleyiş yapıları, finansal kaynakları, gönüllü yönetimleri, ağ mekanizmaları ve temel sorunları gibi kurumsal, yapısal ve ilişkisel farklılıkları göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Bu bölümde STK'ların hangi yönlerden ve nasıl birbirlerine benzedikleri ve hangi yönlerden ve nasıl birbirlerinden farklı olduklarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Sivil toplum bütünleşik afet yönetiminin bir paydaşı/aktörü konumundadır. Arama-kurtarma STK'ları afet yönetiminde en önemli sivil toplum unsurlarından biri olması itibariyle örgütlenme biçimleri ile çalışma ve işleyiş prensiplerini bilmek önemlidir. STK'lar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmadaki nihai amaç, STK'ların

bu benzerlik ve farklılıkların ışığında güçlü yönlerini daha da güçlendirmelerine ve zayıf yönlerini iyileştirmelerine yardımcı olmaktır.

STK Adı	Kuruluş Türü	Ar.-Kur. Kuruluş Tarihi	Örgütlenme Düzeyi	Üye Sayısı[19]
İNDAK	Dernek	2016	Yerel	180
YAK-SAR	Dernek	2014	Yerel	80
Bursa MAG-DER	Dernek	2014	Yerel	100
ASKUT	Derneğe bağlı ar.-kur. birimi	2016	Yerel	32
NAK	Dernek	2011	Ulusal	95
AKUT	Dernek	1996	Ulusal	215
ANDA	Derneğe bağlı ar.-kur. birimi	2017	Ulusal	130
BAKUT	Dernek	1999	Ulusal	80
DASKUT	Dernek	2019	Ulusal	135
İHH	Vakfa bağlı ar.-kur. birimi	2010	Ulusal	120

Tablo 7. STK'ların Kısa Özgeçmişi

1.2.2. STK'ların Kuruluş Tarihçeleri, Kurumsal Oluşum ve Dönüşümleri, Amaçları ve Genel Faaliyet Alanları

Araştırma kapsamındaki STK'ların örgütlenme biçimlerine bakıldığında hepsinin kuruluş tarihlerinin, kurumsal kökenlerinin ve üye profillerinin birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Bu bölümde, arama-kurtarma STK'larının kuruluş süreçlerine, Şekil 1ilişkin katılımcıların aktardıklarından çıkarsanan bulgular yer alacaktır.

DASKUT, üyeler arası yardımlaşma ve araç kurtarma işlemlerini yerine getirmek amacıyla İstanbul'da kurulan "Daihatsu Fan Clup" adı altında topluluk olarak faaliyetlerine başlamıştır. 2019 yılında arama-kurtarma işlemlerini daha profesyonel şekilde gerçekleştirmek amacıyla, "Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği" adı altında dernekleşmiştir. Türkiye'de 25 ilde ve 3 farklı ülkede temsilcilikleri bulunan derneğin merkezi Bursa'dadır. Derneğin faaliyet gösteren birimleri arasında: skuba: su altı ar.-kur.ve resmi dalış okulu, animal: hayvan ar.-kur. ve hayvan ambulansı, help: insani yardım, karıncalar: 7-14 yaş çocuk kulübü, dağcılık kulübü, kadın kolları: (gelirleri dernek faaliyetlerinde kullanılmak üzere) kermes, eşya dikimi vb faaliyetler, gençlik kolları: sosyo-kültürel aktiviteler bulunmaktadır[44]. Görüşme esnasında öne

[44] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesinden aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.daskut.com/, erişim: 10.11.2022.

çıkan tema milli ve manevi değerlere bağlılık ve üye çeşitliliğinin açısından kapsayıcılık, arama-kurtarma alanında hayvan arama-kurtarma olmuştur.

Bir grup dağcı tarafından kurulan 1996 yılında kurulan **AKUT** Arama Kurtarma Derneği, Türkiye'nin ilk arama kurtarma derneği olmasının yanı sıra kamu yararına çalışan dernek statüsü alan Türkiye'nin ilk arama-kurtarma STK'sıdır. 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde örgütlü çalışmasıyla birçok STK ile kamu ve özel sektör kuruluşlarının arama-kurtarmaya bakış açılarını, yaklaşımlarını değiştirmiştir. Olası afet durumlarında halkın afetlere hazır olması amacıyla pek çok proje yürüten AKUT'un Türkiye genelinde 30 şubesi bulunmaktadır. Faaliyet alanı olarak, derneğin tamamen arama-kurtarma çalışmaları ve eğitimleri konularında faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Yegane amacı arama-kurtarma olarak belirtilen derneğin merkezi İstanbul'dadır[45]. Görüşme esnasında öne çıkan tema gönüllülük ve kuruma olan bağlılık, arama-kurtarma alanında ise afet yönetimi ve uluslararası standartlarına uyumla birlikte profesyonelleşme olmuştur.

İnsani yardım gayesinde bir gönüllü hareketi olarak yola çıkan **ANDA**, 2016 yılında Anda Kardeşe Vefa Derneği adıyla dernekleşmiştir. İnsani yardım amaçlı kurulan dernek, 2017 yılında Türkiye genelinde arama-kurtarma birimleri kurmuş ve 2022 yılında tüzük değişikliğine giderek her türlü spor branşında kurs açarak lisanslı sporcu yetiştirmeyi de dernek amaçlarına eklemiş ve ANDA Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve Arama Kurtarma Derneği, kısa adıyla ANDA Derneği adını almıştır. Merkezi Ankara'da bulunan derneğin Türkiye'nin çeşitli illerinde 40 temsilciliği bulunmaktadır. Bursa ANDA'nın arama-kurtarma alanında merkez şube olduğu belirtilmiştir. İnsani yardım ve arama-kurtarma dışında Genç ANDA biriminin gençlere yönelik çeşitli eğitim ve sportif faaliyetlerde bulunduğu ifade edilmiştir. Kamu yararına çalışan dernek statüsü alan Türkiye'deki toplam iki arama-kurtarma STK'sıdan biridir[46]. Görüşme esnasında öne çıkan tema milli örf ve adetlerimize bağlılık, arama-kurtarma alanında profesyonelleşme olmuştur.

[45] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesinden aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.akut.org.tr/, erişim: 10.11.2022.
[46] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesinden aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://anda.org.tr/, erişim: 10.11.2022.

İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (**İHH**), 1992 Bosna Savaşı'nın ardından bölgedeki yetim çocuklara sahip çıkmak amacıyla gönüllülerin başlatmış olduğu insani yardım çalışmaları neticesinde kurulmuştur. İlk başta dernek olarak örgütlenen kurum 1995 yılında vakıf olarak yapılanmıştır. Merkezi İstanbul'da olan vakıf, hem yurt içinde hem de yurt dışında özellikle savaş, işgal, doğal afet ve yoksulluk olan bölgeleride insani yardım, insan hakları, insani diplomasi, acil yardım, afet yönetimi, gönüllü yardım ve bilinçlendirme çalışmalarında bulunmaktadır. Türkiye genelinde 72 ilde yapılanması olduğu belirtilmiştir. 2009 yılında kurulan arama kurtarma birimi yangında ar.-kur., göçük ve yıkıntıda ar.-kur., sualtı ve su üstü ar.-kur. gibi çeşitli alanlarda faaliyet gerçekleştirmektedir[47]. Görüşme esnasında öne çıkan tema dini hassasiyetlere saygı ve dini değerlere bağlılık olmuştur.

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde arama-kurtarma çalışmalarına katılan bir grup dağcı, arama-kurtarma çalışmalarında daha organize bir yapı gerektiği düşüncesiyle 1999 yılında **BAKUT**'u kurmuştur. Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği'nin amacı, afet öncesi hazırlık ve afet sırasında her türlü müdahaleyi gerçekleştirmek, halkı olası afetlere ve doğa sporlarında karşılaşılacak her türlü tehlikeye karşı eğitimler düzenlemektir. Başlıca faaliyet alanı arama-kurtarma olan BAKUT'un kentsel, doğada, dağda ve su üstü arama-kurtarma biriminin yanısıra dağcılık, kayak, kaya tırmanışı, aletli dalış, mağaracılık, rafting, kano ve dağ yürüyüşü gibi sportif faaliyetler gerçekleştiren spor kulübü bulunmaktadır. 5 ilde temsilciliği bulunan derneğin merkezi Bursa'dadır[48]. Görüşme esnasında öne çıkan tema STK'ların yüklenmesi gereken görevlerle birlikte gönüllülük ve üye çeşitliliği açısından kapsayıcılık, arama-kurtarma alanında arama-kurtarma çalışmalarında sürdürülebilirliğin sağlanması olmuştur.

2004 yılında Nilüfer Belediyesi Kent Konseyi çatısı altında bir topluluk olarak kurulan **NAK** Arama Kurtarma 2011 yılında derneknekleşmiştir. NAK'ın kurulma amacı her türlü canlı için arama-kurtarma çalışmaları gerçekleştirmektir. Doğa veya

[47] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesi ve sosyal medya hesabından aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://ihh.org.tr/, erişim: 12.11.2022.
[48] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesi ve sosyal medya hesabından aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.bakut.org.tr/ ve https://www.instagram.com/bakutbursaaramakurtarma/, erişim: 10.11.2022.

insan kaynaklı her türlü afet ve acil yardım gerektiren durumlarda arama-kurtarma faaliyetleri gerçekleştirdiği belirtilen derneğin merkezi Bursa'dadır. KBRN[49] dışında tüm arama-kurtarma alanlarında faaliyet gösterdiği ve ayrıca su üstü ve su altı arama-kurtarma birimlerinin bulunduğu ifade edilmiştir. Derneğin 4 ilde arama-kurtarma birimi bulunmaktadır[50]. Görüşme esnasında öne çıkan tema gönüllülüğün yanı sıra fedakarlık, arama kurtarma alanında profesyonellik olmuştur.

İNDAK, 2016 yılında arama-kurtarma kökeninden gelen ve ulusal bir kurumun bünyesinden ayrılan gönüllüler tarafından Bursa'nın İnegöl ilçesinde yerel bir dernek olarak kurulmuştur. Kendisini sivil toplum örgütü olarak tanımlayan İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneğinin amacı, tamamen gönüllü bir şekilde arama-kurtarma çalışmalarına destek vermek ve halkın afet ve kazalara hazır olması amacıyla çeşitli eğitimler düzenlemektir. Her türlü kentsel ve doğada arama-kurtarmanın yanısıra yakın zamanda su altı arama-kurtarma alanında da faaliyet göstermeye başladıkları ifade edilmiştir[51]. Görüşme esnasında öne çıkan tema üye çeşitliliği açısından kapsayıcılık, arama-kurtarma alanında afete hazırlık konusunda toplumun bilinçlenmesinin önemi olmuştur.

Yıldırım Arama Kurtarma ve İnsani Yardım Derneği (**YAK-SAR**), çeşitli arama-kurtarma birimlerinde gönüllü olarak yer almış kişiler tarafından 2014 yılında tüm canlıların başına gelebilecek afet ve acil durum olaylarında yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Afetzede ve kazazedelerin hayata tutunmalarını kolaylaştırmak amacıyla insani yardım birimini de bünyesinde bulundurduğu belirtilen YAK-SAR'ın arama-kurtarma alanındaki çalışmalarının daha fazla olduğu ifade edilmiştir[52]. Görüşme esnasında öne çıkan tema gönüllülük ve profesyonelleşme, arama-kurtarma alanında arama-kurtarma STK'larının ekonomik yönden zayıflığı olmuştur.

17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin ardından 2000 yılında bir proje kapsamında[53] mahalle ölçekli afete hazırlık birimleri oluşturmak amacıyla Mahalle Afet

[49] Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer Tehditler.
[50] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesinden aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://www.nak.org.tr/, erişim: 13.11.2022.
[51] Bu bilgiler görüşme yapılan üyeden ve derneğin web sitesinden aktarılmıştır. Detaylı bilgi için bknz.: https://indak.org/, erişim: 12.11.2022.
[52] Derneğin bir web sitesi olmamasından dolayı bu bilgiler görüşme yapılan üyeden aktarılmıştır.
[53] 2000 yılında İsviçre Kalkınma ve İş birliği Ajansı (SDC) tarafından desteklenen "Mahalle Afet Destek Projesi".

Gönüllüleri Vakfı kurulmuştur. Proje kapsamında bireylere afet öncesi hazırlık ve afet esnasında yapılacak müdahaleler konularında eğitimler verilmiş ve arama-kurtarma esnasında ihtiyaç duyabilecekleri malzeme ve teçhizat sağlanarak mahalle kapsamında afete hazır timler oluşturmuştur (Aydemir, 2019: 18). Proje bitiminin ardından vakıf kendisini lağvetmiş ancak proje kapsamında eğitim alan kişiler bulundukları illerde dernekleşme yoluna gitmişlerdir[54]. Bu sayede 2014 yılında Bursa Mahalle Afet Gönüllüleri Derneği (**Bursa MAG-DER**) Gemlik ilçesinde kurulmuştur. Dernek kurulmasına öncülük eden projenin mahalle bazında afetlere bilinçli bireyler yetiştirme amacını devam ettirmenin yanı sıra zaman içerisinde arama-kurtarma alanında aktif çalışmalara katılarak dernek faaliyet alanlarını genişletmiştir. Bursa MAG-DER, arama-kurtarma, afet risklerini azaltma ve sosyal yardımlaşma alanlarında faaliyet gerçekleştirmektedir[55]. Görüşme esnasında öne çıkan tema afet yönetiminde arama-kurtarma STK'larına düşen görevler ve arama-kurtarma alanında profesyonelleşme olmuştur.

ASKUT Arama Kurtarma Bursa'nın yerel derneklerinden olan ve 2014 yılında kurulan Ashabı Gençlik Eğitim Bilim ve Yardımlaşma Derneği'nin arama-kurtarma birimi olarak faaliyet göstermektedir. ASKUT Arama Kurtarma 2016 yılında dernek bünyesindeki gönüllü itfaiyeciler tarafından kurulmuştur. Kendisini "muhafazakâr" bir dernek olarak tanımlayan Ashabı Gençlik'in faaliyet kurallarının ASKUT birimi için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Ashabı gençliğin faaliyetleri arasında çocuk ve yetişkinler için Kur'an eğitimi ve siyer, ilmihal ve fıkıh dersleri; gençlere yönelik sosyal faaliyetler ve çeşitli eğitim faaliyetleri; kadınlara yönelik mahalle sohbet günleri ve insani yardım bulunmaktadır. Ayrıca dernek bünyesinde arama-kurtarma birimi dışında gençlik ve kadın kolları bulunduğu arama-kurtarma biriminin kendi içinde ihtiyaç duyulan alanlara göre bölümlere ayrıldığı belirtilmiştir[56]. Görüşme esnasında öne çıkan tema dini hassasiyetlere saygı ve dini değerlere bağlılık ve arama-kurtarma alanında gençlerin arama-kurtarma STK'larına teşvik edilmesi olmuştur.

[54] Projenin bitiminin ardından Mahalle Afet Gönüllüleri tarafından kurulan bu dernekler önce Mahalle Afet Gönüllüleri Platformunu oluşturmuş ve ardından 2017 yılında kurulan MAG-DER çatısı altında federasyon oluşumu çalışmalarına başlamışlardır. Ancak araştırma sürecinde federasyonlaşma çalışmalarının tamamlandığını gösteren bir bilgiye rastlanılmamıştır. Detaylı bilgi için bknz. : https://www.mahalleafetgonulluleri.org/, erişim: 12.11.2022.

[55] Bursa MAG-DER'in kendisine ait bir web sitesi olmamasından dolayı bu bilgiler görüşme yapılan üyeden aktarılmıştır.

[56] Derneğin bir web sitesi olmamasından dolayı bu bilgiler görüşme yapılan üyeden aktarılmıştır.

1.2.3. STK'ların Üye Profilleri

DASKUT'un üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Bursa'daki üyelerinin çoğunluğunu erkekler oluştursa da kadın üye oranının %40 civarında olduğu belirtilmiştir.

AKUT'un merkezi olan İstanbul'da finansal işler için ücretli çalışan bir kaç kişi dışında üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Erkek üyeler kadar kadın üyelerinin sayısı da oldukça fazla olduğu belirtilmiştir.

ANDA'nın üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Bursa şubesinin arama-kurtarma biriminde kadın üye sayısının erkek üye sayısına hemen hemen eşit olduğu ve biriminin üye sayısının diğer birimlerdeki üye sayısından fazla olduğu belirtilmiştir.

Arama-kurtarma biriminin tamamı erkek üyelerden oluşan İHH'nın Bursa arama-kurtarma biriminde maaşlı olan 3 personel dışındaki üyeleri gönüllülerden oluşmaktadır. Dini hassasiyetler sebebiyle arama-kurtarma birimine sadece erkek üyelerin kabul edildiği ve kadın gönüllülerin sosyal-psikolojik destek birimine yönlendirildiği belirtilmiştir.

Üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşan BAKUT'un erkek üye sayısı çoğunlukta olsa da kadın üye sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

NAK'ın üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Bursa'daki kadın üye sayısının genel üyelere oranı 5'te 1 olarak belirtilmiştir.

İNDAK'ın üyelerinin tamamının gönüllülerden oluştuğu ve üyeleri arasında kadın üye sayısının oranı %30 olarak belitilmiştir.

YAKSAR'ın üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmakla birlikte kadın üye sayısının erkek üye sayısına oranı 10'a 1 olarak belirtilmiştir. Ancak kadın üye sayısını arttırmak amacıyla derneğin çeşitli çalışmalar yaptığı da ayrıca ifade edilmiştir.

Üyelerinin tamamı gönüllülerden oluşmakla birlikte Bursa MAG-DER'in erkek üyeler kadar kadın üyelerinin de bulunduğu ifade edilmiştir.

Ashabı Gençlik derneğinin üyelerinin tamamının gönüllü bireylerden ve ASKUT arama-kurtarma birimi üyelerinin de tamamının dini hassasiyetler sebebiyle erkeklerden oluştuğu ifade edilmiştir.

STK'ların toplam üye sayısı veya erkek ve kadın üye sayılarının birbirine sayısal oranı açısından burada dikkat çeken husus, katılımcıların üyesi oldukları STK'ların üye sayıları konusunda net bir bilgiye sahip olmadıklarının görülmesidir. Çünkü aynı STK'ya bağlı olan katılımcılar aynı STK için farklı üye sayısı belirtirken, görüşülenler arasında STK'nın yönetici kadrosunda bulunanların dahi üye sayıları hakkında net bir bilgi veremedikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar, bulundukları STK'nın üye sayıları konusunda net bir bilgi sahibi olmayışlarını üye sayılarının periyodik aralıklarla ve dönemsel olarak değil durumsal olarak değişiklik göstermesi ile açıklamaya çalışmışlardır.

> *"Bu en son yaşadığımız İzmir Depremi* (30 Ekim 2020) *var biliyorsunuz bundan yaklaşık 2 yıl önce yaşadık. İzmir Depreminden sonra bizim sayımız çoğalmaya başladı bizim orada gösterdiğimiz faaliyetlerden dolayı. Türk milletini biliyorsunuz, bir şeyi vardır böyle, afet esansında duygusal yaklaşmaya başlarız. Bu duygusallık esnasında acaba insanlara nasıl faydamız olur düşüncesiyle insanlar* (bize) *gelirler. Biz de bu işe bu düşünceyle başladık. Onsan sonra sayımız düşmeye başladı. Gönüllü kuruluşlara biliyorsunuz aile ve işten vakit kalırsa gönüllü kuruluşlar." (İNDAK)*

Araştırma kapsamındaki STK'ların üye profilleri sahip oldukları kurum kültürüne göre farklılaşmaktadır. Bu çalışmada arama-kurtarma alanının erkek ağırlıklı bir alan olduğu gözlemlenmiştir. Bunun başlıca sebebi ilgili STK'ların erkek gönüllü sayısının fazla olmasıdır. On STK arasından İHH ve ASKUT dini hassasiyetler sebebiyle arama-kurtarma birimlerine kadın üye kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Diğer sekiz STK üyelik konusunda cinsiyet ayrımı gözetmediklerini ifade etmişlerdir.

STK'ların tamamında üyelik için alt yaş sınırı +18 olarak belirlenirken üst yaş sınırı belirlenmemiş ancak katılacak kişilerin STK işleyişiyle alakalı görevlendirme yapılabilmesi amacıyla fiziksel ve ruhsal sağlıklarının yerinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu görevlendirmeler sadece sahada arama kurtarma çalışmalarıyla sınırlandırılmayıp "geri hizmet" olarak ifade edilen haberleşme, iaşe, dernek yerleşkesinin bakımı, soyal medya hesaplarının takibi, arama-kurtarma operasyonları esnasında malzeme ve araç başında bekleme gibi görevleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla arama-kurtarma STK'larına üye olacak kişilerin genellikle arama-kurtarma operasyonlarında bir şekilde görev ve sorumluluk alabilmesi beklenmektedir.

STK'lar arasında İHH ve ASKUT dışındaki sekiz STK, üyelik için Dernekler Kanunu'nda bulunan şartları sağladıktan sonra dil, din, soy, meslek, politik görüş, cinsiyet ve etnik kimlik fark etmeksizin toplumun her kesiminden bireylerin

kurumlarına üye olabileceğini belirtmişlerdir. İHH ve ASKUT'un üye tercihlerinde İslami kurallara olan bağlılıklarının ön plana çıktığı görülmüştür.

İHH, kadınların vakfın diğer birimlerinde görev almak üzere vakfa üye olabileceklerini, ancak arama-kurtarma operasyonları esnasında kimi zaman ancak erkek ve kadın üyelerin bir arada kalmaları gerektiğinden ve bu durumun İslam kurallarına uygun olmasından dolayı arama-kurtarma biriminde görev alamayacaklarını belirtmiştir. İHH cinsiyet dışında vakfa üye olmak ve arama-kurtarma biriminde görev almak için başka bir engelleyici durumun olmadığını ifade etmiştir.

ASKUT ise hem cinsiyetin hem de tabii olunan dinin arama-kurtarma biriminde görev almaları için kişilere engel teşkil edebileceğini ifade etmiştir. Din kurallarına uygun olmaması sebebiyle kadın ve erkek üyelerin arama-kurtarma operasyonlarında birlikte görev alamayacaklarını, İslam dininden olmayan veya İslam dininin kurallarına uygun şekilde davranmayan kişilerin arama-kurtarma biriminde görev almasının da pek mümkün olmadığı ASKUT tarafından belirtilmiştir. ASKUT, Ashabı Gençlik derneğinin tüm kurallarına tabii olması itibariyle bu kurallara uymayanların dernek üyeliğinden çıkartılacağını, bu kişiler için ASKUT'un inisiyatif alarak üyeliklerini devam ettirebilecekleri ancak böyle bir durumun şimdiye kadar hiç yaşanmadığı da ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların üyelik türlerinin de kendi içlerinde değişiklik gösterdiği görülmüştür. Bu üyelik türleri asil üyelik, aday üyelik, yedek üyelik, pasif üyelik, tüzel üyelik gibi sınıflara ayrılmaktadır. Bu üyelik türlerinin hiyerarşik olarak birbirlerine üstünlüğü bulunmamaktadır. Üyelik türlerinin birbirlerinden farklı olduğu konular, genel kurulda oy kullanma hakkı, arama-kurtarma operasyonlarında görev alabilme ve üyelik aidatıdır. Bu konu STK'ların gönüllü yönetimi başlığı altında detaylandırılmıştır.

1.2.4. STK'ların Örgütlenme Modelleri

Bu bölümde STK'ların örgütlenme biçimlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında STK'ların örgütlenme modeli hakkında bir çerçeve çizebilmek mümkün olacaktır.

Araştırma kapsamındaki STK'ların neredeyse tamamı dernek olarak örgütlenirken İHH vakıf olarak örgütlenmesi itibariyle diğer STK'lardan ayrılmaktadır. Dernek olarak örgütlenme; sayı olarak çok fazla kimsenin tek çatı altında örgütlenmesini sağladığı ve bu kadar sayıda kişinin bir araya gelmesinin en kolay yolu olarak görüldüğü için STK'lar dernek olarak örgütlendiklerini belirtmişlerdir.

AKUT, BAKUT, İNDAK, YAK-SAR ve Bursa MAG-DER kuruluşlarından itibaren dernek olarak örgütlenmişler ve arama kurtarma alanında faaliyet göstermektedirler. Bu beş dernek arasından YAK-SAR kuruluş amacı itibariyle insani yardım alanında da çalışmalar gerçekleştirmektedir. DASKUT ve NAK kuruluşlarında topluluk olarak örgütlenirken ANDA gönüllü hareketi olarak örgütlenmiş ve sonrasında dernekleşmişlerdir. İHH ve ANDA merkezi bir kurumun ve ASKUT da bir derneğin arama-kurtarma birimi olmaları itibariyle örgütlenme biçimi açısından diğer STK'lardan farklılaşmaktadırlar.

Bursa merkezli olan dernekler arasında DASKUT ülke çapında eş zamanlı örgütlenmesi ile Bursa'nın yerel arama-kurtarma örgütlerinden ayrılmaktadır. Bu dernekler arasından BAKUT ve NAK yerel düzeyde bir arama-kurtarma STK'sı iken zaman içinde büyüyerek Türkiye genelinde temsilcilikleri olan ulusal çaplı örgütlere dönüşmüşlerdir. Diğer yerel örgütlerden olan Bursa MAG-DER ülke çapında eş zamanlı olarak dernek örgütlenmesine dahil olsalar da kendilerini ülke genelindeki diğer MAG-DER'lerden tüzük ve organizasyon yapısı itibariyle ayırmaktadırlar.

NAK ulusal düzeyde örgütlenmiş olmasına rağmen örgütün büyümesinin kontrolü zorlaştıracağı gerekçesiyle daha fazla büyümek yerine derneğin kurulma amacı olan arama-kurtarma alanında daha fazla profesyonelleşme için çalışmalar yaptığını belirtmiştir. BAKUT ise ülke genelinde gün geçtikçe daha fazla temsilcilik açarak ulusal düzey arama-kurtarma STK'ları arasında yer alma gayretinde olduğunu belirtmiştir. YAK-SAR araştırmanın yapıldığı tarihlerde yerel arama-kurtarma STK'sı olsa da ulusal düzeyde temsilcilik açma hazırlığında olduğunu ve bugüne kadar yerel düzeyde kalmasının sebebinin yönetimsel anlamda yaşanan anlaşmazlıklar olduğunu belirtmiştir.

Bursa merkezli kurulan dernekler arasından Bursa MAG-DER ve İNDAK, ilçe düzeyinde örgütlenmeleri ve dernek merkezlerinin Bursa il merkezine olan uzaklıkları

sebebiyle kendilerini Bursa'nın en yerel arama-kurtarma STK'sı ilan etmekte ve yerel düzeyde Bursa halkının afetler konusunda bilinçlenmelerini kendilerine amaç edinmektedirler. Bu iki dernek yerel kuruluşlar olmaları ve kendilerini bulundukları bölgedeki topluluğa hizmet etmeye adamaları açısından diğer STK'lardan ayrılmaktadırlar.

AKUT, ANDA ve İHH arama-kurtarma ekipleri ulusal düzeyde bir örgütlenmenin Bursa şubesi olarak kurulmuşlardır. Merkezi yapılanma tarafından belirlenen şube olarak örgütlenme koşullarını sağlayarak kurulmuşlar ve faaliyetlerini bu minvalde devam ettirmektedirler. İHH vakfının Marmara Afet Koordinasyon Merkezi Bursa'da bulunmaktadır ve bu sebeple Bursa İHH arama-kurtarma birimi vakfın diğer bölgelerde bulunan arama-kurtarma birimleri arasında merkez konumundadır.

ASKUT ise farklı bir amaçla kurulan yerel düzey bir derneğin arama-kurtarma birimi olması itibariyle diğer yerel derneklerden ayrılmaktadır. ASKUT'un arama-kurtarma çalışmaları açısından Bursa genelindeki arama-kurtarma ekipleri arasında oldukça zayıf kaldığı gözlemlenmiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında arama-kurtarma biriminin yönetimsel anlamda derneğin genel yönetimine bağlı olması ve derneğin kuruluş amacına yönelik faaliyet gösteren birimlerinin daha ön plana çıkması sayılabilir.

1.2.5. STK'ların Organizasyonel Yapıları, Karar Alma Süreçleri ve İşleyişleri

Bu başlık altında araştırma kapsamındaki STK'ların organizasyon şemaları, yönetimi, işleyişleri ve karar alma süreçlerine ilişkin bilgilere ve buna ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

Araştırma kapsamındaki STK'lar, dermek ve vakıf olarak örgütlendiklerinden dolayı STK'ların genel teşkilat yapısı, dernek ve vakıflar için yasal gerekliliklerden oluştuğu görülmektedir. Dernekler Kanunu'nda her derneğin teşkilatında bulunması gereken 3 heyet vardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu'dur. STK'ların bu 3 idari birimi sağlamakla birlikte diğer birimleri kendi ihtiyaç durumlarına göre ve ihtiyaç duydukları adette oluşturdukları görülmüştür[57]. İHH, bir vakıf olması itibariyle bir

[57] Görüşülenlerden üyesi oldukları STK'ların idari birimleri ve sayısı hakkında net bir bilgi alınamamıştır. Görüşmecilerin bu konu hakkında ya bilgi eksikliğinden veya bilgiyi gizli tutma eğilimlerinden dolayı net bir bilgi aktaramadıkları düşünülmektedir.

yönetim kurulu bulundurmakla yükümlüdür. Ancak görüşme yapılan birim vakfın genel işleyişine ait bir birim olması ve genel merkez dışında bir bölgede bulunması itibariyle İHH Bursa'nın il teşkilatlanmasından sorumlu bir başkanı olduğu bilgisi edinilmiştir.

Her STK'nın bir yönetim kurulu veya yönetici kadrosu bulunmaktadır. Yerel Bursa derneklerinin kişi sayısı değişiklik göstermekle birlikte bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Merkezi bir örgütlenmenin Bursa şubesi olan kurumlarda ise yönetici kadro olarak ifade edilen ve merkezi yönetime bağlı olan bir kadrosu bulunmaktadır. Belirli aralıklarla yönetim kurulu veya yönetici kadro üyeleri toplanarak örgüte ilişkin kararlar almaktadırlar.

Kimi STK'larda her ne kadar örgütün genel işleyiş ve yapısıyla alakalı kararlar yönetici üyeler tarafından alınsa da yönetimsel konular dışındaki kararların kimi zaman diğer üyelere danışıldığı ve demokratik bir süreç işlediği görülmektedir. Dolayısıyla bu STK'ların idari yapılarının tam anlamıyla formel biçimde örgütlenmediği ve tüm karar alma süreçlerinin formel biçimde yürütülmediği söylenilebilir.

> *"...normalde biz demokratik bir derneğiz. Dernek genelinde normal zamanlarda çok rahat demokrasiden söz edebiliriz bizim dernek için. Bizim 5 kişilik bir yönetim kurulumuz var. Üyelerin de fikirlerini alınıp toplantıda herkese açık şekilde beyan etmeleri belirtmeleri istendiği durumlar da oluyor. ... Yani sadece yönetimin karar vermesi gereken şeylerse yönetim oturup karar veriyor. Çoğunluk sağlanırsa o karar alınıyor zaten. İşin sonunda karar alınıp imzalayan yönetim oluyor ama üyeler de bu sürece kimi konularda dahil ediliyor. Yönetim kendi başına karar almış olsa da üyelere bildiriliyor. Gizli saklı dönmüyor burada." (NAK)*

> *"Yönetimsel konular yönetimde oylamaya sunuluyor. Basit kararlar hemen sonuca bağlanıyor. Yönetimsel değilse bazı konular üyelere de oylamaya sunuluyor. Her üye fikrini söylüyor." "Ekip olmayı gerektiren kararlar ekip olarak alınır. Oy çokluğuyla karar verilir." (Bursa MAG-DER)*

> *"Eğer dernek içerisinde bir şey yapılacaksa, bir adım atılacaksa bunu dernek üyeleriyle paylaşılır. Dernek üyelerinin oylarını alınır. Daha sonra bu dernek üyelerinin oylarıyla beraber yönetim kurulu toplanır, 7 kişi ve o dernek üyelerinin vermiş olduğu kararlar doğrultusunda yönetim kurulu da bir karar alır. Şimdi biz, bize gelen üyelere asgari ücret manasında bir aylık ücret ödersek, o zaman üyelere sorulmasının anlamı yok. Yönetim kararını alır ve onlar da yönetime uyarlar. Uymazlarsa basarlar istifalarını giderler. Ama biz tamamen gönüllü bir dernek olduğumuzdan dolayı üyelerin fikirleri, düşünceleri çok önemlidir. Bunlar dikkate alınmak zorunda. Ya zaten burada alınacak olan kararlar da ne tip kararlar oluyor? Yani o kadar çok fazla derneğin işleyişini etkileyecek kararlar olmuyor. Derneğin işleyişini değiştirecek tarzdaki büyük kararları tabii ki yönetim karar alıyor." (YAK-SAR)*

"Yönetim kurulu biz de her hafta toplanır. Alınacak kararlar gözden geçirilir ama önceden tabii yürütme kurulu diye bir birim vardı. Ona herkes gelebiliyordu. İsteyen geliyordu yani öyle söyliyeyim. Ama sonra işler biraz değişti. Şimdi de üyeler gelebilir ama gelmemeleri tercih edilir sanırım. Bazı kararların hızla alınması gerekiyor çünkü ve büyüdükçe alınacak karar çok oluyor. ... Bursa'yı ilgilen durumlarda üyelere mutlaka haber verilir, oylama yapılır. Mesela akreditasyona girme kararı böyle alındı. Genel kurul toplanmadı ama herkese açık bir toplantıda yönetimin niyeti duyuruldu ve üyelerin fikirleri soruldu." (BAKUT)

Ulusal düzeyde örgütlenmiş olan arama-kurtarma STK'ları her ne kadar genel işleyiş itibariyle merkeze ve merkezin kararlarına bağlı olsa da kendi iç ileriyle alakalı kararlarda yerel düzeyde örgütlenen diğer arama-kurtarma STK'larına benzer şekilde almaktadırlar.

"Öncelikle zaten bir üst kadro var, yönetici kısmı var. Her çarşamba biz kısa bir hafta değerlendirmesi, o haftaki görev değerlendirmelerini yapıyoruz. O görev değerlendirmelerinden sonra eğer bir karar alınacaksa, bir etkinlik yapılacaksa, onunla ilgili bir organizasyon yapılacaksa o şekilde hem bilgilendirme hem fikir alma aşaması oluyor. Bi 10-15 dakika sürse bile hani her hafta görüşülmeye çalışılıyor. ... Bazen oylama şeklinde de olabiliyor. Bazen bize her çarşambadan önce bir forum atılıyor WhatsApp'tan. O formu doldurup hani "şikâyetiniz var mı, bu görevde ne eksik vardı ne yapabiliriz, şöyle şöyle bir şey düşünüyoruz sizce mantıklı mı?" diye. Bu formu anonim olarak doldurabiliyoruz. Zaten her çarşamba olmasa bile aylık toplantılarda bunların çıktıları alınıyor. Gerçekten çok düzenli bir şekilde altları çizilebiliyor; kaç kişi aynı cevabı vermiş, kaç kişi farklı düşünüyor ya da ekstra bir fikri var mı bu konuyla ilgili diye. Karar alma aşamasında bu şekilde genellikle çoğunluğa bakılıyor." (ANDA)

"Asıl büyük kararlar yönetimde alınır, merkezde. İller bunu uygular. ... Her perşembe toplantı olur. Herkes fikrini söyleyebilir. Ekip olarak ortak karar alırız. Genelde aldığımız kararlar merkez tarafından onaylanıyor. Ama mesela bu görüşmeyi İstanbul'a bildirmeye gerek yok." (AKUT)

"Peygamber efendimizden kalma bir alışkanlık gibi düşünün, bizde mutlaka ve mutlaka her kararı istişare etmemiz gerekiyor. Alacağınız hiçbir kararı bireysel alamazsınız. Her birimde bir yönetimimiz var. Önce Bursa yönetiminde bir karar alınıyor ve sonra genel merkeze aktarılıyor. Genel merkez olumlu cevap verirse karar uygulanıyor." (İHH)

Ancak STK'ların tamamında söz konusu olan arama-kurtarma operasyonları ile ilgili bir karar ise hem yerel hem de ulusal derneklerde kimi zaman başkanın kimi zaman da yönetici üyelerin bireysel olarak hızlı karar verdikleri belirtilmiştir. Arama-kurtarma operasyonlarıyla ilgili kararlarda "güvenlik ve hızlı karar alıp uygulama" gerekçeleriyle demokratik işleyişin değil hiyerarşik bir yapılanmanın söz konusu olduğu ve operasyona çıkma kararlarının yönetim üyelerince alındığı görülmektedir.

"(Operasyonlar söz konusu olduğunda*) otokratik bir tavır sergilemek gerekebiliyor. Operasyonlar da açık kapı bırakılırsa her kafadan bir ses çıkıyor ve bu* (operasyonel anlamda) *güvenli değil." (NAK)*

" ... resmi görevlerde, operasyonlarda hiyerarşik düzen vardır." (AKUT)

"Biz nasıl desem, yatay bir derneğiz. Kendimizi öyle görüyoruz. Bölüm sorumluları işleyişi bilir ve yapılması gerekeni yapar. Çok ekstrem bi durum olmadıkça bu böyledir. Ama operasyona çıkacaksak o zaman hiyerarşi olur. ... Normalde herkes eşit ama operasyonda yaş şey fark etmez, söyleneni yapacaksın." (BAKUT)

ANDA, arama-kurtarma operasyonlarına çıkma kararının şubenin kendisinde olduğu ancak büyük afet durumlarında genel merkezin hangi şubelerin operasyona katılım göstereceğine karar verdiği belirtilmiştir.

"Bizim yaptığımız her türlü arama-kurtarma çalışması ya da afet anında yaptığımız her türlü girişim AFAD'ın çağrısıyla bize geliyor, arama-kurtarma noktasına hareket ediyoruz. Bu noktada kararlar genelde şubenin kendisinde alınıyor büyük afetler olmadığı sürece. Ama Türkiye çapında bir afet olduğunda ekipler (AFAD tarafından) *istendiğinde elbette ki genel merkezle birlikte hareket ediyoruz. Çünkü hangi iller* (operasyona) *çıkacak, hangi il yakın, kim, kaç kişi gidecek detaylarını merkezle hallediyoruz." (ANDA)*

AKUT da tıpkı ANDA'da olduğu gibi arama-kurtarma operasyonlarına çıkma kararını il temsilciliği olarak verebildiklerini ve bu konuda merkezin onayına ihtiyaç duymadıklarını belirtmiştir.

"Eğer operasyona çıkacaksak bunda merkezin onayını almamız gerekmiyor. Zaten o amaçla kurulmuş bir derneğiz ve ekibimizi toplar o operasyona çıkarız." (AKUT)

Amaç hayat kurtarmak olduğu için arama-kurtarma faaliyetleri esnasında "ekip lideri" olarak belirlenen kişiler, operasyon işleyişi hakkındaki kararları bireysel olarak verebilir ve inisiyatifler alabilir, genel işleyişte görevinin ne olduğu fark etmeksizin diğer üyelere "emir" verebilir. Bu ekip lideri, operasyon türüne (kentsel, doğada, dağda, su üstü vs ar.-kur.), kişinin eğitimine, saha tecrübesine, varsa önceden kararlaştırılan kurallara göre yönetim üyesi olan veya olmayan kişiler arasından seçilebilir. Ancak ekip liderini belirleme kararı da yine yönetim kurulu veya yönetici kadroya aittir.

"Bizim dernekte eğitilmiş, belli bir düzeye gelmiş operasyon sorumluları var. Başkan (dernek başkanı) geliyorsa (operasyona) ekip lideri başkan olur. Kararı her zaman ekip lideri verir. Arazide operasyon sorumlusu kararları verir ve başkana mutlaka iletir. ... Operasyonel anlamda emir silsilesi olur. (Yapılacak işler konusunda) o anda kararlar ulu orta tartışılmaz. O anda (ekip lideri tarafından) yanlış karar bile verilmiş olsa bu operasyondan sonra, daha sonrasında oturulur, tartışılır." (NAK)

"Ekip amiri ne derse o. Ekip amiri senden sorumludur. Karışıklığı önlemek için böyle. Ekip amiri güvenlikten de sorumludur. Ekip amirin yanlış bir karar verdiğini düşünürse biz kritik yaparız operasyondan sonra. Orada herkes fikrini söyler." (BAKUT)

Görüşmeler neticesinde ilgili tüm STK'ların dernek başkanları/il başkanlarının kimi konularda ve durumlarda kendi başına karar verme yetkisine sahip olduğu görülmektedir. Ulusal ve yerel tüm STK'ların yöneyim kurulunun ve yönetici kadrosunun başında bir başkan ve başkan yardımcısı bulunmaktadır. Dernek genel işleyişi ile ilgili işlerde başkan yönetim kurulundan bağımsız olmasa da arama-kurtarma operasyonlarıyla ilgili konularda gerektiğinde başkan tek başına karar verme yetkisine sahiptir.

STK'ların organizasyonel yapılarıyla ilgili olarak görüşmelerden çıkan bir diğer sonuç ise her bir STK'nın çalışma ve faaliyet alanlarına göre iş bölümünü sağlamak için bölümlere ayrıldığı ve bu bölümlerin her birinin başında bölümden sorumlu kişilerin olduğudur. STK'lar genel işleyiş açısından ihtiyaç duydukları alanlara, faaliyet gösterdikleri alanlara ve arama-kurtarma operasyonlarında ihtiyaç duydukları alanlara göre çeşitli bölümlere ayrılmışlardır. Her bir STK'nın bölümleri bu minvalde farklılaşmaktadır. STK'nın işleyişiyle alakalı olarak; (isimleri STK'dan STK'ya değişiklik gösterebilmekle birlikte) insan kaynakları, finansal işlemler, eğitim, medya ve halkla ilişkiler her bir STK'da bulunduğu gözlemlenen ortak bölümlerdir. Bölümlerin birbirleri üzerinde bir üstünlüğü bulunmamakla birlikte bölümler arası ilişki sorumluluklar üzerinden kurulmaktadır. Sorumluluk olarak hepsi yönetime bağlıdır.

Dolayısıyla zorunlu olmamakla birlikte bir üyenin hem genel işleyişle alakalı bir bölümde hem faaliyet gösterilen alanla alakalı bir bölümde hem de arama-kurtarma operasyonlarıyla alakalı bir bölümde ayrı ayrı görevleri olabilmektedir. Örneğin bir üye hem denetleme kurulu üyesi hem derneğin genel eğitim sorumlusu hem de arama-kurtarma operasyonlarında ulaşımdan sorumlu üye olabilmektedir.

Bölümlerden sorumlu kişilerin bölümleri üzerindeki ve bölümlerinde görev alan üyeler üzerindeki sorumlulukları, yetkinlik durumlarından on STK'dan da net bir yanıt alınamamıştır. Katılımcılar bölüm sorumlularının yetkinliklerinin durumdan duruma göre değiştiğini ifade eden örnekler vermişlerdir. Bu örneklerden, bölüm sorumlularının bölümlerini işletmede yönetim kurulunun kararlarından bağımsız olmadıkları ve mutlaka yönetim kuruluna işleyişle alakalı raporlar verdikleri ve sadece basit konularda inisiyatif alabildikleri sonucu çıkarılmıştır. Dolayısıyla

bölümlerin görev ve sorumluluklarının net bir biçimde tanımlandığını ve bunların birbirlerinden tam olarak ayrılmış olduğunu söylemek mümkün değildir.

Arama-kurtarma dışında farklı bir alanda daha faaliyet gösteren BAKUT, spor kulübü ile alakalı bölümlerden sorumlu kişilerin derneğin geçmiş dönemlerinde arama-kurtarmayla alakalı bölümlerden sorumlu kişilerle aynı olabildiğini ancak günümüz itibariyle bunun geçerli olmadığını ve derneğin spor kulübü ile arama-kurtarma kısımlarını resmi olarak da ayırma hazırlığı içinde olduğunu belirtmiştir.

BAKUT, spor kulübünün ilk başta kurulma nedeni olarak derneğin kurucularının dağcılık sporu kökeninden gelmeleri olduğunu ifade etmiştir. Ancak spor kulübünden zaman içinde çok fazla fayda sağladıklarını da belirtmiştir. Arama-kurtarma gönüllülerinin her daim fiziksel kondisyonlarının güçlü olması gerektiğinden dolayı bunun dernek içi spor faaliyetleriyle sağlamak istemişlerdir. Bir başka fayda ise arama-kurtarma operasyonları söz konusu olmadığı zamanlarda üyelerin derneğe bağımlılığını sağlamanın pratik ve işlevsel bir yolu olarak görülmesidir. Ancak dernek sayı olarak kalabalıklaştığından ve artık ulusal düzeyde bir dernek olduğundan dolayı arama-kurtarma bölümündeki üyelerin spor bölümünde sorumlu oldukları işlere yetişemediğini ve dernek olarak resmi bir ayrıma gideceklerini belirtmiştir.

BAKUT dışında, YAK-SAR, AKUT, İNDAK, ANDA ve İHH kendi içlerinde çeşitli sportif faaliyetlerle üyelerinin fiziksel açıdan zinde kalmalarını desteklediklerini ancak bu tür etkinliklerin üyeler dışındaki kişilere kapalı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca dağcılık gibi sportif faaliyetleri dağda arama-kurtarma ve dağda hayatta kalma gibi konularla kendi iç eğitimlerine bir vasıta olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. NAK ise odak noktası ve yegâne amacının arama-kurtarma olmasından dolayı arama-kurtarma dışında her türlü faaliyetten imtina ettiğini belirtmiştir.

YAK-SAR ise arama-kurtarma dışında insani yardım alanında da faaliyet göstermektedir. YAK-SAR'da arama-kurtarma bölümleri ile insani yardım kısmının birbirinden net şekilde ayrılmadığı ve bu alanda profesyonel bir görevlendirmenin de yapılmadığı belirtilmiştir. YAK-SAR'ın kuruluşunda insani yardım bölümünün bulunması, afetzede veya kazazedenin kurtarılmasının ardından bu kişinin hayata

tutunmaya devam etmesine yardımcı olunması gerektiği ve kurtarıcılarının bu kişiye karşı insani yardım görevini de üstlenmeleri gerektiği inancı olduğu ifade edilmiştir.

ANDA, İHH ve ASKUT gibi STK'lar bağlı bulundukları merkezin arama-kurtarma birimi olmaları itibariyle merkez STK'nın diğer faaliyet alanlarındaki bölümlerle bir ilgilerinin bulunmadığını ve bu bölümlerin kendilerinden başka bir işleyişe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu 3 STK'da arama-kurtarma açısından diğer 7 STK'da olduğu gibi kendi ihtiyaç ve işleyiş durumlarına göre bölümlere ayrılmışlardır.

Dolayısıyla araştırma kapsamındaki STK'ların tümünde üyelerin tamamının karar alma süreçlerine katılımalarının sınırlandırıldığı görülse de tam anlamıyla katılımcı bir mekanizmanın işletilmediği söylenilememektedir. Katılımcılar, STK'ları hakkında üyelere karşı şeffaflığın, üyelerin ifade özgürlüğünün ve üyelerle kuruluşun amaç ve hedefleri konularının tartışılmasının gerekli olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak katılımcıların söz konusu durumu "zaman zaman", "duruma göre", "kararın önemine göre" şeklindeki ifadeleri STK'ların nihai kararlarda üyelerin karar sürecine katılımını sınırlandırdıklarını göstermiştir. Bazı STK'ların genel kurul ve yönetim kurulu toplantılarına derneğe üye olan herkesin dinleyici ve yorumcu olarak kabul edildiğini ifade etmişlerdir. Ancak sergilenen bu açık tutumun örgüt işleyişinde verimsiz çalışmaya, iş bölümünün işlerliğini yitirmesine ve kurumsallaşmanın bozulmasına yol açtığı da ifade edilmiştir. Burada söz konusu dernekler yerel düzey arama-kurtarma STK'ları olan ASKUT, YAK-SAR, Bursa MAG-DER ve İNDAK'ın yanı sıra yerel düzeyden ulusal düzeye geçiş yapan BAKUT ve NAK'tır. ANDA, AKUT, DASKUT ve İHH için bu durumun geçerli olduğuna dair bir bilgiye erişilemediğinden bu STK'lar için geçerli olmadığı varsayılmıştır.

STK'ların kendi içlerinde belirledikleri bölümlerde hangi üyenin görev alacağı ve hangi üyenin bölümün sorumlusu olacağıyla ilgili birbirlerine benzer yöntemler izledikleri görülmüştür. Bir üye, üyelik girişinde doldurduğu forma görev almak istediği alanı yazar, insan kaynakları veya ilgili birimin yaptığı üyelik mülakatı ve üyelik takibi süresinden sonra kurum içinde alınan eğitimler, kişisel yetenek, beceri ve deneyimlerine göre üye bir bölümde/birimde görev almaya teşvik edilir. Bölüm

sorumluları yönetim kurulunun onayıyla seçilirler. Dolayısıyla üyenin talebi görev biriminin belirlenmesinde tek başına yeterli olmamaktadır.

Arama-kurtarma STK'larında arama-kurtarma operasyonlarıyla ilgili bölümlerin birbirlerine sıkı bir şekilde bağlı oldukları ve bu bağlılığın hayati önem taşıdığı söylenebilir. STK'lar farklı isimlerle adlandırmış veya üye sayısının fazla olması sebebiyle fazlaca alt bölüme ayırmış olsalar da her birinde arama-kurtarma operasyonları söz konusu olduğunda bulunan temel bölümlerin şunlar olduğu tespit edilmiştir: lojistik, ulaşım, malzeme ve ekipman, iaşe, haberleşme, planlama, ilk yardım ve üs yönetimi. Arama-kurtarma STK'larının arama-kurtarma operasyonlarındaki işleyiş ve tutumları bambaşka bir çalışmanın konusu olduğundan dolayı çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların tümünde yerleşkelerinin düzen, tertip ve işleyişi için gereli olan işlerin görev ve konum fark etmeksizin tüm üyeler tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Yönetim kurulu üyeleri veya bölüm sorumluları da yerleşkenin temizlik işlerinde olduğu kadar toplantılar da yapılan içecek ikramlarında da diğer üyelerle birlikte sorumluluk üstlenmektedirler.

İHH'nın yerleşke biriminin genel işleyişinden sorumlu ücretli üyesi dışında diğer STK'ların yerleşke işleriyle ilgilenme durumları aynıdır: gönüllü olarak hep birlikte yerine getirilir. Ancak ANDA, görüşülenin ifadesiyle "ataerkil bir yapı" olmakla birlikte üyelerin birbirleriyle "aile gibi" olduklarından dolayı "Türk aile yapısına uygun şekilde" davrandıklarını ve yeni üyelerin de bu minvalde davranmalarının beklendiği ifade edilmiştir. Bu durumun yönetici kadronun, yaş itibariyle diğer üyelerden daha büyük olanların veya erkek üyelerin yerleşke işlerini yerine getirmelerinde bir engel teşkil etmediğini ancak Türk örf ve adetleri gereği bu kişiler yerine mümkün mertebe diğer üyelerin bu tür işlerle ilgilendiği belirtilmiştir.

ANDA'nın vurguladığı aile gibi olma olgusu bütün STK katılımcıları tarafından dile getirilmiştir. Aile gibi olmaktan kastın kimi zaman yerleşke işlerinin paylaşımı konusunda bir hiyerarşinin olmadığını kimi zaman operasyonel anlamda birbirlerine duydukları güveni vurgulamak olduğu görülmüştür.

"Aile gibiyizdir." (AKUT)
"Biz bir aile gibiyiz, daha samimiyiz." (İNDAK)

"BAKUT olarak aile gibiyiz, aslında BAKUT ailesiyiz." (BAKUT)

1.2.6. STK'ların Finans Kaynakları ve Özel Sorunları

Bu başlık altında görüşme yapılan STK'ların ekonomik gelir kaynakları ve başlıca sorunları yer almaktadır. Araştırma kapsamındaki arama-kurtarma STK'larının mali kaynakları; çoğunlukla üye aidatları, bireysel bağışlar, ulusal özel kurumlardan yapılan bağışlar, düzenlenen sosyal faaliyet ve hizmetlerden (kermes, eğitim, sportif faaliyetler vb. gibi) gelen gelirler, projelerden gelen gelirler ve özel sektörden sponsorluklardır.

Ancak STK'lar ekonomik açıdan kendilerinin çok güçsüz durumda olduklarını halk ve kurumlar tarafından yeterince desteklenmediklerini ifade etmişlerdir.

"Ekonomik durumumuz hiç iç açıcı değil. Gelir kaynağı olarak en büyük gelir kaynağı bağışlar. Bir de aidatlar var ama aidatlar çok şey değil zaten. Her ay neredeyse 1 kişinin yıllık aidatını elektrik, su ve diğer şeylere harcıyoruz. Aşağı yukarı bir kişinin yıllık aidatının da yakıta harcandığı düşünülürse geriye çok bir şey kalmıyor. Sponsorlar olabiliyor." (BAKUT)

"Fasfakir, fukfukarayız. Eğitim, deneyim ve operasyonel anlamda çok güçlüyüz ama dernek olarak çok fakiriz. Bizler görünmüyoruz, insani yardım dernekleri gibi değiliz. Mesela bir afet oluyor, o zaman sağolsun bizi tanıyanlar destek olmaya çalışıyor giderlerimiz için ama halk bizi görmüyor. Yardım derneklerine yardım yağıyor ama sanıyorlar ki bize devlet bakıyor. Hayır biz gönüllüyüz deyince şaşırıyorlar." (NAK)

"Çok güzel bir soru işte. Sıfır diyeyim. Neden sıfır diyeyim? Hani az önce söyledim de bizim ekip üyelerimizin aidatı vardır. Bu devletin koymuş olduğu bir aidat vardır: 10 lira, 10 TL bizim aidatımız var." (YAK-SAR)

"Her STK'nın olduğu gibi bizim de düzenli gelirimiz yok. Bağışlar dışında bir gelirimiz yok. Malzeme eksiğimiz çok var." (Bursa MAG-DER)

"Dışarıdan çok destek alamıyoruz. Aidatlar var. Aracımız yok mesela. Çevremizden destekler toplamaya çalışıyoruz." (İNDAK)

Bu konuda İHH vakıf olması itibariyle diğer STK'lardan ayrılmaktadır. İHH arama-kurtarma birimi vakfın gelirlerinden arama-kurtarma faaliyetleri için ayrılması hasebiyle ekonomik anlamdaki sorunlarının görece daha az olduğunu belirtmiştir. AKUT ise köklü bir geçmişe sahip olmasının ve arama-kurtarma alanında yaptığı çalışmaların kendisini halk nezdinde görünür kıldığını belirtmiştir. Bu görünürlüğün kendisine bağış olarak dönüş sağlamasına rağmen ciddi anlamda sponsor bulmakta zorlandığını ve afet olmayan zamanlarda unutulduklarını düşündüğünü ifade etmiştir.

Toplum yararına dernek statüsünde olmanın arama-kurtarma derneklerine en azından resmi yollarla bağış toplama anlamında kolaylıklar sağlayacağı

düşünülmektedir. Toplum yararına dernek statüsüne sahip olan dernekler medya kanallarını kullanarak bağış çağrısında bulunabilmektedirler. Özel sektörün vergi muafiyetinden yararlanmak amacıyla toplum yararına dernek statüsünde bulunan STK'lara bağış yapmaya daha sıcak baktığı ifade edilmiştir. Kurumlardan gelebilecek bağışlar, meblağ olarak bireysel bağışlardan yüksek olacağı için STK'lar kurumlardan bağış alabilmeyi ummakta ve bu alanda çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

> *"Toplum yararına dernek olmadığımız için gazetede, medyada, sosyal medyada veya başka şeylerde bir çağrı yapıp operasyon giderlerimiz için yardım toplayamıyoruz. Çevreyle, eşten dosttan duyurarak destek isteyebiliyoruz." (BAKUT)*

> *"Gelir kaynaklarından birinci kalemi üye aidatları, ikinci kalemi bağışlardır. Çok yakın zamanda kamu yararına dernek statüsüne geçtik ve artık kurumların ve kişilerin bizlere yapmış olduğu bağışları makbuzlandırabiliyoruz ve KDV matrahından düşebiliyor. Bundan sonrasında umudumuz açıkçası biraz da kurum bağışları alabilmek. Geçmişte daha çok şahıs bağışlarıyla geçiriyorduk. Çünkü kurumlar genelde karşısında evrak verebilen ya da işte biraz önce bahsettiğimiz KDV matrahında gösterilebilecek işletme arıyorlar. Kendi giderlerinden de düşecekleri işletmeleri arıyorlar." (ANDA)*

Görüşülen STK'lar arasında kurumlarına gelir sağlamak amacıyla kimi zaman kermes düzenlediklerini ifade eden STK'lar olmuştur. Ancak bu kermeslerin düzenlenme sıklığına, kermeslerde satışı gerçekleştirilen ürünlerin türüne dair bilgi verilmemiştir. Ayrıca STK'lar çeşitli kurum ve kuruluşlara afet farkındalığı ve afetlerde yapılması gerekenler vb. gibi konularda eğitim vererek STK'ları için gelir sağladıklarını ifade etmişlerdir. Bazı STK'lar gelir sağlayabilmek için doğada yürüyüş, rafting, dağcılık gibi spor faaliyetleri düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu faaliyetlere üyelerin yanı sıra üye olmayan kişiler de katılabilmektedir. Bu faaliyetlerden elde edilen parayla STK'ya bir gelir sağlanmaktadır.

Bazı STK'lar projeler yazarak ulusal veya uluslararası kaynaklardan projeleri için fon sağladıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu projelerin, STK'lara yönelik yardım fonlarından yararlanmak amacıyla hayata geçirilen projeler olması itibariyle, bazı sorunları da beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Bu sorunların başında, proje fonunun STK'lara ödenmesi sürecinin çok uzun olması ve bu uzunluk sebebiyle arama-kurtarma harcamalarında enflasyona bağlı gerçekleşen fiyat artışı ve bu artış sebebiyle projenin ilgili STK'ya gelir sağlamaktan çok harcama kalemine dönüşmesi gelmektedir.

Sponsorluk görüşülen STK'ların başlıca gelir kaynaklarından biri olsa da katılımcılar sponsor bulma konusunda da oldukça zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Özel sektörün vergi muafiyetinden yararlanmayacakları düşüncesiyle kurumlarına sponsor olmaktan kaçındıkları kanaatindedirler. Özel sektör kurumlarının sponsorluk desteği için reklam şartı bulunduğunu ve STK'ya ait kıyafet ve vasıtalar üzerinde kendi logo ve sloganlarının bulunmasını talep ettikleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ancak bu durum, arama-kurtarma STK'sının tarafsızlığı ilkesine aykırı olduğu düşüncesiyle görüşme yapılan on STK'nın da bu talebi kabul etmediklerini görülmüştür.

DASKUT aylık olarak çıkardığı dernek dergisinde kurumların reklamlarına yer vererek sponsorların reklam talebini bir anlamda çözmeye çalışmaktadır. Ancak diğer STK'lar gibi DASKUT da arama-kurtarma operasyonlarına ait kıyafet ve vasıtalar üzerinde reklam kabul etmemektedir. AKUT ise sponsorlarının reklam talebini web sitelerinde yayınlayarak karşıladığını ifade etmiştir. Diğer STK'lar da kendilerine büyük ve ciddi bağışta bulunan kurumları sosyal medya hesaplarından paylaşarak etiketlediklerini belirtmişlerdir.

Merkezi bir yapılanmaya bağlı olan AKUT, ANDA, DASKUT ve İHH'nın bağlı bulundukları merkez tarafından maddi anlamda desteklendikleri görülmüştür. Ancak bu STK'lar da şubeleri için gelir kaynağı bulma konusunda çalışmalar gerçekleştirmektedirler. BAKUT ve NAK ise Bursa'da bulunan merkezlerinden başka temsilciliklerine de maddi destek sağlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Görüşülen STK'ların tümü para bağışından ziyade ayni yardım almaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çünkü arama-kurtarma katılımcıların tabiriyle "pahalı bir iş" olup bu pahalılık arama-kurtarma operasyonlarında kullanılan araç-gereç ve malzemelerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Ekiplerin hem kendi güvenlikleri hem de afetzede/kazazedenin güvenliği sebebiyle bu malzemelerin hayati önem taşıdığı ve malzemeleri olmadan yetersiz kalacakları da ayrıca ifade edilmiştir. Ayrıca teknolojiyi de takip etmek durumunda olduklarını çünkü bu teknolojik aletlerle çok daha hızlı arama-kurtarma gerçekleştirebildiklerini de ifade etmişlerdir.

> *"...bizim kullandığımız alet edavatlardan tut da işte ne bileyim araçlara çok pahalı. Yakıt lazım mesela. Sadece arabalar için değil jeneratörlere (de) lazım. Hiltiler nasıl çalışacak, işte telsizler şarj olacak, aydınlatma, daha bi sürü şey için yakıt lazım. ...*

Bi kask mesela, pahalı. Ama bi kaskla olmuyor hiçbir şey. Çıplak elle malzemesiz ne yapabilirsin? Ne kadar yapabilirsin? Yürüyerek afet bölgesine ulaşabilir misin? Zamanında diyorum. Hadi ulaştık. O kadar malzemeyi sırtımız bile almaz." (BAKUT)

"... Maliyetimiz de çok yüksek. Bizim çıktığımız her operasyonun maliyeti de yüksek oluyor. Tabii bu da teknolojiyi de yakından takip etmek zorundayız. Teknolojik ürünleri de kullanmak zorundayız. Bunlar da şu anda ciddi bir tutar. Operasyon giderlerimiz çok olduğu için, tabii gelirimiz de var ama gelirimizin daha çok olması gerekiyor." (AKUT)

Katılımcılar üyesi oldukları STK'ların en büyük sorununun "ekonomik kaynak yetersizliği" olduğunu belirtmişlerdir. Bu on STK'nın genel dernek işleyişi için büyük idari giderleri olmamasına rağmen operasyonel anlamda giderlerinin oldukça yüksek olduğu ifade edilmiştir. Bazı arama-kurtarma operasyonları nispeten sınırlı maliyetlerle pratik olarak uygulanabiliyor olsa da genel anlamda arama-kurtarma pahalı bir süreçtir. Katılımcılar, operasyonel anlamda arama-kurtarma işlemi karmaşıklaştıkça gerekli olan ekipman, alet ve kişisel donanımın da aynı oranda fazlalaştığını ve karmaşıklaştığını ifade etmişlerdir. Örneğin arazide kayıp arama-kurtarma için gereken ekipman ve kişisel donanımın, dağda özellikle kış mevsiminde gerçekleştirilen arama-kurtarma faaliyetinde gerekli olan ekipman, alet ve kişisel donanımdan farklıdır. Etkili bir enkaz arama-kurtarma gerçekleştirmek için gereken ekipman ve kişisel donanım ile su-üstü veya su-altı arama-kurtarma için gereken ekipman ve kişisel donanım da birbirinden farklıdır. STK'lar, üyelik aidatları dışında kalıcı bir finansal kaynağa sahip olmadıkları için bir faaliyet planlarken veya operasyon giderleri için mali açıdan kişisel ve kurumsal bağışçılara, sponsorluklara ve projelere bağımlıdırlar.

Ayrıca üyeler operasyon giderleri için kendi ceplerinden para harcamak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

"Durumu iyi olan birkaç kişinin kendi arasında finanse etmesi gerekiyor birçok şeyi, masrafları. Dernekten almıyoruz, alamıyoruz kullandığımız malzemeleri bile kendimiz alıyoruz kişisel malzemelerimizin dışında." (BAKUT)

"Malzemelerimiz çoğunlukla üyelerin kendi ceplerinden harcadıkları paralarla alınan malzemeler. Bunları alıp sonrasında kuruma bağışladılar." (ANDA)

"Bizler gönüllüyüz. Gönül verdik bu işe en başta. Ama bu gönüllülük dediğin sadece mesela zaman mı? Işte bedensel sağlık mı, emek mi? Anlatabiliyor muyum? Onlar da var ama para da var bu işte. ... Operasyona çıkacağımız zaman üyelerimize diyoruz ki biz operasyona gidiyoruz, şuraya buraya. Derneğin hesabı vardır, Vakıfbank hesabı, buraya herkes gönlünden kopanı yatırır ve biz o paralarla operasyona gideriz. Operasyonumuzu tamamlarız. ... ekip üyelerine; işte şuna ihtiyacımız var, buna

ihtiyacımız var dediğimde, işte şu şu para oluyor falan, toplayıp, aramızda parayı toplayıp o şekilde ekipmanımızı alıp tedarik ediyoruz." (YAK-SAR)

"Malzeme anlamında da parasal anlamda da kendi üyelerimiz destek veriyor." (Bursa MAG-DER)

STK'ların finansal açıdan gelir kaynaklarının yalnızca küçük ölçekli olmakla kalmayıp aynı zamanda düzensiz ve güvenilmez olma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu nedenle STK'ların operasyonel faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için çoğunlukla üyelerin aidatları dışında kurumlarına yaptıkları bağışlarına ve bağış bulmak için sergiledikleri kişisel çabalarına bağlı olduğu görülmektedir. STK'lar, düzenli gelirlerinin olmaması ve afet zamanları dışında bağışların azalması hatta kesilmesi sebebiyle finansal açıdan oldukça güç durumda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşülen STK'ların bir diğer büyük sorunu ise insan kaynağı olarak gönüllü sayısının az olmasıdır. STK'lar afet zamanlarında kendilerine üyelik için başvuruların arttığını ancak bu başvuruların o anki hassasiyetle yapılması sebebiyle devamının getirilmediğini belirtmişlerdir. Pandemi süresinde insanların can sıkıntılarını gidermek amacıyla kendilerine geldiklerini belirten STK'lar da olmuştur. Bu tür başvuruların adaylar için kalıcı olmayışının sebebi olarak katılımcılar, arama-kurtarma faaliyetinin diğer STK faaliyetlerinde olduğundan daha fazla zaman, emek ve fedakârlık gerektirdiği ve gerçekten bu işe gönül vermeyenlerin üyeliklerini devam ettirmediklerini belirtmişlerdir. Ancak arama-kurtarma STK'ları bu kişilere arama-kurtarmanın gerçeğini gösterdikleri ve aldıkları eğitimler neticesinde çevrelerine faydalı olacakları inancıyla bu kişileri kayıp olarak görmediklerini de ayrıca ifade etmişlerdir.

Bir diğer önemli sorun ise arama-kurtarma STK'ları afet yönetiminin aktif bir paydaşı olmasına rağmen devletin ilgili STK'ların maddi kaynak yetersizliğini göz ardı etmesi ve gönüllülerin bu işi zorunluluktan değil gönüllü olarak yaptığını unutması olarak belirtilmiştir. Resmî kurumlar tarafından düzenlenen eğitim ve tatbikatların hafta içine programlanması ve bu tür faaliyetler de STK'lara yakıt desteği sağlanmaması bu sorunun başlıca göstergesidir.

STK'ların belirtilen diğer sorunları ise sırasıyla; halkın arama-kurtarma STK'larını devlet kurumu ve gönüllülerini de devlet memuru sanmaları, afet dışındaki

zamanlarda halkın kendilerine karşı duyarsızlığı ve bu zamanlar dışında unutulmaları, gönüllü yönetiminde yaşanan sorunlar, halkın arama-kurtarma gönüllülerini süper kahraman gibi görmeleri sebebiyle oluşan baskı, STK'ların çalışmaları için finansal kaynak bulma konusunda bürokratik engellerle karşılaşması ve arama-kurtarma STK'ları arasında rekabet ortamının bulunması olarak belirtilmiştir.

Görüşülen STK'ların mekanları çoğunlukla şahıstan veya resmî kurumlardan kiralanan yapılardan oluşmaktadır. Yerleşkelerinde hak sahibi olmayan dernekler, bu durumu STK'ların sorunlarından biri olarak ifade etmişlerdir. Çünkü STK'lar kendilerine ait bir mekânı kendi ihtiyaçları çerçevesinde düzenlemeleri ve kullanmalarının arama-kurtarma alanındaki eğitimleri açısından verimliliklerini arttıracağı görüşünü paylaşmaktadırlar. Görüşülenler arasında sadece YAK-SAR kendisine ait bir yerleşke bulunmadığını Nilüfer Belediyesi'nin dernekler yerleşkesini eğitim ve toplantı amaçlı kullandığını belirtmiştir.

1.2.7. STK'ların Diğer Kurumlarla İlişkileri

Bu başlık altında görüşme yapılan STK'ların kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, diğer arama-kurtarma STK'ları ve diğer alanlarda faaliyet gösteren STK'larla ilişkileri değerlendirilmiştir.

STK'ların kamu kurumları arasında en çok AFAD ile ilişkide oldukları görülmüştür. Arama-kurtarma STK'ları ancak AFAD bünyesinde faaliyet gösterebildikleri için AFAD ile bu konuda bir protokolleri mevcuttur. AFAD bünyesinde faaliyet göstermekten kasıt ülkemizde uygulamada olan bütünleşik afet yönetimi sisteminde STK'lar afet yönetiminin bir paydaşı olmaları itibariyle bu alanda AFAD'a bağlıdırlar. Dolayısıyla arama-kurtarma STK'larının devlet ile kurdukları ilişkinin AFAD üzerinden yürütüldüğü söylenilebilir. AFAD'la kurdukları bu ilişki neticesinde AFAD'tan çeşitli eğitimler almakta, bu eğitimleri esnasında ve kendi gerçekleştirdikleri eğitimler esnasında AFAD'ın teknik malzemelerini kullanabilmektedirler. Bu eğitimler zaman zaman ülke genelinde yürütülen tatbikatlarla birlikte il AFAD'ın gerçekleştirdiği tatbikatları da kapsamaktadır.

AFAD dışında arama-kurtarma STK'larının afet yönetiminde çözüm ortağı olmaları itibariyle Bursa valiliği ile de protokolleri olduğu görülmüştür. Ancak valilik ile kurdukları ilişki, AFAD ile olduğundan çok daha resmi bir ilişki olup, resmi

ziyaretler dışında arama-kurtarma gerektiren durumlarda yürütülen resmi ilişkileri kapsadığı söylenilebilir.

AFAD dışındaki Bursa arama-kurtarma STK'larının en çok ilişki kurduğu kamu kurumunun belediyeler olduğu görülmüştür. Belediyeler ile oluşturulan protokoller ve iş birlikleri; afet zamanlarında iaşe ve servis desteği, belediye personeline eğitim ve tatbikat, yerleşke temini, toplantı ve eğitimler için mekân temini ve sokak hayvanlarının kurtarılması ve bakımı gibi çeşitli konuları kapsayabilmektedir. Ayrıca STK'lar düzenledikleri sosyal ve sportif faaliyet ve etkinliklerde de belediyelerden mekân desteği de alabildiklerini belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan STK'ların bir diğer ilişkide bulunduğu resmi kurumun olarak Millî Eğitim Bakanlığı olduğu görülmüştür. Bakanlık ile protokolü olan STK'lar okullarda ve bakanlığa bağlı kurumlarda afet farkındalık eğitimi ve deprem tatbikatı gibi konularda eğitim ve tatbikat gerçekleştirmektedirler. Görüşülen dernekler arasından İNDAK'ın Milli Eğitim ile diğer STK'lardan farklı bir protokolü olup bakanlık bünyesinde İnegöl'de kurulan arama-kurtarma ekibi üyeleri aynı zamanda İNDAK üyesidirler. Daha net ifade etmek gerekirse İNDAK'ın öğretmen üyeleri bakanlığın İnegöl'deki arama-kurtarma birimini oluşturmuşlardır.

Bu 3 resmi kurum dışında Bursa Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Daire Başkanlığı ve Sahil Güvenlik Güney Marmara Grup Komutanlığı ile çalışma alanlarına göre protokolleri olduğunu belirten STK'lar da olmuştur. Ancak bu iki kurum da afet çözüm ortağı olmaları itibariyle Bursa'daki tüm arama-kurtarma STK'ları ile ilişki içerisindedirler.

Görüşülen STK'ların tamamı devlet kurumlarıyla kurulan ilişkinin tamamen resmi ilişkiler çerçevesinde yürütüldüğünü vurgulamışlardır. STK'lar, siyasi tavır ve görüşlerinin olamayacağını çünkü bunun kuruluş amaçlarına zarar vereceğini, hükümet ile değil devlet ile ilişki kurduklarını, bu yüzden herhangi bir siyasi partinin hükümetinde afet yönetiminde her daim yer alacaklarını belirtmişlerdir[58]. Görüşme

[58] Ancak araştırma esnasında ortaya çıkan en dikkat çekici konu, görüşülen STK'ların tamamı herhangi bir siyasi destek almadıklarını ve arkalarında siyasi bir gücün bulunmadığını özellikle ve tekrarlayan biçimde ifade etmiş olmalarına rağmen diğer arama-kurtarma STK'larını değişen hükümetlere ve yerel yönetimlere göre tavır almakla ve siyasi partilerin ve bürokratların desteğini almakla itham etmişlerdir. STK'ların birbirleri hakkındaki bu ihamlarını kanıtlayacak delilleri bulunmamakla birlikte çalışmamızın

gerçekleştirilen on STK da siyasi bir kimlikle anılmaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir. Dini bir kimlikle anılmak konusunda ise İHH ve ASKUT'un İslami kimliklerini vurguladıkları diğer STK'ların ise böyle bir kimliğe sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

Diğer arama-kurtarma STK'ları ile arama-kurtarma anlamında birlikte çalışmaları itibariyle bunun dışında ortaklık geliştirmediklerini ifade eden STK'lar diğer alanda faaliyet gösteren STK'larla kimi zaman iş ortaklığı kurduklarını kimi zaman birlikte etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu STK'ların başında Kızılay gelmektedir. Kızılay'dan başka insani yardım alanında, hayvanları koruma alanında, sağlık alanında, eğitim alanında ve spor alanında faaliyet gösteren diğer STK'larla ortak etkinlikler gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Araştırma kapsamındaki STK'ların tamamı hem Bursa'daki hem de ülke genelindeki STK'larla ilişkilerinin çok iyi olduğunu belirtmişlerdir. Arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren STK'ların birbirleriyle olan ilişkileri afet yönetiminde paydaş olmaları itibariyle destek ve birlikte çalışma üzerine kurulduğu görülmüştür. STK'lar birbirlerini "kardeş olarak" görmekte ve afet zamanında birlikte çalışmaları itibariyle birbirlerine "muhtaç olduklarını" düşünmektedirler. Görüşülen her bir STK kendisinin tek başına arama-kurtarma anlamında sivil bir örgüt olarak yeterli olamayacağını, bu yüzden ilgili STK'ların da sayı olarak artması gerektiğini düşünmektedirler. Dahası kendi faaliyet alanına girmeyen bir arama-kurtarma çalışmasında diğer STK'ların uzmanlaşmasına saygı duymaktadırlar.

Ancak yine de Bursa'daki arama-kurtarma STK'larının birbirleriyle eğitim, deneyim, katılınan operasyon çeşidi ve sayısı, sahip oldukları teknik malzemeler bağlamında rekabet halinde oldukları gözlemlenmiştir. STK'lar bu durumu "kardeşler arası olur öyle şeyler" şeklinde özetlenebilecek bir tavırla açıklamışlardır. Ancak bu rekabet halinin afet dışı zamanlarda yürütüldüğü ve afet zamanlarında bunların hiçbir anlamının olmadığı da ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki STK'ların üyelerinin kendi kurumları hakkındaki öz tanımlamaları, bu STK'ların kendilerini diğer STK'lara göre nasıl bir yerde ve

---

veri kaynağı görüşülen kişilerin sağladığı bilgiler olduğundan dolayı STK'ların resmi kurumlarla ilişkileri bu bilgiler ışığında aktarılmış ve yorumlanmıştır. Konunun ilginç olması sebebiyle burada bahsedilmiştir.

konumda gördükleri konusunda ipucu vermesi açısından önemlidir. Katılımcılara kendi kurumlarını diğer STK'lar ile karşılaştırmalarını sağlamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmede 'Bir arama-kurtarma STK'sı olarak sizin …'ı diğer STK'lardan farklı gördüğünüz yanları var mı? Varsa bunlar nelerdir' sorusu sorulmuştur.

Bu soruya verilen yanıtları sıralayacak olursak:

- Daha fazla sayıda arama-kurtarma operasyonuna çıktıkları için daha fazla tecrübeli olmak,
- Daha fazla eğitimleri ve deneyimleri bulunduğu için arama-kurtarma alanında daha profesyonel olmak,
- Sadece arama-kurtarma operasyonları anlamında değil, kurum içinde üyelerle ve kurum dışında halkla sürekli iletişim ve etkileşim halinde oldukları için daha aktif olmak,
- Kurumsal bir kimlik belirledikleri için daha disiplinli olmak,
- Üyeler arası ilişkilerinin daha sağlıklı olması itibariyle birbirine daha bağlı ve daha samimi bir ekip olmak,
- Herhangi bir siyasi veya özel kuruma veya şahsa bağlı olmadıkları için başı daha dik ve çalışmalarında daha özgür olmak,
- Çağrı gelen hiçbir görevi ayırmadan katıldıkları için daha fedakâr olmak
- Üyeler arasında güçlü bağlar sebebiyle arama-kurtarma operasyonlarında bir bütün olarak hareket edebilmek,
- Arama-kurtarma operasyonlarına sadece ve sadece eğitimini tamamlanmış kişileri çıkartmak,
- Her türlü arama-kurtarma operasyonuna her zaman en fazla sayıda kişiyle katılan ekip olmak,
- Arama-kurtarma anlamında daha fazla alanda çalışma gerçekleştiren ekip olmak,
- Üyeleri arasında sayıca daha fazla genç üye bulunan ekip olmaktır.

Katılımcıları bu soruya verdikleri yukarıda sıralanan yanıtlar arama-kurtarma STK'ları arasındaki rekabetin nedenlerini de açıklamaktadır. Bu STK'ların her

anlamda alanlarında en iyisi olmaya çalıştıkları görülmektedir. Yukarıdaki yanıtlar tek bir STK'ya ait olmayıp bu konuda verilen yanıtlar bir bütün halinde sırlanmıştır.

1.2.8. STK'ların Gönüllü Yönetimleri

Gönüllü çalışmalar ve faaliyetler arama-kurtarma STK'larının çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Gönüllülük, kişinin maddi bir karşılık veya başka bir çıkar beklemeden, genel anlamda toplumun yararına olduğu düşünülen bir amaç uğruna, içten ve doğruluğuna inanarak, bir toplumsal girişime ya da bir sivil toplum kuruluşu (STK) bünyesindeki faaliyetlere destek olmasıdır (Güder ve ÖSGB, 2006: 5). Sivil toplum örgütlerinde gönüllülük, "toplumsal sorumluluk anlayışıyla, bireylerin kendi özgür iradeleriyle ve hiçbir çıkar gözetmeden bilgi, zaman, yetenek, deneyim ve kaynaklarını bir sivil toplum kuruluşunun amacı doğrultusunda kullanmaları olarak tanımlanmaktadır (Yaman, 2003: 101).

Gönüllü yönetimi ise gönüllüler ve STK arasındaki ilişkinin en verimli şekilde yürütülmesi için iletişim ve geri-bildirim temelindeki yönetişim anlayışı ile düzenlenen bir süreçtir (Güder ve ÖSGB, 2006: 7).

Görüşmeye katılan kişilerin toplumun afet durumlarında karşılaştığı problemlere çözüm bulmak ve bu alanda birlikte bir şeyler yapma ihtiyacıyla arama-kurtarma STK'larına katıldıkları görülmektedir. Bu açıdan ilgili STK'ların tüm üyeleri için bu durumun geçerli olduğu söylenilebilir.

Görüşülen STK'lardaki faaliyetlerin tamamı gönüllülük esasına dayanmaktadır. Gönüllü faaliyet ve çalışmadan kastedilenler: dernek işleyişi için gerekli olan ofis işleri, temizlik, çay servisi vs gibi dernek merkezinde yapılması gereken fiziksel işlerle birlikte arama-kurtarma esnasında yapılacak işler ve hatta kendi içlerinde düzenledikleri eğitimlerin verilmesi gibi her türlü düzenli veya düzensiz işlerdir.

Görüşülen STK'ların gönüllüleri; üyelerini ve üye olma potansiyeline sahip kişileri kapsamaktadır. Üye olma potansiyeline sahip kişiler STK'ların henüz asil üyeliğine kabul edilmiş ve süreçleri devam eden kişilerdir.

Görüşme yapılan STK'ların birbirinden farklı üyelik statüleri bulunmaktadır. Asil üyelik; STK'ya üyelik şartlarını yerine getirmiş ve genel kurulda üyelikleri onaylanmış kişilerdir. Bu kişiler, genel kurulda oy kullanma hakkına sahiptirler.

Ayrıca kuruma düzenli olarak aidat ödemekle yükümlüdürler. Resmi olarak tanımlanan bu şartlar dışında ilgili STK'ların asil üyelik için, belirlenen bazı eğitimlerin tamamlanması, arama-kurtarma alanında belli bir seviyede tecrübe kazanılması, belirlenen süre boyunca ilgili STK bünyesinde yer almak ve eğitim ve faaliyetlere düzenli katılmak gibi şartlar getirmişlerdir. Arama-kurtarmada amaç her ne kadar afetzede/kazazedenin kurtarılması olsa da hedeflenen şey, bu çalışmanın hem kazazede/afetzede açısından hem de arama-kurtarmacı açısından güvenli bir şekilde yürütülmesidir. STK'lar asil üyelik için getirilen yukarıdaki şartları bu minvalde getirdiklerini ifade etmişlerdir.

Görüşülen STK'lar asil üyelik şartlarını bir yere yerine getirilmesini yeterli bulmayıp üyelerden bu konuda devamlılık ve STK'ya bağlılık beklemektedirler. Devamlılık beklenen bir diğer husus ise STK faaliyetlerine, özellikle arama-kurtarma çalışmalarına aktif katılımdır. Bazı STK'ların devamlılık ve bağlılık göstermeyen üyeliklerle karşılaşmamak için üyelik şartlarını çok katı şekilde yürüttükleri görülmüştür. Bu kurallara uyum sağlamayan üyeler kimi STK'larda ivedilikle kimi STK'larda ise birkaç uyarının ardından üyelikten çıkarılmaktadırlar. Bu durum ilgili STK'ların bürokratik, katı bir örgütlenme özelliği taşıdıklarını göstermektedir.

Asil üyelik dışında STK'ların aday üyelik, pasif üyelik, yedek üyelik gibi isimlerle adlandırdıkları üyelik çeşidi de bulunmaktadır. Aday üyelik ve yedek üyelik terimleri birbiriyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu gruba ait gönüllülerin resmi anlamda oy kullanma hakları ve aidat ödeme zorunlulukları yoktur. Bu üyeler asil üyelik için gereken şartları henüz yerine getirmemiş ve süreç içerisinde olan üyeleri kapsamaktadır. Bu durum dışında asil üyelerden farkı olmayan aday ve yedek üyeler, asil üyelerle birlikte dernek işleyişi için gereken tüm görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Ancak STK'ların bölüm ve birim sorumluluğundaki kişiler aday ve yedek üyelerden değil asil üyelerden seçildiği görülmüştür.

Bir diğer üyelik çeşidi olan pasif üyelik veya askıda üyelik ise, üyelerin çeşitli sebeplerle geçici veya kalıcı olarak STK faaliyetlerine katılamayacakları durumda kullanılan bir üyeliktir. Pasif üyeliğe geçiş için yedek üyeler de asil üyelerle aynı durumdadır. Pasif üyeliğe geçiş yapmış olan gönüllü STK faaliyetlerine geri döndüğü zaman, pasif olduğu dönemdeki eğitimleri tamamladıktan ve geri planda görev aldığı

en az bir operasyona katıldıktan sonra arama-kurtarma operasyonlarında görev alabilmektedir. Kimi STK'lar da pasif üyelik diye bir üyelik sınıfı bulunmayıp STK ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmeyen kişileri üyelikten çıkarmaktadırlar.

Kimi STK'lar ise kendilerine düzenli bağışta bulunması şartıyla kişi ve kurumları tüzel üyelik veya gönüldaş üyelik adı altında sınıflandırmaktadır. Tüzel veya gönüldaş üyelerin tamamlaması zorunlu olan birtakım eğitimleri (afet farkındalık eğitimi, hafif kentsel arama kurtarma eğitimi ve ilk yardım eğitimi vb. gibi) tamamladıktan sonra dernek faaliyet ve etkinliklerine katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla tüzel üyeler de bir tür pasif üye durumundadırlar.

Kimi STK'lar onursal üyelik diye bir üye tanımlamasında bulunmuş olsalar da onursal üyeler üyelik zorunluluklarını yerine getirmediklerinden dolayı pasif üye konumundadırlar. Onursal üyelik genellikle STK'nin en eski üyelerine verilen bir unvandır. Onursal üyeler pasif durumları sebebiyle STK bünyesinden çıkartılmamak da ve STK'larla ilişkileri devam etmektedir.

Gönüllülük, STK'ların oluşumu ve işleyişi için temeldir. Ancak gönüllülük yapısı itibariyle esnek ve gevşektir. Çünkü gönüllülük her bir kişi için farklı anlamlara gelebilmektedir. Bu yüzden gönüllülüğün etkin şekilde yönetilememesi, faaliyetlerin örgütlenmemesi veya kötü organize edilmesi ve hatta faaliyetlerin başarısızlıkla sonuçlanması gibi sorunları beraberinde getirebilir. Görüşülen STK'ların tamamının bu tür sorunlarla baş etmeye çalıştıkları görülmüştür.

Görüşme kapsamındaki STK'ların yönetim kurulu ve yönetici kadrosunda bulunan kişiler de gönüllü kişiler olup ücret almamaktadırlar. Bu STK'ların hiçbirinde sivil toplum ve sivil örgütlerin yönetimi alanında profesyonel ve eğitimli yöneticiler bulunmadığı gibi mali işlemlerini idare edecek profesyoneller de bulunmadığı görülmektedir.

NAK, YAK-SAR, İNDAK, Bursa MAGR-DER ve ASKUT'ta derneğin kurucuları ve mevcut yöneticileri hemen hemen aynı kişilerden oluşmaktadır. BAKUT'ta ise mevcut yönetim kadrosunda kurucu üyelerden bir kişi bulunmaktadır. Bu durumun sebebi "derneğin eski ve köklü bir geçmişe sahip olmasından dolayı kurucu üyelerin dernek işleri için yaşlarının elvermemesi" olarak belirtilmiştir. Ulusal düzeyde

örgütlenmiş olan AKUT, ANDA, DASKUT ve İHH için katılımcıların konu hakkında bilgiye sahip olmaması nedeniyle böyle bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Görüşme yapılan STK'ların üyelik şartları ve görev tanımlamalarından başka, gönüllülerin uyması gereken zorunlu ama resmi olmayan kuralları da bulunmaktadır. Bu kurallar:

- Kurum içinde ve kurum üyeleriyle siyasi konuşmalar yapmamak
- Arama-kurtarma operasyonları veya resmi görevlendirmeler esnasında veya kurum kıyafeti giyili iken,
    - üyeler arasında veya halktan kişilerle siyasi tartışmalardan kaçınmak
    - alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde alışverişi yapmamak ve bu maddeleri kullanmamak
    - uluorta sayılabilecek yerlerde gülmemek, bağırmamak, argo ve küfür içerikli sözler kullanmamak, tartışma ve kavgalardan kaçınmak, sigara içmemek, laubali sayılabilecek hareket ve tavırlardan kaçınmak

Bu kuralların görüşme yapılan tüm STK'larda ortak olduğu ve katı biçimde uygulandığı görülmüştür. Bu kurallar STK'ların imajını korumanın yanı sıra afetzede/kazazede yakınlarına duyulan saygıyı da göstermektedir. Ayrıca bu kurallar STK'ların arama-kurtarmaya verdiği değeri ve bu minvalde gösterdikleri profesyonelliği de yansıtmaktadır.

Görüşme yapılan STK2ların etkinlik, faaliyet ve operasyonlarda diğer üyelerden daha fazla fedakârlık, başarı ve azim sergileyen üyeleriyle bu minvalde daha çekingen ve pasif kalan üyelere karşı sergiledikleri tutum benzerlik göstermektedir. Daha aktif olan gönüllüleri diğer yelere teşvik olması amacıyla toplantılarda konuyu gündeme getirip takdir ederek, daha büyük görev ve sorumluluklar vererek, alınacak özel ve ileri seviye eğitimlere veya faaliyetlere dahil ederek ödüllendirdikleri görülmüştür. Ancak STK'ların bu ödüllendirmenin aşırıya kaçmamasına özen gösterdiklerini çünkü arama-kurtarmada önemli olanın güvenlik olması itibariyle üyeleri yarışma durumuna sokmaktan kaçındıkları belirtilmiştir. Ayrıca üyelerinin hepsinin gönüllülerden oluşması itibariyle, bu ödüllendirmenin elinden gelen tüm fedakarlığı yapan diğer gönüllüleri de kırmasından imtina ettiklerini ifade etmişlerdir.

Etkinlik ve faaliyetlerde pasif kalan ve çekingen davranan üyelerle, insan kaynakları veya ilgili bölüm sorumlularının özel olarak görüştüğü, varsa problemin çözülmeye çalışıldığı ve gerekli durumlarda üyenin bölüm ve sorumluluklarında değişikliğe gidildiği belirtilmiştir. Buradaki durum yukarı bahsedilen pasif üyelikten farklıdır. Burada amaç gönüllünün etkinlik ve faaliyetlere katılımını teşvik etmektir.

Görüşülen STK'lar, gönüllülerine kurum kültürünü eğitimlerle olduğu kadar etkinlik ve faaliyetler düzenleyerek, aday üyeleri asil üyelerle badileyerek[59], arama-kurtarma operasyon ve faaliyetlerinde geri planda görev almak şartıyla gözlem ve yerinde örnekleme amacıyla katılıma izin vererek aktardıklarını ifade etmişlerdir.

[59] Askeriye, polislik ve spor alanında kullanılan bir tabir olan badi, "yoldaş, dost, kaderdaş" manalarına gelmektedir. Burada söz konusu olan, tecrübeli üyeyle tecrübesiz iki üyenin birbirlerinden sorumlu ilan edilmeleri eşleştirilmeleridir. Bu kişiler birbirinin her şeyinden sorumlu olup önemli her şeyi birbirleriyle paylaşmak durumundadırlar. Kimin kiminle badi olacağına kişinin kendisi değil, kurumdaki yetkililer karar vermektedir. Bunun dışında arama-kurtarma faaliyetleri veya tatbikatları esnasında üyeler eğitim veya tecrübe fark etmeksizin birbirleriyle eşleştirilirler. Bu sayede birbirlerinden sorumlu olmaları itibariyle üyelerin güvenlikleri sağlanmaya çalışılır.

SONUÇ

Bu bölümde, bulgular ve yorum başlığı altındaki bulgular ve alıntılardan yola çıkarak serimlenen tablonun genel bir özeti ve buna bağlı olarak geliştirilen değerlendirmeler ve öneriler yer almaktadır.

Bu çalışmada, Bursa'daki katılım ve gönüllülk esasına dayalı arama-kurtarma STK'larının örgütlenme biçimlerini anlamak, bu yapılar arasındaki benzerlik ve farklılıkları çeşitlilik açısından değerlendirmek ve bu sayede, üretim ilişkileri dışında var olan bir örgütlenme biçimiyle örgüt sosyolojisi alanına katkı sağlamak amaçlanmıştır. 'Arama-kurtarma STK'larının örgütlenmesi nasıldır?' araştırma sorusuyla ilgili olarak Bursa ilinde bulunan 10 farklı STK'dan 15 katılımcı ile yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş ve örgütlenme biçimlerindeki farklılık ve benzerlikleri anlamak amacıyla STK'lar; organizasyon yapıları, finansal kaynakları, ağ mekanizmaları, gönüllü yönetimleri, üye profilleri ve faaliyet alanları açısından incelenmiştir.

Yapılan alan yazın taramasında STK'ların örgütlenme biçimlerini anlamaya yönelik veya örgütlenme biçimlerini kıyaslayan bir çalışmanın ise Türkçe literatürde çok az olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar, bu iki konudan birini tercih etmektedirler. Çalışma alanı arama-kurtarma STK'ları olan çalışmaların ise hem yabancı hem de Türkçe literatürde yeni yeni yer almaya başladığı görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma pek çok ilki barındırmaktadır. Türkçe literatürde, STK'ların örgütlenme biçimlerini anlamakla birlikte örgütlenme biçimleri bakımından STK'ları kıyaslamaya yönelik olması, konusu itibariyle arama-kurtarma STK'larını ele alması bu çalışmanın temel özgünlerindendir.

Araştırma sonucunda görüldüğü üzere; katılımcıların üyelik motivasyonları ve STK ile tanışmaları üyelerin kişisel deneyimlerine göre farklılık göstermektedir. Yine de bu farklılıkları, ortak özellikleri saysinde sınıflandırmak mümkün olmuştur.

Katılımcıların arama-kurtarma STK'larına üyelik motivasyonlarınları, STK'nın sahip olduğu örgüt kültürüyle bağlantılı olmakla birlikte kişisel duygu, düşünce ve durumlarına göre değişim göstermektedir. Başlıca üyelik motivasyon kaynağı olarak öne çıkan konular; üyelikten önceki kişisel deneyimler ve STK ile tanışıldıktan sonra arama-kurtarma alanında devam etme isteğidir. Arama-kurtarma STK'larına

katılmanın başlıca sebepleri arasında insanlara yardıcı olma, birilerine faydanın dokunması, bir can kurtarma; kişisinin varoluşuna anlam kazandırması, dini inanç gereği bir görevin yerine getirilmesi, aftzede/kazazede ve yakınlarıyla kurulan empati, toplumsal görev bilinci ve kazanılan yüksek duygusal tatmin hissi olarak sıralanabilir. Ancak burada üyelik motivasyonlarının STK'ya katılmadan önce mi yoksa katıldıktan sonra mı kazanıldığı konusu birbirlerinden ayırt edilememktedir.

Katılımcıların arama-kurtarma STK'sına üye olmaları sırasıyla; tanıdıkları kişiler vasıtasıyla (sosyal network), kişisel ideolojik görüşler ve dini inançlar, daha önceden deneyimlenen afetlerden veya askerlikten edinilen tecrübeler, ikamet bölgesine yakın olmasıdır.

Araştırma sonuçları, arama-kurtarma STK'larının, örgütlenme biçimleri, işleyişleri ve kurumsallaşma dereceleri, amaç ve faaliyetleri, diğer STK'lar ve kamu kurumlarıyla ilişki düzeyleri, finans kaynakları, üye profilleri ve gönüllü yönetimleri açısından hem benzer hem de farklı özelliklere sahip olduğunu göstermiştir.

Görüşme yapılan STK'ların örgütlenme temelleri kuruluş amaçları bakımından farklılaşmaktadır. İHH ve ANDA insani yardım temelinde, ASKUT ise dini eğitim temelinde örgütlenmiş ve sonrasında bünyesine arama-kurtarma birimini dahil etmiştir. Bu 3 STK dışında 7 STK da arama-kurtarma temelinde örgütlenmişlerdir.

STK'ların biri dışında tamamı yasal örgütlenme biçimi olarak dernek statüsünde İHH ise vakıf statüsündedir. Arama-kurtarma dernekleri Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğünün faaliyet alanlarına göre dernekleri sınıflandırmasında "insani yardım" grubunda yer almaktadırlar.

STK'ların dördü ulusal düzeyde örgütlenen kurumun Bursa şubesi, üçü ulusal düzeyde örgütlenen kurumun merkezi ve diğer üçü de yerel düzeyde örgütlenen derneklerdir.

STK'ların tamamı arama-kurtarma alanında faaliyet göstermektedirler. Ancak aralarında arama-kurtarmanın çeşitlilikleri açısından net bir ayrımın bulunduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte kimi STK'lar kentsel, doğada, dağda, yangın ve hayvan arama-kurtarma dışında su üstü ve su altı arama kurtarma çalışmaları da gerçekleştirmektedirler. Her bir alanın gerektirdiği uzmanlık, teknik bilgi ve beceriler birbirinden farklı olmakla birlikte kullanılan malzeme, ekipman ve kişisel

donanımların da farklı olması STK'ları tüm alanlarda uzmanlaşarak operasyonel çalışma yapabilmekten alıkoymaktadır.

Arama-kurtarma çalışmalarına katılmanın yanı sıra STK'lar kendilerini afet farkındalık ve afete hazırlık konularında toplumu bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye aday olmuşlar ve bu minvalde çalışmalar gerçekleştirmektedirler. STK'lar arasında özellikle bu alanda çalışmayı amaç edinen 3 dernek öne çıkmaktadır: İNDAK, Bursa MAG-DER ve AKUT. Bu STK'lar gerçekleştirdikleri çalışmalar ve projelerle topluma bu minvalde diğer STK'lardan daha fazla hizmet vermektedir.

İki STK'nın az sayıdaki ücretli personelleri dışında STK'ların üyelerin tamamı gönüllülerden oluşmaktadır. Üyelerin büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Kadın üyelerin sayısı da bu alanda görünür olmalarını sağlayacak çoğunluktadır. İki STK, İHH ve ASKUT, dini kurallar sebebiyle arama-kurtarma birimlerine kadın üye kabul etmemektedir. Tüm STK'lara üye olabilmek için yetişkin olma ve fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı olma şartı arandığı görülmüştür. Bunun dışında anadil, din, soy, meslek, politik görüş ve etnik kimlik farketmeksizin toplumun her kesiminden kişiler üye olabilmektedirler. STK'ların üyelik türleri hiyerarşik olarak birbirlerine üstünlüğü bulunmayan; asil üyelik, aday üyelik, yedek üyelik, pasif üyelik, tüzel üyelik gibi sınıflara ayrılmaktadır.

STK'ların genel teşkilat yapısı, dernek ve vakıflar için yasal gereklilikleri karşıladıktan sonra kendi ihtiyaç durumlarına göre diğer idari birim ve bölümleri oluşturmuşlardır. Her STK'nın bir yönetim kurulu veya yönetici kadrosu bulunmakla birlikte bu kadronun kişi sayısı da kurumun ihtiyacına göre değişmektedir. Yerel derneklerdeki yönetim, yönetim kurulu ismini alırken ulusal derneklerin ki ise il yönetim kadrosu ismini almaktadır.

STK'larda her ne kadar örgütün genel işleyiş ve yapısıyla ilgili kararlar yönetim tarafından diğer konular ise kurum içi oylamayla alınmaktadır. Ulusal dernekler genel işleyişlerinde merkeze bağlı olup il düzeyindeki kararlarda yerel kurumlara benzemektedirler. Ancak arama-kurtarma operasyonları ile ilgili kararlarda nihai karar mercii yönetimdir. Ulusal dernekler arama-kurtarma operasyonuna katılım kararını, çok büyük bir afet söz konusu olmadığı sürece şube olarak vermektedirler.

STK'ların genel yapısı itibariyle cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu ve üyelik statüsü farketmeksizin üyeler birbirleriyle eşit ve üyeler arasında bir hiyerarşi durumu söz konusu değildir. Ancak arama-kurtarma operasyonlarında güvenlik ve hızlıca harekete geçme amacıyla emir-komuta zinciri takip edilmektedir ve bu zincirin en üstünde operasyon ekip lideri bulunmaktadır.

Her bir STK, çalışma ve faaliyet alanlarına göre iş bölümünü sağlamak için bölümlere ayrılmıştır ve üyeler bu bölümlerde görev almaları için teşvik edilmektedir. Ancak kimin hangi bölümde görev alacağı konusunda üyenin kişisel tercihi alınmakta ancak nihai karar yönetim tarafından verilmektedir. STK'ların genel işleyişleriyle alakalı bölümleri dışında arama-kurtarma faaliyetleriyle alakalı bölümleri de bulunmaktadır.

STK'lar üyelerini fiziksel açıdan zorlu koşullara hazırlamak ve kuruma devamlılığını sağlamak amacıyla kendi içlerinde çeşitli sportif faaliyetler de gerçekleştirmektedirler.

STK'ların üyeleri arasındaki ilişkilerde ve kuruma ait yerleşkelerin düzen ve tertibi konularındaki işlerde bir eşitlik durumunun söz konusu olduğu ve kurumun üyelerinin birbirleriyle geliştirdikleri yakın ilişkiler neticesinde "bir aile ortamı" söz konusu olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla STK'ların hiyerarşiden uzak ve yatay düzlemde örgütlenen kurumlar olduğunu söylemek mümkündür.

Üyelerin karar alma sürecine katılımının sınırlı olması, kurum başkanlarının tek başına karar verebilme imkanının bulunması, üyelerin görev alacakları bölümle ilgili kişisel kararının yeteli olmayışı ve bölüm sorumlularının kararlarında yönetime bağlı olması STK'ların işlevselliğini sürdürebilmesi açısından gerekli olarak değerlendirilmiştir. Arama-kurtarma operasyonlarında emir-komuta silsilenin takip edilmesi, üyelik şartlarının bulunması ve kurum içi uyulması zorunlu kuralların katı biçimde uygulanması ise arama-kurtarma alanının üyeleri için yüksek riskler barındırması sebebiyle hem üyelerinin hem de kazazede/afetzedelerle birlikte yakınlarının güvenliği için STK'lar tarafından takip edilen nispeten zorunlu uygulamalar olarak değerlendirilmiştir.

STK'lar başta AFAD olmak üzere belediyeler ve çeşitli kamu kurumlarıyla yakın ancak resmi ilişki içerisindedirler. Özel kurumlarla finansal kaynak sağlamak dışında

ilişkide bulunduklarına dair bir veriye rastlanmamıştır. Diğer STK'lar ile destek ve birlikte çalışma temellerinde ilişki kurmaktadırlar.

STK'ların temel gelir kaynaklarının büyük bir kısmını genel olarak üye aidatları ve bağışlardan sağladıkları görülmüştür. STK'lar gelir kaynaklarını geliştirebilmek ve faaliyetlerini finanse edebilmek için sponsorluk, proje yazımı, sosyal faaliyet ve hizmetler gibi çeşitli yollara başvurmaktadırlar. Ancak finansal kaynak bulmakta ve masraflarını karşılamakta sıkıntı yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmamızda ekonomik kaynak yetersizliği sorunun her bir STK için büyük bir problem olduğu görülmüştür. Diğer sorunları ise sırasıyla; halkın arama-kurtarma gönüllülerine karşı duyarsızlığı, STK'ların gönüllü yönetiminde yetersizliği, STK'ların çalışmaları için ekonomik kaynak bulmada yaşadığı bürokratik sorunlar ve arama-kurtarma STK'ları arasında rekabet ortamının bulunmasıdır.

Özetlemek gerekirse; araştırma kapsamındaki STK'ların; kuruluş hikayeleri ve kurulma amaçları başlarda birbirinlerinden farklı olsa da faaliye alanları açısından benzerlikleri oldukça fazladır. Üye profilleri açısından ise dini bir kimliğe sahip olan İHH ve ASKUT'un kadın arama-kurtarma üyesi kabul etmemsi dışında STK'lar birbirleriyle benzerdirler. İHH'nın vakıf olarak örgütlenmesi dışında STK'lar dernek olarak örgütlenmişlerdir. STK'ların, vakıf statüsünde olan İHH dahil olmak üzere, organizasyonel yapıları, karar alma süreçleri ve işleyişleri bakımından oldukça benzer özellikler gösterdikleri görülmüştür. STK'ların yüksek oranda benzerlik sergiledikleri diğer bir durum ise gelir kaynakları ve ekonomik durumlarıdır. İHH vakıf olmakla, AKUT ve ANDA toplum yararına dernek statüsünde bulunmakla gelir kaynağı bakımından diğer STK'lardan nispeten daha fazla imkana sahip olsalar da diğer STK'lar gibi çalışmalarını bağışlar aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Bundan başka STK'ların özel sorunları, resmi ve diğer tüm kurumlarla kurdukları ilişki mekanizmalarında olduğu kadar gönüllü yönetimlerinde de birbirlerine benzer oldukları görülmüştür. Bu bilgiler ışığında araştırma kapsamındaki STK'ların, büyük oranda birbirleriyle aynı örgütlenme biçimine sahip oldukları ve aralarındaki çeşitliliğin mevcut bazı uygulama farklılıklarından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Bu bölümde çizilen genel çerçeveden hareketle birtakım öneriler geliştirebilmek mümkündür. Araştırma sonucunda ortaya çıkan STK'ların organizasyon yapılarının ve işleyişlerinin işlevselliğine dair elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu konu ayrı bir çalışmanın inceleme konusu olabilecek niteliktedir. STK'ların organizasyon ve işleyişlerindeki benzerlikler sebebiyle, kimi sorunlarını aşmak için, diğer STK'ların uyguladıkları ve başarılı oldukları konuları birbirlerinden örnek alabilecekleri düşünülmektedir.

Örneğin, STK'ların gönüllü yönetimlerinde yaşadıkları problemleri aşmak adına, üyelerin karar alma süreçlerine katılımı geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Üye sayısının çokluğundan kaynaklanan üyelerin görüşlerinin her zaman birebir şekilde alınması mümkün değildir. Ancak bu durumun araştırma kapsamında yer alan birkaç STK'da uygulanan ve periyodik aralıklarla gerçekleştirilen çevrimiçi anketler ve soru formlarıyla aşılabileceği düşünülmektedir. Bu sayede üyeler STK işleyişinde söz sahibi olmakla kurumlarına olan bağlılıklarını pekiştirebilirler.

STK'ların gönüllü sayısını arttırmak adına, sadece faaliyet alanlarındaki konularda değil, üyeler arası uzun süreli etkileşimci iletişimler geliştirebilecekleri etkinlikler planlanlanabilir. Bu sayede potansiyel üyeler STK etkinlik faaliyetlerine ısındırılarak devamında tam üyelik için kendisini hazır hissetmesi sağlanabilir. STK'ların gönüllü sayısını arttırmak için izleyeceği bir diğer yol ise üyelik çeşitliliklerini arttırmaktır. Sadece arama-kurtarma anlamında değil STK'nın ihtiyaç duyduğu maddi kaynağın temimi, STK'nın tanıtımı ve halkla ilişkilerinin geliştirilmesi gibi konularda görevlendirilmek üzere üyelikleri bulunabilir.

STK'ların diğer arama-kurtarma STK'ları ile ilişkilerini geliştirecek kanallar bulması gerekmektedir. STK'lar arasında bulunan rekabet ortamı aynı sorun alanlarıyla mücadelede birbirleriyle yardımlaşmalarının ve arama-kurtarma operasyonlarında birlikte uyum içinde çalışabilmelerinin önünde engel teşkil etmektedir.

STK'lar çalışmalarını finanse edebilmek için gerçekleştirdikleri çalışmalarında karşılaştıkları bürokratik engeller ve kamu kurumlarının gönüllülerin sorunlarına karşı duyarsızlığıyla mücadele edebilmek için merkezi ve yerel resmi kurumlara ulaşabilecekleri network kanallarını geliştirmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte STK'ların ekonomik kaynak bulma problemine çözüm olarak finansal anlamda devlet

tarafından desteklenmeleri, sivil toplumun tarafsızlığı ve siyasi aktörlerden bağımsızlığı gibi ilkelerinden taviz verme anlamına geleceği düşünülmektedir.

Arama kurtarma gönüllüleri kişisel yaşamlarından belki de en fazla fedakarlığı yapan kişiler olmalarının yanı sıra görev sürelerinde kendi hayatlarını da bir anlamda tehlikeye atmakta ve hiç bir karşılık beklemeden arama-kurtarma çalışmalarına katılarak altruizm davranışı örneği sergilemektedirler. Arama kurtarma faaliyetlerinde çalışanlar ister kamu görevlisi ister gönüllü olsun birbirlerine sıkı sıkıya bir ilişkiyle bağlıdır. Bu bağlılığın başlıca sebebi başarıyla gerçekleştrikleri arama-kurtarma faaliyelerindeki zaferi, başarısızlık durumlarında ise yaşanan acıları hep beraber tecrübe etmeleridir. Bu sebeplerle devletin afet zamanlarında ortaya çıkan ve medyaya yansıyan arama-kurtarma alanındaki gönüllülerle resmi kurumlar arasındaki rekabet ortamını sonlandırmak amacıyla çalışmalar yapması gerekmektedir. Ayrıca devletin arama-kurtarma STK'larının sorunlarına karşı daha duyarlı olması ve sorunlarının çözümlerinde STK'lara kolaylıklar sağlaması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ADAYIŞ, İbrahim. "Doğal Afet Eğitimi Kapsamında Arama Kurtarma Faaliyetlerine Sosyolojik Bir Bakış: Van İli Örneği", Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2020.

AFAD. *Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2018.

AHMAD, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. 18.b. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020.

AKBULUT, İlhan. "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi." *Vakıflar Dergisi* 30, (2007): 61-72.

AKÇEŞME, Fatih. "Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyetindeki Yeri." *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergis*i 2, no. 4 (2013): 202-225.

AKTAŞ, Hasret "Batıda ve Türkiye'de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)". *Kamuda Sosyal Politika* 2, no.4 (2008): 91-104. (29.03.2023).

AKTEL, Mehmet. "5902 Sayılı Yasa ile Türkiye'de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 27 (2010): 169-180.

ALKIN, Ruhi Can. "Afet Yönetiminde Sivil Toplum: İzmir Depremi Sonrası Müdahale ve İyileştirme Aşamaları Üzerine Bir İnceleme." *Karadeniz Araştırmaları* 18, no. 70 (2021): 313-334.

AMSA. *National Search And Rescue Manual*. The Australian National Search and Rescue Council adına The Australian Maritime Safety Authority (AMSA), 2023.

AYDEMİR, Ayşe. "Mahalle Afet Gönüllülerinin Afet Yönetiminde Gönüllülük Çalışmaları ve Değerlendirilmesi; Bursa Örneği." Yüksek Lisans tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2019.

BERBER, Şakir ve Kadir SAİN. "Sivil Toplum ve Türkiye'de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları: Dernekler, Vakıflar ve Sendikalar", *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences* 5, no.16 (2019): 454-469. http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.134.

BİKMEN, Filiz ve Zeynep MEYDANOĞLU. *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci: Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2006.

BORA, Tanıl ve Selda ÇAĞLAR. "Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C. III*: *Modernleşme ve Batıcılık*, ed. Kaya AKYILDIZ ve Uygur KOCABAŞOĞLU, 336-346. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

BULUT, Firdevs. "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararasılaşma Süreçleri". *İlke Dergisi*, (2016): 1-15.

ÇAHA, Ömer. "Osmanlı'da Sivil Toplum", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 49, no. 3 (1994): 79-99.

ÇAHA, Ömer. *Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi*. İstanbul: Plato Film Yayınları, 2008.

ÇAHA, Ömer. *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Orion Yayınları, 2012.

ÇAHA, Ömer. "Sivil Toplum." *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, ed. M. A. Yekta SARAÇ, 62-63. Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları, 2021.

ÇEPEL, Zuhal ÜNALP. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü." Yüksek Lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006.

ÇORBACIOĞLU, Sıtkı ve Naim KAPUCU. "Critical Evaluation of Turkish Disaster Management System." *Turkish Public Administration Annual* 29-31, (2005): 53-72.

DARTAN, Muzaffer. "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Almanya'daki Türk Lobi Gücünün Rolü." *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 20, no. 2 (2012): 141-164.

DELİOĞLU, Fatma Gül. "Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahbap Platformu'nun İtibarı." Yüksek Lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2023.

DEMİREL, Nuri. "Kuramsal ve Tarihsel Aşamaları ile Sivil Toplum ve Türkiye". Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2009.

ERGÜNAY, Oktay, "Türkiye'nin Deprem Gerçeği Paneli", ed. Hüsnü CAN ve Bülent ÖZMEN, 51-80, Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Basımevi, 2010.

ERKAL, Tevfik ve Mehmet DEĞERLİYURT. "Türkiye'de Afet Yönetimi." *Doğu Coğrafya Dergisi* 14, no. 22 (2010): 147-164.

ERKAN, Ayşe E. "Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar." Ankara: DPT-Uzmanlık Tezleri, 2010.

ERTAN, Güneş. "Civil Society and Disaster Management: Case of Marmara Earthquake". *Electronic Journal of Social Sciences* 19, no. 76 (2020): 2044-2056. https://doi.org/10.17755/esosder.585089.

ERTEM, Adnan. "Osmanlı'dan Günümüze Vakıflar." *Vakıflar Dergisi* 36, (1999): 25-65.

GAVRILIS, George. "Covering Disasters, Natural or Otherwise: Media, Politics, and the Public Sphere in Post-Earhquake in Turkey". *New Perspectives on Turkey* 24, (2001): 141- 164. doi:10.1017/S0896634600003526.

GÖNENÇ, Ayşenur AKPINAR. *Sivil Toplum: Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*. Yayına hzr. Levent GÖNENÇ. Ankara: Altkitap, 2001.

GÜDER, Nafiz ve Özel Sektör Gönüllüleri Derneği. *Stk'lar İçin Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. 2006.

GÜNAYDIN, Mücahit, Özgür TATLI ve Esra ERSÖZ GENÇ. "Arama Kurtarma Örgütleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE)." *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi* 3 no. 1 (2017): 56-63.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Philosophy of Right*. New York: Oxford University Press, 1952. e-book: https://www.marxists.org/reference/archive/hegel/index.htm, (19.05.2023).

IAMSAR Manual V-III. *International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual, Mobile Facilities, Volume III.* Montreal: ICAO Publication, 2019.

İÇDUYGU, Ahmet, Filiz BİKMEN ve Zeynep MEYDANOĞLU. *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası: Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II*. İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2011.

JALALI, Rita. "Civil Society and the State: Turkey After the Earthquake." *Disasters* 26, no. 2 (2002): 120-139. https://doi.org/10.1111/1467-7717.00196.

KADIOĞLU, Mikdat. "Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri." *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. ed. Mikdat KADIOĞLU ve Emin ÖZDAMAR, 1-34. Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, 2008.

KEANE, John. *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*. Çev. Levent KÖKER vd., Ankara: Yedikıta Yayınları, 2004.

KIRMIZI, İbrahim. “Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmetkar Liderliğin Rolü: Kütahya İli Örneği.” Yüksek Lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Isparta, 2014.
KUÇURADI, Ionna. *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*, İkinci Oturum. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
MACİT, İrfan. “Bütünleşik Afet Yönetim Sistemlerinde Karar Destek Sistemi Geliştirilmesi: Mobil Uygulama Örneği.” *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi* 2, no. 1 (2018): 23-41.
MARDİN, Şerif. “Sivil Toplum, Siyasal Kültür ve Sosyal Yapı”. İçinde *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, der. Mümtaz Er TÜRKÖNE, Tuncay ÖNDER, 9-34. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
OKTAY, Fuat. “AFAD Başkanı Röportajı.” *AFAD Dergisi*, no 1 (2012): 16-18.
OKTAY, Fuat. "Afet Yönetimi.” *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi,* ed. M. A. Yekta SARAÇ, 14-16. Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları, 2021.
ÖZERDEM, Alpaslan ve Sultan BARAKAT. “After the Marmara Earthquake: Lessons for Avoiding Short Cuts to Disasters”. *Third World Quarterly* 21, no. 3: (2000): 425-439. doi:10.1080/01436590050057717.
ÖZMEN, Bülent ve Tolga ÖZDEN. “Türkiye’nin Afet Yönetimi Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme.” *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* no. 49 (2013): 1-28.
SAĞLAM, Muhammet Talha. “Türkiye'de Sivil Toplumun Tarihi Gelişimi ve Sivil Toplumun Örgütlü Yapısı Olarak STK'lar.” *Turkish Studies - Social Sciences* 15, no.1 (2020): 591-610.
SARIBAY, Ali Yaşar. *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. Gnşlm. 3.b. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
SCHOLTE, Jan Aart ve Fuat KEYMAN. “Küreselleşme ve Sivil Toplum.” Çev. Nur Deriş OTTOMAN. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferens Yazıları* no 10. (2005).
ŞAHİN, Levent ve Mustafa ÖZTÜRK. “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu.” *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, no. 54 (2008): 3-29.
TABAKOĞLU, Ahmet. “Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi.” yay. haz. Burhan ERSOY ve Mehmet NARİNCE. *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu,* 25-34. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 2003.
TAMER, Mine GÖZÜBÜYÜK. “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum.” *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27, no. 1 (2010): 89-105.
TOPER, Ramazan. “Türkiye'de Arama Kurtarma Yönetimi Uygulaması ve Yeni Bir Model Önerisi.” Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2020.
TOROS, Taha. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslim Azınlıklar”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 4*: 1009-1011. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
TOSUN, Gülgün ERDOĞAN. *Demokratikleşme Perspektifinden: Devlet-Sivil Toplum: (Türkiye Örneği)*. Ankara: Alfa Yayınları, 2001.
TUROĞLU, Hüseyin. "Doğal Afetler.” *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi,* ed. M.A. Yekta SARAÇ, 331-332. Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları, 2021.
UĞUR, Aydın, “Dünyada ve Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi.” yay. haz. Osman KÖKER. *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*, 11-12. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
WHO. *Glossary of Health Emergency and Disaster Risk Management Terminology*. Geneva: The World Health Organization, 2020.

YAMAN, Yılmaz. “Gönüllülük Psikolojisi ve Gönüllü Yönetimi” *Sivil Toplum Dergisi* 1, no. 2 (2003): 99-107.
YAVUZ, Ömer. “Afet Yönetişiminde İşbirliği Ağlarının Önemi: Kocaeli Örneği.” Doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2020.
YAZILITAŞ, Ahmet. "Türk Afet Yönetim Sisteminde Risk Odaklı Yönetimin Önemi." *Türk İdare* Dergisi 481 (2015): 559-577.
YILMAZ, Aysel ERSOY. Afet Yönetimi I. *Acil Durum ve Afet Yönetimi Uzaktan Eğitim Ön Lisans Programı* ders notu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
YETİŞ, Mehmet. “Tocqueville, Demokratik Devrim ve Sivil Toplum.” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, no.87 (2005): 1-30.
YÜCE, Feyza Betül. “Türk Devlet Geleneği İçerisinde Sivil Toplumun Gelişimi.” Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2023.

İNTERNET KAYNAKLARI

AKUT Arama Kurtarma Derneği. https://www.akut.org.tr/. (10.11.2022).
ANDA Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve Arama Kurtarma Derneği. https://anda.org.tr/. (10.11.2022).
ANNEX 12. *Search and Rescue Annex 12, to the Convention on International Civil Aviation*, 8.b. ICAO, 2004. https://elibrary.icao.int/reader/22523/&returnUrl%3DaHR0cHM6Ly9lbGlicmFyeS5pY2FvLmludC9leHBsb3JlO21haW5TZWFyY2g9MS9wcm9kdWN0LWRldGFpbHMvMjI1MjM%3D?productType=ebook, (29.01.2023).
Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği (BAKUT). https://www.bakut.org.tr/. (10.11.2022).
Bursa Arama Kurtarma Spor Kulübü Derneği (BAKUT). “@bakutbursa https://www.instagram.com/bakutbursaaramakurtarma/. (10.11.2022).
Bursa TRAC Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti. https://www.bursatrac.org/.
Cambridge Dictionary. “Disaster.” https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/disaster, (04.04.2023).
Cambridge Dictionary. “Non-governmental Organization.” https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/non-governmental-organization, (04.05.2023).
Doğal Afet ve Sağlık Arama Kurtarma Derneği (DASKUT). https://www.daskut.com/. (10.11.2022).
EM-DAT The International Disaster Database. “Access EM-DAT.” https://www.emdat.be/, (04.04.2023).
İnegöl Doğal Afetler Arama Kurtarma Derneği. https://indak.org/. (12.11.2022).
İnegöl Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği (İNTRAD). https://www.intrad.net/.
İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH). https://ihh.org.tr/. (12.11.2022).
Mahalle Afet Gönüllüleri Platformu. “Proje.” https://www.mahalleafetgonulluleri.org/. (12.11.2022).
NAK Arama Kurtarma Derneği. https://www.nak.org.tr/. (13.11.2022).
Sivil Toplum İçin Destek Vakfı. “Hayata Destek Derneği Elâzığ Depremi Acil Destek Fonu Kapsamında Hibe Verdiğimiz Çalışmalarını Tamamladı”. 2020. (18.05.2023).
T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. “Kalkınma Planları.” https://www.sbb.gov.tr/, (04.05.2023).

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2014). https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=135668, (29.03.2023).
T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). "Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü." https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, (29.03.2023).
T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). "AFAD Akreditasyon Sistemi." https://akreditasyon.afad.gov.tr/tr, (29.03.2023).
T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). "Deprem İstatikleri." https://deprem.afad.gov.tr/event-statistics, (24.05.2023).
T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. "İstatistikler." https://www.siviltoplum.gov.tr/. (27.06.2023).
T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Afet ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı. "Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi Birimi (UMKE)." https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80255/ulusal-medikal-kurtarma-ekibi-birimi-umke.html. (19.06.2023).
T.C. Ticaret Bakanlığı. "Kooperatifler Hakkında." https://ticaret.gov.tr/. (27.06.2023).
T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü. "Vakıf İstatikleri." https://www.vgm.gov.tr/. (27.06.2023).
Türk Kadınlar Birliği. "Tarihçe." http://www.turkkadinlarbirligi.org/tr/. (21.04.2023).
Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK). "Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Sicil Gazetesi İstatistikleri." https://www.tesk.org.tr/. (27.06.2023).
Türkiye Kızılay Derneği. https://www.kizilay.org.tr/. (11.06.2023).
Uludağ Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği (ULRAD). https://www.ulrad.org/.
Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO). https://www.imo.org/. (16.04.2023).
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO). https://www.icao.int/Pages/default.aspx. (16.04.2023).
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO). "Convention on International Civil Aviation - Doc 7300." https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx, (17.04.2023).
United Nations. "Habitat." https://www.un.org/en/conferences/habitat. (21.04.2023).

Sayın katılımcı; Bursa ilinde arama-kurtarma alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme modellerini tespit etmek için yapılan bu çalışmada görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Görüşme sorularına vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Verecek olduğunuz doğru bilgiler sayesinde çalışmanın sağlıklı sonuçlara ulaşması umulmaktadır. Göstermiş olduğunuz ilgiden dolayı çok teşekkür ederim.

KAMURAN GÜLCAN GÜLER

701944007@ogr.uludag.edu.tr

STK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Adı:

Kuruluş Tarihi:

Faaliyet Alanları:

Üye Sayısı:

GÖRÜŞÜLEN KİŞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Cinsiyet:

Yaş:

Meslek:

Eğitim Durumu:

Medeni Hal:

STK'daki Görevi:

GÖRÜŞME SORULARI

Aşağıdaki sorular ile STK'nın kuruluşu hakkında genel bilgileri edinme amaçlanmaktadır.

1) .... kimdir ve kurulma nedenleri nelerdir?
2) .... tarihsel süreci içerisinde yapısal ve/veya amaçsal dönüşümler geçirdi mi? Bahseder misiniz?

Aşağıdaki sorular ile STK'nın organizasyon yapısı ve yönetim sürecini öğrenme amaçlanmaktadır.

3) ....'da kararlar nasıl alınıyor, karar alma süreci nasıl işliyor?
4) ....'da iş bölümü nasıl gerçekleşiyor?
5) Yeni katılanlara .... deneyimi nasıl aktarılıyor?

Aşağıdaki soru ile STK'nın gönüllülük politikasını öğrenme amaçlanmaktadır.

6) .... gönüllülüğü nasıl tanımlıyor? ....'daki gönüllülük mekanizmasının işleyişine ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

Aşağıdaki soru ile görüşülen üyenin STK'ya ilişkin kişisel deneyimini öğrenme amaçlanmaktadır.

7) .... ile ilk nasıl tanıştınız ve ....'a katılım sebebiniz nedir?

Aşağıdaki soru ile STK'nın ekonomik koşulları hakkında bilgi edinme amaçlanmaktadır.

8) ....'ın ekonomik durumu nedir ve gelir kaynakları nelerdir?

Aşağıdaki sorular ile STK'nın ağ mekanizmalarını öğrenme amaçlanmaktadır.

9) ....'ın resmi kurumlarla (ör. AFAD) ilişkisini nasıl tanımlarsınız?
10) ....'ın diğer STK'lar ile ilişkisi var mı? Varsa ne tür bir ilişkisi var?

Aşağıdaki sorular ile görüşme yapılan üyenin STK'nın profili hakkındaki kişisel fikirlerini öğrenme amaçlanmaktadır.

11) Bir arama-kurtarma STK'sı olarak sizin ....'ı diğer STK'lardan farklı gördüğünüz yanları var mı? Varsa bunlar nelerdir?
12) Sizce .... bir kurum olarak dışarıdan nasıl algılanıyor?

Aşağıdaki soru ile STK'nın özel sorunları hakkında bilgi edinme amaçlanmaktadır.

13) ....'ın en önemli sorunu nedir?
14) Eklemek istediğiniz bir şey var mı?